

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΜΣ: ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ

ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ: ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΠΟΙΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Ζητήματα ερμηνείας κι εφαρμογής της αρχής *ne bis in idem* υπό την εθνική της διάσταση κατ' άρθρο 50 ΧΘΔ και άρθρο 4 του 7^{ου} Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Ελευθέριος Καλτάκης

Αθήνα, Δεκέμβριος 2025

Τριμελής Εξεταστική Επιτροπή

Όλγα Τσόλκα, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια (επιβλέπουσα)

Νέδα Κανελλοπούλου, Καθηγήτρια

Χαρίσιος Ταγαράς, Ομότιμος Καθηγητής

Copyright © Ελευθέριος Καλτάκης, 2025

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα.

Περιεχόμενα

- I. Εισαγωγή και Αντικείμενο
- II. Πεδίο εφαρμογής και τα στοιχεία της αρχής *ne bis in idem* στο άρθρο 4 του 7^{ου} Π.Π. της ΕΣΔΑ
 - IIα. Η απόφαση Α και Β κατά Νορβηγίας
- III. Πεδίο εφαρμογής και ουσιαστικό περιεχόμενο της αρχής *ne bis in idem* κατά το άρθρο 50 του ΧΘΔΕΕ υπό την εθνική διάσταση
 - IIIα. Η τριμερής διάσταση της αρχής *ne bis in idem* κατά το άρθρο 50 του ΧΘΔΕΕ
 - IIIβ. Το ουσιαστικό περιεχόμενο του άρθρου 50 του ΧΘΔΕΕ υπό την εθνική διάσταση
- IV. Η νομολογία του ΔΕΕ στο πλαίσιο ισχύος του δικαιώματος υπό την εθνική διάσταση
 - IVα. Υπόθεση *Akeberg Fransson* (C-617/10)
 - IVb. Υπόθεση *Menci* (C-524/15)
 - IVc. Υπόθεση «*Garlsson Real Estate*» (C-537/16)
 - IVd. Συνεκδικαζόμενες Υποθέσεις *DiPuma* (C-596/16) και *Consob* (C-597/16)
- V. Η ουσιαστική σχέση του άρθρου 50 του ΧΘΔΕΕ και του άρθρου 4 του 7^{ου} Π.Π. της ΕΣΔΑ
- VI. Η ελληνική νομολογία
 - VIα. Η νομολογία του Αρείου Πάγου
 - VIb. Η νομολογία των ποινικών δικαστηρίων
 - VIc. Η νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας
- VII. Το άρθρο 5 παρ. 2 του Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας
- VIII. Το άρθρο 32 ν. 4745/2020
- IX. Συμπεράσματα

I. Εισαγωγικές Παρατηρήσεις και Αντικείμενο

Η αρχή «ne bis in idem» καθιερώνεται ως ατομικό δικαίωμα στις σύγχρονες έννομες τάξεις και θεωρείται συστατικό στοιχείο του φιλελεύθερου κράτους δικαίου, που σέβεται την ελευθερία και την αξιοπρέπεια των πολιτών. Οι απαρχές της συναντώνται σε λόγο του Αθηναίου ρήτορα Δημοσθένη, κατά τον οποίο «Οί νόμοι δ' ούκ έωσι δίς πρὸς τὸν αὐτὸν περὶ τῶν αὐτῶν οὔτε δίκας οὔτ' εὐθύνας οὔτε διαδικασίαν οὔτ' ἄλλο τοιοῦτ' οὐδὲν εἶναι» (Δημοσθένης, Περί της ατέλειας προς Λεπτίνην, 20, 147), ενώ η πρώτη ρητή κατοχύρωσή της βρίσκεται στον Πανδέκτη του Ιουστινιανού. Η θεμελιώδης αυτή δικαϊκή αρχή αναγνωρίζεται πλέον από τη διεθνή έννομη τάξη και περιέχεται σε σημαντικά διεθνή συμβατικά κείμενα, που, μεταξύ άλλων, διακηρύσσουν τα Θεμελιώδη Δικαιώματα του Ανθρώπου. Ειδικότερα, το Έβδομο Πρόσθετο Πρωτόκολλο της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου της 22ας-11-1984, στο άρθρο 4 παρ. 1, προβλέπει ότι «Κανένας δεν μπορεί να διωχθεί ή να καταδικασθεί ποινικά από τα δικαστήρια του ίδιου Κράτους, για μια παράβαση για την οποία ήδη αθώωθηκε ή καταδικάσθηκε με αμετάκλητη απόφαση σύμφωνα με το νόμο και την ποινική δικονομία του Κράτους αυτού», ενώ το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα, που κυρώθηκε με τον Ν. 2462/1997, στο άρθρο 14 παρ. 7 ορίζει ότι «Κανείς δεν δικάζεται ούτε τιμωρείται για ένα αδίκημα για το οποίο έχει ήδη απαλλαγεί ή καταδικαστεί με οριστική απόφαση που εκδόθηκε σύμφωνα με το δίκαιο και την ποινική δικονομία κάθε χώρας». Εξάλλου, το άρθρο 54 της Σύμβασης Εφαρμογής της Συμφωνίας Σένγκεν της 14^{ης}-06-1985, που κυρώθηκε με τον Ν. 2514/1997, ορίζει ότι «Όποιος δικάσθηκε τελεσίδικα από ένα Συμβαλλόμενο Μέρος δεν μπορεί να διωχθεί από ένα άλλο Συμβαλλόμενο Μέρος για τα ίδια πραγματικά περιστατικά, υπό τον όρο όμως ότι, σε περίπτωση καταδίκης, η ποινή έχει εκτιθεί ή εκτίεται ή δεν μπορεί πλέον να εκτιθεί σύμφωνα με τους νόμους του Συμβαλλόμενου Μέρους που επέβαλε την καταδίκη». Τέλος, το άρθρο 50 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης προβλέπει

ότι «Κανείς δεν διώκεται ούτε τιμωρείται ποινικά για αδίκημα για το οποίο έχει ήδη αθωωθεί ή καταδικαστεί εντός της Ένωσης με οριστική απόφαση ποινικού δικαστηρίου σύμφωνα με το νόμο».

Σε πλείονα αδικήματα η κρατική εξουσία τιμωρεί το δράστη, τόσο διαμέσου του βραχίονα της ποινικής δίκης, όσο και εκείνου της διοικητικής. Το φαινόμενο αυτό της διασταύρωσης των δυο δικαιοδοσιών γεννά έντονους προβληματισμούς, τόσο αναφορικά με τις δυσμενέστερες συνέπειες που ενδεχόμενα θα υποστεί ο πολίτης, όσο και με τη διάδραση των ίδιων των δικαιοδοσιών στο πλαίσιο ενότητας του δικαίου. Έτσι, μεταξύ άλλων, αναφύεται πρωτίστως το ερώτημα, εάν εξαντλείται η αξίωση της πολιτείας με την επιβολή, το πρώτον, του διοικητικού προστίμου ή δικαιούται να επανέλθει μέσω της ποινικής δικαιοσύνης, και, αντίστροφα, εφόσον έχει προηγηθεί η επιβολή ποινής και η διοικητική αρχή επιλαμβάνεται μεταγενέστερα της υπόθεσης προς επιβολή διοικητικών κυρώσεων. Δευτερευόντως, είναι θεμιτή η συνεκτίμηση από το διοικητικό δικαστήριο, που επιλαμβάνεται μεταγενέστερα, της προηγηθείσας ποινής, προκειμένου να διαμορφώσει τη δικανική του κρίση; Εφόσον έχει προηγηθεί αθωωτική απόφαση του ποινικού δικαστηρίου, η δεσμευτικότητα του ποινικού δεδικασμένου σε ποιο σημείο φτάνει;

Αντικείμενο της παρούσας εργασίας είναι η εξέταση ζητημάτων ερμηνείας και εφαρμογής της αρχής «ne bis in idem» υπό την εθνική της διάσταση, κατά τα άρθρα 50 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΧΘΔΕΕ) και 4 παρ. 1 του Έβδομου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών (7^ο Π.Π. ΕΣΔΑ). Η προσέγγιση των θεμάτων θα λάβει χώρα μέσω της παράθεσης της σημαντικότερης νομολογίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ) και του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ), ενώ, θα επιχειρηθεί η επισκόπηση και της νομολογίας των ελληνικών δικαστηρίων, εστιάζοντας στην προβληματική των δυαδικών κυρώσεων.

II. Πεδίο εφαρμογής και τα στοιχεία της αρχής ne bis in idem στο άρθρο 4 του 7^{ου} Π.Π. της ΕΣΔΑ

Το Έβδομο Πρόσθετο Πρωτόκολλο της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, στο άρθρο 4 παρ. 1, προβλέπει ότι : «Κανένας δεν μπορεί να διωχθεί ή να καταδικασθεί ποινικά από τα δικαστήρια του ίδιου Κράτους, για μια παράβαση για την οποία ήδη αθωώθηκε ή καταδικάσθηκε με αμετάκλητη απόφαση σύμφωνα με το νόμο και την ποινική δικονομία του Κράτους αυτού». Από τη διατύπωση του άρθρου 4 παρ. 1 του 7ου Π.Π. ΕΣΔΑ, συνάγεται ότι για την εφαρμογή της αρχής ne bis in idem απαιτείται και οι δύο διαδικασίες, ήτοι τόσο η πρώτη, που περατώθηκε με την έκδοση αμετάκλητης απόφασης, όσο και η δεύτερη, που επακολούθησε, να είναι ποινικές. Έτσι, λοιπόν, ακόμη και όταν τίθεται ζήτημα εφαρμογής της ανωτέρω αρχής, σε περιπτώσεις σωρευτικής επιβολής περισσότερων διοικητικών, κατά το εσωτερικό δίκαιο, κυρώσεων για την ίδια παράβαση, στα πλαίσια αυτοτελών μεταξύ τους διαδικασιών, οι κυρώσεις αυτές θα πρέπει να υποκρύπτουν ποινικό χαρακτήρα¹. Ειδικότερα, το ΕΔΔΑ, αναφορικά με την έννοια της «ποινικής δίωξης ή καταδίκης», έχει επανειλημμένα διευκρινίσει ότι πρόκειται για έννοια αντίστοιχη της «κατηγορίας ποινικής φύσεως» του άρθρου 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ². Κατά το Δικαστήριο, «ο νομικός χαρακτηρισμός της διαδικασίας από το εσωτερικό δίκαιο δεν θα μπορούσε να αποτελέσει το μόνο κριτήριο για την εφαρμογή της αρχής ne bis in idem υπό το άρθρο 4 παρ. 1 του 7ου Πρωτοκόλλου. Διαφορετικά, η εφαρμογή της εν λόγω διάταξης θα εναπόκειτο σε τέτοιο βαθμό στην ευχέρεια των συμβαλλομένων κρατών που θα μπορούσε να οδηγήσει σε αποτελέσματα ασύμβατα με το αντικείμενο και τον σκοπό της Σύμβασης (...). Η έννοια «ποινική δικονομία» στο κείμενο του άρθρου 4 του 7ου Πρωτοκόλλου πρέπει να ερμηνευθεί υπό το φως των γενικών αρχών που εφαρμόζονται στους

¹ Δημητρακόπουλος, Ι., (2014), Διοικητικές Κυρώσεις και Θεμελιώδη Δικαιώματα: Σύνταγμα - ΕΣΔΑ - Δίκαιο ΕΕ, Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 171

²ΕΔΔΑ, *Haarvig κατά Νορβηγίας* (11.12.2007), *Kurdov & Ivanov κατά Βουλγαρίας* (31.05.2011), *Maresti κατά Κροατίας* (25.06.2009), HUDOC database - ECHR Case-Law - ECHR - ECHR / CEDH

αντίστοιχους όρους «κατηγορία ποινικής φύσεως» και «ποινή» των άρθρων 6 και 7 της Σύμβασης αντίστοιχα (...)»³. Προκειμένου, δε, να προσδιοριστεί αν συντρέχει «κατηγορία ποινικής φύσης», το ΕΔΔΑ υιοθέτησε την αυτόνομη ερμηνεία της ποινής ή της ποινικής διαδικασίας, χρησιμοποιώντας συγκεκριμένα κριτήρια, βάσει των οποίων κάθε κύρωση, που συγκεντρώνει ορισμένα χαρακτηριστικά, αποτελεί «ποινή» για τις ανάγκες εφαρμογής των προαναφερθεισών διατάξεων της ΕΣΔΑ και της απαγορεύσεως του άρθρου 4 του 7ου Προσθέτου Πρωτοκόλλου⁴. Σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου, η ύπαρξη ή όχι μίας «κατηγορίας ποινικής φύσεως» εκτιμάται στη βάση τριών κριτηρίων, τα οποία είναι γνωστά ως κριτήρια Engel, από την απόφαση στην οποία διατυπώθηκαν για πρώτη φορά. Τα κριτήρια αυτά συνίστανται : πρώτον στον νομικό χαρακτηρισμό της παράβασης από το εσωτερικό δίκαιο, δεύτερον στην ίδια τη φύση της παράβασης και τρίτον στη βαρύτητα της απειλούμενης κύρωσης⁵. Εξάλλου, τα κριτήρια αυτά δύνανται να συντρέχουν διαζευκτικά και όχι σωρευτικά. Αυτό σημαίνει ότι, για να κριθεί η ύπαρξη «κατηγορίας ποινικής φύσης», αρκεί η παράβαση να ορίζεται ως «ποινική» από το εθνικό δίκαιο ή να έχει επισύρει κύρωση σε βάρος του ενδιαφερομένου, η οποία, από την φύση της ή το βαθμό βαρύτητάς της, ανήκει γενικά στην «ύλη του ποινικού δικαίου». Τούτο, βέβαια, δεν εμποδίζει την υιοθέτηση σωρευτικής προσέγγισης, εάν η ξεχωριστή ανάλυση κάθε κριτηρίου δεν επιτρέπει την εξαγωγή σαφούς συμπεράσματος ως προς την ύπαρξη «κατηγορίας ποινικής φύσης»⁶. Εφαρμόζοντας τα κριτήρια Engel στην ερμηνεία του άρθρου 4 του 7ου Π.Π., το ΕΔΔΑ καθιστά αυτόνομες τις έννοιες «ποινική δίωξη και καταδίκη» και «ποινική δικονομία», που αναφέρονται στην εν λόγω διάταξη, χωρίς να

³ΕΔΔΑ, *Zolotukhin κατά Ρωσίας* (10.2.2009), *Tarasov κατά Ουκρανίας* (16.6.2016), HUDOC database - ECHR Case-Law - ECHR - ECHR / CEDH, Χειρδάρης, Β., Σχόλιο στην *Tarasov κατά Ουκρανίας*, Νομικό Βήμα, 2016, 1737 επ.

⁴ Νίκα, Ε., Η αρχή *ne bis in idem* στην διοικητική δίκη, *Pro Justitia*, 2, (2016), 217

⁵ ΕΔΔΑ, *Engel και λοιποί κατά Κάτω Χωρών* (8.6.1976), HUDOC database - ECHR Case-Law - ECHR - ECHR / CEDH

⁶ ΕΔΔΑ, *Καπετάνιος και λοιποί κατά Ελλάδος* (30.04.2015), *Ezeh και Connors κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (09.10.2003), *Bendenoun κατά Γαλλίας* (24.02.1994), *Jussila κατά Φινλανδίας* (23.11.2006), *Zaicevs κατά Λετονίας* (31.07.2007), HUDOC database - ECHR Case-Law - ECHR - ECHR / CEDH

ενδιαφέρει ο νομικός τους χαρακτηρισμός στο εσωτερικό δίκαιο⁷. Το πρώτο κριτήριο αποτελεί ο νομικός χαρακτηρισμός, που αποδίδει στην κύρωση η ίδια η εσωτερική έννομη τάξη. Το κριτήριο αυτό λειτουργεί ως στοιχείο προσανατολισμού και δεν παρακωλύει την περαιτέρω διερεύνηση της φύσης της κύρωσης, άλλως θα δημιουργούνταν πεδίο καταστρατηγήσεων από τις εθνικές έννομες τάξεις⁸. Έτσι, ο νομικός χαρακτηρισμός από το εσωτερικό δίκαιο μίας παράβασης ως διοικητικής δεν εμποδίζει από μόνος του το Δικαστήριο να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι πρόκειται για παράβαση ποινικής φύσης. Το δεύτερο κριτήριο αφορά στην φύση αυτή της παράβασης. Το ΕΔΔΑ εντοπίζει πρώτα τα έννομα αγαθά, στην προστασία των οποίων στοχεύει η υπό εξέταση κύρωση και το κατά πόσο αυτά εμπίπτουν στη σφαίρα προστασίας του ποινικού δικαίου⁹, δηλαδή αν ο προστατευτικός σκοπός της διάταξης αφορά ένα σημαντικό έννομο αγαθό ή αν κατατείνει στην αποκατάσταση τυχόν προξενθείσας ζημίας μέσω αποζημίωσης. Ως επιπρόσθετο στοιχείο για την πλήρωση του δεύτερου αυτού κριτηρίου εξετάζεται η εμβέλεια του κανόνα δικαίου, ήτοι εάν η σχετική διάταξη του εσωτερικού δικαίου απευθύνεται γενικά στα υποκείμενα δικαίου ή σε μία συγκεκριμένη ομάδα προσώπων (π.χ. δημόσιοι υπάλληλοι). Στην τελευταία αυτή περίπτωση ελλείπει το στοιχείο της γενικής εφαρμογής της ποινής και, ως εκ τούτου, συνάγεται ότι πρόκειται για κυρώσεις, που δεν έχουν ποινικό χαρακτήρα, ενώ, αντιθέτως, όταν ο κανόνας απευθύνεται στο σύνολο των πολιτών, αυτό αποτελεί ένδειξη του ποινικού χαρακτήρα της κύρωσης¹⁰. Το τρίτο κριτήριο αποτελεί η βαρύτητα της επαπειλούμενης ποινής, λαμβανομένης υπόψη της ποινής που απειλείται και όχι αυτής που όντως επιβάλλεται. Με βάση το βαθμό της αυστηρότητας της απειλούμενης κύρωσης ελέγχεται εάν, μέσω αυτής, επιδιώκεται η τιμώρηση και η αποτροπή από την εκ νέου τέλεση της παράβασης¹¹. Επομένως, όταν απειλείται ποινή στερητική της

⁷ Σισιλιάνος Λ.-Α., (2017), Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Ερμηνεία κατ' άρθρο, Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 880

⁸ ΕΔΔΑ, *Zolotukhin κατά Ρωσίας* (10.2.2009), HUDOC database - ECHR Case-Law - ECHR - ECHR / CEDH

⁹ ΕΔΔΑ, *Zolotukhin κατά Ρωσίας* (10.2.2009), HUDOC database - ECHR Case-Law - ECHR - ECHR / CEDH

¹⁰ Δημητρακόπουλος, Ι., (2014), Διοικητικές Κυρώσεις και Θεμελιώδη Δικαιώματα: Σύναγμα - ΕΣΔΑ - Δίκαιο ΕΕ, ο.π., σελ. 50

¹¹ ΕΔΔΑ, *Zolotukhin κατά Ρωσίας* (10.2.2009), HUDOC database - ECHR Case-Law - ECHR - ECHR / CEDH

ελευθερίας, αυτή, καταρχάς, εντάσσεται στο πεδίο των κυρώσεων ποινικής φύσης, πλην, όμως, το τεκμήριο αυτό δύναται να ανατραπεί σε εξαιρετικές περιπτώσεις¹². Η κατάφαση ή μη της πλήρωσης των κριτηρίων Engel δεν μπορεί να γίνει με τρόπο γενικό, αλλά απαιτείται η *in concreto* εξέταση και στάθμιση των συνθηκών της εκάστοτε περίπτωσης.

Τα καταρχήν συστατικά στοιχεία της αρχής *ne bis in idem* τυγχάνουν : α) το αμετάκλητο της απόφασης («bis»), και, β) η ταυτότητα του αδικήματος («idem»). Το στοιχείο του «bis» αφορά στην απαγόρευση δεύτερης ποινικής διαδικασίας, μετά την αμετάκλητη περάτωση της πρώτης, ανεξάρτητα από το εάν αυτή οδήγησε σε καταδίκη ή αθώωση του προσώπου, καθώς η έννοια του «bis», στα πλαίσια της αρχής *ne bis in idem*, δεν περιορίζεται μόνο στο δικαίωμα να μην τιμωρείται κανείς για την ίδια αξιόποινη πράξη δύο φορές, αλλά περιέχει τρεις ξεχωριστές εγγυήσεις και κατοχυρώνει το δικαίωμα του προσώπου να μην παραπεμφθεί σε δίκη με νέα διαδικασία, να μη δικαστεί και να μην τιμωρηθεί για το ίδιο αδίκημα δεύτερη φορά¹³. Ωστόσο, έχει σημασία, εάν η διαδικασία, που δεν κατέληξε σε καταδίκη, τερματίστηκε για ουσιαστικό ή για τυπικό λόγο, διότι, στην μεν πρώτη περίπτωση υπάρχει πράγματι αθώωση, ακόμη και αν αυτή εχώρησε λόγω παραγραφής ή λόγω έλλειψης επαρκών αποδείξεων, ενώ στη δεύτερη περίπτωση το πέρας της διαδικασίας δεν μπορεί να λογισθεί ως αθώωση, με συνέπεια να μην αποκλείεται η κίνηση τυχόν νέας κυρωτικής διαδικασίας, απαλλαγμένης από τις πλημμέλειες της προηγούμενης¹⁴. Επισημαίνεται ότι αναγκαίο προαπαιτούμενο για την ενεργοποίηση της αρχής είναι η αμετάκλητη περάτωση της μιας διαδικασίας, καθώς η προστασία του *ne bis in idem* δεν καταλαμβάνει την περίπτωση της εκκρεμοδικίας, ενώπιον διαφορετικών οργάνων στο πλαίσιο διαφορετικών διαδικασιών σχετικών με την ίδια

¹² Πρεβεδούρου, Η εφαρμογή της αρχής *ne bis in idem* στην περίπτωση σωρευτικής επιβολής διοικητικών κυρώσεων – Με αφορμή την απόφαση ΣτΕ 1091/2015, παρ. 2, <https://www.prevedourou.gr/wp-content/uploads/2013/08/Prevedourou-18.pdf>

¹³ ΕΔΔΑ, *Franz Fischer κατά Αυστρίας* (29.05.2001), *Nikitin κατά Ρωσίας* (20.07.2004), *Lucky Dev κατά Σουηδίας* (27.11.2014), *Zolotukhin κατά Ρωσίας* (10.2.2009), HUDOC database - ECHR Case-Law - ECHR - ECHR / CEDH

¹⁴ Δημητρακόπουλος, Ι., (2014), Διοικητικές Κυρώσεις και Θεμελιώδη Δικαιώματα: Σύνταγμα - ΕΣΔΑ - Δίκαιο ΕΕ, ο.π., σελ. 171

παράβαση¹⁵. Η έννοια της αμετάκλητης απόφασης πληρούται, όταν αυτή έχει εξοπλιστεί με ισχύ δεδικασμένου και δεν υπόκειται πλέον στα συνήθη ένδικα μέσα, είτε επειδή αυτά εξαντλήθηκαν από τους διαδίκους, είτε επειδή παρήλθε η προθεσμία άσκησής τους¹⁶.

Σταθμός στην εξέλιξη της νομολογίας του ΕΔΔΑ ήταν η απόφασή του στην υπόθεση *Zolotukhin κατά Ρωσίας*. Το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι, για να προσδιοριστεί αν οι δύο παράλληλες διαδικασίες είναι «ποινικής φύσεως», με συνέπεια την ενεργοποίηση της αρχής, εφαρμόζονται τα κριτήρια *Engel*, που είχαν αναπτυχθεί για τους σκοπούς του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ. Επομένως, ως «ποινική» νοείται και κάθε διοικητική, κατά το εσωτερικό δίκαιο, διαδικασία, που, όμως, έχει ποινικό χαρακτήρα κατά την αυτόνομη έννοια της ΕΣΔΑ. Επιπλέον, το Δικαστήριο παρείχε μια εναρμονισμένη ερμηνεία του όρου του «αυτού αδικήματος», ήτοι του «*idem*». Έτσι, προσδιόρισε ότι υπό τον όρο αυτό νοείται το «*idem factum*», και, ως εκ τούτου, δεν ενδιαφέρουν τυχόν διαφορές ως προς το προστατευόμενο έννομο αγαθό ή την υποκειμενική υπόσταση του αδικήματος, που αποτελεί αντικείμενο των δύο δικών. Η ταυτότητα δυο πράξεων καταφάσκει, όταν εντοπίζεται μια αδιάρρηκτη χωροχρονική ενότητα των στοιχείων, που τις συναποτελούν. Το ενδιαφέρον, δε, ήταν ότι σχετικώς το Δικαστήριο επικαλέστηκε (και) την αντίστοιχη ερμηνευτική προσέγγιση του ΔΕΕ, στο πεδίο του δικαίου της δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις. Την ερμηνευτική αυτή προσέγγιση ακολούθησε το ΕΔΔΑ και στην αμέσως επόμενη απόφασή του *Ruotsalainen κατά Φινλανδίας*¹⁷.

Στα χρόνια που ακολούθησαν, το ΕΔΔΑ ενέμεινε στις ως άνω θέσεις του. Πιο συγκεκριμένα, με την, από 4-3-2014, απόφαση στην υπόθεση *Grande Stevens* και λοιποί κατά Ιταλίας, αναφέρθηκε εκ νέου στα κριτήρια *Engel*, κρίνοντας, αφ' ενός μεν ότι οι κυρώσεις, που είχαν επιβληθεί στους προσφεύγοντες από

¹⁵Σισιλιάνος Λ.-Α., (2017), Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Ερμηνεία κατ' άρθρο, σελ. 889

¹⁶ΕΔΔΑ, *Zolotukhin κατά Ρωσίας* (10.2.2009), HUDOC database - ECHR Case-Law - ECHR - ECHR / CEDH

¹⁷Τσόλκα, Ο., Το εσωτερικό δυαδικό σύστημα κυρώσεων υπό το πρίσμα των άρθρων 4 του 7^{ου} Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ και 50 του ΧΘΔΕΕ – Οι πρόσφατες εξελίξεις της νομολογίας του ΕΔΔΑ, του ΔΕΕ και των εθνικών ανωτάτων δικαστηρίων, Ποινικά Χρονικά, 2019, 575 επ.

το Τμήμα Χρηματοοικονομικών Αγορών και Γνωμοδοτήσεων του Ιταλικού Χρηματιστηρίου (CONSOB), δεδομένου του υψηλού ποσού των επιβληθέντων προστίμων και εκείνων που απειλούνταν για τους προσφεύγοντες για διάδοση ψευδών ή παραπλανητικών πληροφοριών και ειδήσεων, ήταν, λόγω της αυστηρότητάς τους, ποινικής φύσεως, αφ' ετέρου, δε, ότι, ενώ οι προαναφερθείσες κυρώσεις του Χρηματιστηρίου είχαν αποκτήσει ισχύ δεδικασμένου, με αποτέλεσμα να πρέπει να θεωρηθεί ότι οι προσφεύγοντες είχαν ήδη καταδικασθεί για μια παράβαση με αμετάκλητη απόφαση, ασκήθηκαν ποινικές διώξεις εις βάρος τους επί τη βάσει πραγματικών περιστατικών, που ήταν κατ' ουσία ίδια με εκείνα, που είχαν αποτελέσει το αντικείμενο της αμετάκλητης καταδίκης. Ως εκ τούτου, λόγω των νέων αυτών διώξεων, παραβιάστηκε η διάταξη του άρθρου 4 του 7ου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου. Η ιδιαιτερότητα της εν λόγω υποθέσεως έγκειται στο γεγονός ότι οι κυρώσεις από το Χρηματιστήριο είχαν επιβληθεί κατ' εφαρμογή του δικαίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, κατά το οποίο επιτρέπεται η πρόβλεψη διπλής κύρωσης (διοικητικής και ποινικής) για την αντιμετώπιση των καταχρηστικών συμπεριφορών στις χρηματιστηριακές αγορές, γεγονός που επικαλέστηκε η ιταλική κυβέρνηση κατά την εκδίκαση της υπόθεσης. Ωστόσο, το ΕΔΔΑ, διευκρινίζοντας ότι δεν είχε αποστολή να ερμηνεύσει την νομολογία του ΔΕΕ, σημείωσε ότι το τελευταίο, αφ' ενός, μεν, με προγενέστερη νομολογία του, είχε επιστήσει την προσοχή στα κράτη - μέλη να λάβουν υπ' όψη τους ότι τέτοιου είδους διοικητικές κυρώσεις ενδέχεται, στο πλαίσιο εφαρμογής της ΕΣΔΑ, να χαρακτηρισθούν ως ποινικές κυρώσεις, αφ' ετέρου, δε, με την απόφασή του στην υπόθεση Aklagaren κατά Hans Akerberg Fransson, είχε ήδη διευκρινίσει ότι, σύμφωνα με την αρχή *ne bis in idem*, ένα κράτος δεν μπορεί να επιβάλει διπλή κύρωση (φορολογική και ποινική) για τα ίδια πραγματικά περιστατικά, παρά μόνον αν η πρώτη κύρωση δεν έχει ποινικό χαρακτήρα¹⁸.

¹⁸ Παναγιωτόπουλος, Π., Εισήγηση στο επιμορφωτικό σεμινάριο δικαστικών λειτουργών της ΕΣΔΙ με θέμα «Σχέση Πολιτικής, Ποινικής, Διοικητικής Δίκης», Κομοτηνή, 9-10/05/2019, https://www.esdi.gr/nex/images/stories/pdf/epimorfosi/2019/panagiotopoulos_2019kom.pdf

Για τα καθ' ημάς, ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχουν οι αποφάσεις Καπετάνιος κατά Ελλάδα και Σισμανίδης και Σιταρίδης κατά Ελλάδα. Το ΕΔΔΑ, καταρχήν, αναφέρθηκε και πάλι στην απόφαση του ΔΕΕ κατά την υπόθεση Aklagaren κατά Hans Akerberg Fransson, επισημαίνοντας τη σύγκλιση των δύο Δικαστηρίων σε σχέση με την εκτίμηση του ποινικού χαρακτήρα μιας φορολογικής διαδικασίας και με τον τρόπο εφαρμογής της αρχής *ne bis in idem* σε φορολογικές και ποινικές υποθέσεις, ενώ, στη συνέχεια, υπενθύμισε τα κριτήρια Engel, τα οποία έπρεπε να ληφθούν υπόψη και σε αυτήν την υπόθεση, κατά την οποία στους προσφεύγοντες είχαν επιβληθεί πρόστιμα, προβλεπόμενα από τον Τελωνιακό Κώδικα, για λαθρεμπορία, παρά το γεγονός ότι αυτοί είχαν αμετακλήτως αθωωθεί από τα ποινικά δικαστήρια. Το ΕΔΔΑ έκρινε, στην προκειμένη περίπτωση, ότι, από τη στιγμή που οι αθωωτικές αποφάσεις για τα ίδια πραγματικά περιστατικά, στις πρώτες ποινικές διαδικασίες, είχαν αποκτήσει ισχύ δεδικασμένου, έπρεπε να θεωρηθεί ότι οι προσφεύγοντες είχαν ήδη αθωωθεί με αμετάκλητη απόφαση, κατά την έννοια του άρθρου 4 του 7ου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου, γεγονός που έπρεπε να εξετάσουν αυτεπαγγέλτως τα διοικητικά δικαστήρια. Ως προς το επιχείρημα της Ελληνικής Κυβέρνησης αναφορικά με την αυτοτέλεια της διοικητικής δικαιοδοσίας σε σχέση με τα ποινικά δικαστήρια, το Δικαστήριο έκρινε σκόπιμο να μνημονεύσει ότι το εσωτερικό δίκαιο δεν ακολουθεί, σε όλες τις περιπτώσεις, την αρχή της αυστηρής αυτοτέλειας του διοικητικού και του ποινικού τομέα, αλλά προβλέπει, εν προκειμένω, εξαιρέσεις στην εν λόγω αρχή, αναφερόμενο στη διάταξη του άρθρου 5 παρ. 2 του Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας. Επίσης, το Δικαστήριο σημείωσε ότι, στην περίπτωση της καταστολής της λαθρεμπορίας, η αρχή *ne bis in idem* δεν παραβιάζεται εάν οι δύο κυρώσεις, στερητική της ελευθερίας και χρηματική, επιβάλλονταν στο πλαίσιο μιας ενιαίας δικαστικής διαδικασίας. Ενόψει των ανωτέρω, το Δικαστήριο θεώρησε ότι οι επίμαχες διοικητικές διαδικασίες αφορούσαν δεύτερη παράβαση με αφετηρία πραγματικά περιστατικά όμοια με εκείνα, που έγιναν αντικείμενο των πρώτων αθώσεων, οι οποίες είχαν καταστεί αμετάκλητες. Η διαπίστωση αυτή αρκούσε για να εξαχθεί το συμπέρασμα της

παραβίασης του άρθρου 4 του 7ου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου. Κατά τον ίδιο ακριβώς τρόπο έκρινε το ΕΔΔΑ και με την απόφασή του στην υπόθεση Σισμανίδης και Σιταρίδης κατά Ελλάδος, αναφερόμενο στη νομολογία του ιδίου και του ΔΕΕ¹⁹.

Με τις πιο πάνω αποφάσεις του το Δικαστήριο προέβη και σε συστάσεις προς την χώρα μας, διευκρινίζοντας ότι : Το πρόβλημα δεν έγκειται, καταρχήν, στη σωρευτική επιβολή στερητικής της ελευθερίας ποινής και προστίμου για την ίδια παράβαση, αλλά στη διεξαγωγή δύο αυτοτελών διαδοχικών διαδικασιών σε βάρος του αυτού προσώπου. Γι' αυτό, η διαμόρφωση μιας ενιαίας δικαστικής διαδικασίας είναι μια επιλογή, που θα επέλυε το συγκεκριμένο συστημικό πρόβλημα. Η «σύσταση» αυτή απευθύνεται, βεβαίως, στο νομοθέτη και συμπληρώνει την έτερη «υπόδειξη» προς τους φορείς της δικαστικής λειτουργίας. Οι τελευταίοι οφείλουν, σε περιπτώσεις παραβίασης της αρχής *ne bis in idem*, να παρέχουν τα κατάλληλα μέσα θεραπείας, ήτοι κατά περίπτωση να ακυρώνουν ή να κηρύσσουν απαράδεκτη τη δεύτερη χρονικά διαδικασία, εξαλείφοντας οποιαδήποτε συνέπειά της. Οι ανωτέρω αποφάσεις αφορούσαν τη σχέση διοικητικής και ποινικής διαδικασίας, στο πεδίο των τελωνειακών και φορολογικών αδικημάτων. Όμως, είναι προφανές ότι έχουν ευρύτερες προεκτάσεις και σε άλλα πεδία θεσμοθέτησης του δυαδικού μηχανισμού επιβολής κυρώσεων, όπως λ.χ. στην περίπτωση της αντιμετώπισης των χρηματοπιστωτικών και περιβαλλοντικών παραβατικών συμπεριφορών²⁰.

IIα. Η απόφαση Α και Β κατά Νορβηγίας

Κομβικό σημείο στην νομολογία του ΕΔΔΑ ως προς το κανονιστικό πλαίσιο της αρχής *ne bis in idem* αποτελεί η απόφαση Α και Β κατά Νορβηγίας. Ειδικότερα,

¹⁹ Παναγιωτόπουλος, Π., Εισήγηση στο επιμορφωτικό σεμινάριο δικαστικών λειτουργών της ΕΣΔΙ με θέμα «Σχέση Πολιτικής, Ποινικής, Διοικητικής Δίκης», Κομοτηνή, 9-10/05/2019, https://www.esdi.gr/nex/images/stories/pdf/epimorfosi/2019/panagiotopoulos_2019kom.pdf

²⁰ Τσόλκα, Ο., Το εσωτερικό δυαδικό σύστημα κυρώσεων υπό το πρίσμα των άρθρων 4 του 7^{ου} Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ και 50 του ΧΘΔΕΕ – Οι πρόσφατες εξελίξεις της νομολογίας του ΕΔΔΑ, του ΔΕΕ και των εθνικών ανωτάτων δικαστηρίων, ο.π.

το Δικαστήριο δεν μετέβαλε την νομολογία του όσον αφορά στην ερμηνεία του «idem», αλλά ασχολήθηκε με τον όρο «bis», αφού πρώτα επιβεβαίωσε την εφαρμογή των κριτηρίων Engel για την εκτίμηση του ποινικού χαρακτήρα των εσωτερικών διαδικασιών²¹. Με την απόφαση αυτή το ΕΔΔΑ διατύπωσε, κατ' αρχάς, τη θέση ότι το άρθρο 4 του 7ου Π.Π. της ΕΣΔΑ δεν απαγορεύει τη διπλή, ποινική και διοικητική (κατά το εθνικό δίκαιο), διαδικασία επιβολής κυρώσεων για φορολογικές παραβάσεις, εάν οι δύο διαδικασίες συνδέονται αρκούντως στενά μεταξύ τους, τόσο κατ' ουσίαν όσο και κατά χρόνον, ώστε να αποτελούν ένα συνεκτικό σύνολο, καθόσον εξυπηρετούν διαφορετικούς σκοπούς και αντιμετωπίζουν διαφορετικές όψεις/πτυχές της παράβασης και, μάλιστα, κατά τρόπο προβλέψιμο και χωρίς να επιβάλλεται δυσανάλογο βάρος στον καθ' ου²². Επομένως, το άρθρο 4 του 7ου Πρωτοκόλλου δεν απαγορεύει στο κράτος μέλος να οργανώνει το νομικό του σύστημα κατά τρόπο, που να προβλέπει μια προδιαγεγραμμένη (ως προς το είδος και τη βαρύτητά της) διοικητική ποινή για φοροδιαφυγή, στις σοβαρές εκείνες περιπτώσεις στις οποίες θεωρεί προσηκουσα και την ποινική δίωξη του παραβάτη, λόγω συνδρομής κάποιου επιπρόσθετου στοιχείου, πέραν της μη πληρωμής του οφειλόμενου φόρου, όπως η απατηλή συμπεριφορά, το οποίο δεν ενδιαφέρει κατά τη διοικητική διαδικασία²³. Με άλλα λόγια, το ΕΔΔΑ διευκρίνισε ότι οι εθνικές αρχές δύνανται να προσδιορίζουν πολλαπλές κυρώσεις για το ίδιο αδίκημα, ακόμα και αν αυτές επιβάλλονται από διαφορετικές αρχές, υπό την προϋπόθεση ότι υπάρχει αρκετά στενός ουσιαστικός και χρονικός σύνδεσμος μεταξύ των διαδικασιών, ώστε εκάστη κύρωση να μπορεί να θεωρηθεί ως μέρος των συνολικών κυρώσεων και να μην παραβιάζεται η εγγύηση της προστασίας του ατόμου από τη διπλή διακινδύνευση. Ως εκ τούτου, θα πρέπει να κρίνεται ad hoc

²¹ Τσόλκα. Ο., Το εσωτερικό δυαδικό σύστημα κυρώσεων υπό το πρίσμα των άρθρων 4 του 7ου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ και 50 του ΧΘΔΕΕ – Οι πρόσφατες εξελίξεις της νομολογίας του ΕΔΔΑ, του ΔΕΕ και των εθνικών ανωτάτων δικαστηρίων, ο.π.

²² Δημητρακόπουλος, Ι., Πρόσφατες νομολογιακές εξελίξεις για την εφαρμογή του ne bis in idem στο πεδίο των φορολογικών παραβάσεων, σελ. 5, <https://www.esdi.gr/nex/images/stories/pdf/epimorfosi/2018/dimitrakopoulos.pdf>

²³ Δημητρακόπουλος, Ι., Η επιρροή της ποινικής δίκης στη διοικητική διαδικασία και δίκη για φορολογικές παραβάσεις υπό το φως των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων στην πρόσφατη νομολογία του ΣΤΕ και του ΕΔΔΑ, σελ. 19, www.humanrightscaselaw.gr

η ύπαρξη στενής σύνδεσης κατ' ουσία και κατά χρόνο, και, μόνο αν αυτή ελλείπει, να καλείται σε εφαρμογή το άρθρο 4 παρ. 1 του 7ου Π.Π. της ΕΣΔΑ²⁴. Τα στοιχεία, που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη για να εξεταστεί ο κατ' ουσία σύνδεσμος μεταξύ των δύο διαδικασιών είναι ιδίως τα ακόλουθα : 1) εάν οι διαδικασίες επιδιώκουν συμπληρωματικούς σκοπούς και, επομένως, αφορούν, όχι μόνο *in abstracto* αλλά και *in concreto*, διαφορετικές όψεις/πτυχές της σχετικής παραβατικής συμπεριφοράς, 2) εάν η διπλή διαδικασία είναι προβλέψιμη συνέπεια, κατά το νόμο και στην πράξη, της ίδια συμπεριφοράς, 3) εάν οι διαδικασίες διεξάγονται κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να αποφεύγεται, κατά το δυνατό, ο αναδιπλασιασμός, τόσο της συλλογής όσο και της εκτίμησης, των αποδείξεων, ιδίως μέσω επαρκούς διάδρασης μεταξύ των αρμόδιων αρχών, προκειμένου η κρίση περί του πραγματικού στη μία διαδικασία να χρησιμοποιηθεί και στην άλλη, και, κυρίως, 4) εάν η κύρωση, που επιβάλλεται στη διαδικασία, που περατώνεται αμετάκλητα πρώτη, λαμβάνεται υπόψη στη διαδικασία, που ολοκληρώνεται μεταγενέστερα δεύτερη, ώστε να αποτρέπεται η επιβολή στον κατηγορούμενο - εγκαλούμενο υπέρμετρου βάρους²⁵. Μάλιστα, ως παραδείγματα ελλείψεως τέτοιου ουσιαστικού, αλλά και χρονικού συνδέσμου, το ΕΔΔΑ ανέφερε τις υποθέσεις Καπετάνιος κατά Ελλάδας και Σισμανίδης και Σιταρίδης κατά Ελλάδας²⁶. Την ανωτέρω θέση του επί της ερμηνείας του «bis» υιοθετεί το ΕΔΔΑ μέχρι σήμερα, επιχειρώντας αφενός να περιορίσει τη δυνατότητα μιας διασταλτικής ερμηνείας των προϋποθέσεων, που έθεσε για την συνδρομή του επίμαχου κριτηρίου, αφετέρου να καταδείξει την απαίτηση της σωρευτικής εφαρμογής τους²⁷.

Μόνη η συνεκτίμηση της πρώτης χρονικά επιβληθείσας κύρωσης/ποινής κατά την επιμέτρηση της δεύτερης δεν αρκεί για την μη κατάφαση του «bis». Τούτο συνάγεται από τη μεταγενέστερη απόφαση *Johannesson* και άλλοι κατά

²⁴ ΕΔΔΑ, *A και B κατά Νορβηγίας* (15.11.2016), HUDOC database - ECHR Case-Law - ECHR - ECHR / CEDH

²⁵ ΕΔΔΑ, *A και B κατά Νορβηγίας* (15.11.2016), HUDOC database - ECHR Case-Law - ECHR - ECHR / CEDH

²⁶ Τσόλκα. Ο., Το εσωτερικό δυαδικό σύστημα κυρώσεων υπό το πρίσμα των άρθρων 4 του 7^{ου} Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ και 50 του ΧΘΔΕΕ – Οι πρόσφατες εξελίξεις της νομολογίας του ΕΔΔΑ, του ΔΕΕ και των εθνικών ανωτάτων δικαστηρίων, ο.π.

²⁷ Τσόλκα. Ο., Το εσωτερικό δυαδικό σύστημα κυρώσεων υπό το πρίσμα των άρθρων 4 του 7^{ου} Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ και 50 του ΧΘΔΕΕ – Οι πρόσφατες εξελίξεις της νομολογίας του ΕΔΔΑ, του ΔΕΕ και των εθνικών ανωτάτων δικαστηρίων, ο.π.

Ισλανδίας. Κατά το ιστορικό της υπόθεσης αυτής, η ισλανδική φορολογική αρχή είχε επιβάλει στους προσφεύγοντες διοικητικό πρόστιμο, που είχε την μορφή πρόσθετου φόρου, ανερχόμενου σε 25% επί του διαφυγόντος φόρου. Μετά την απόρριψη της διοικητικής προσφυγής, οι σχετικές καταλογιστικές πράξεις κατέστησαν, τον Μάρτιο του έτους 2008, αμετάκλητες. Παράλληλα, το έτος 2004, η φορολογική αρχή προέβη σε καταγγελία στην αστυνομία και, τον Δεκέμβριο του έτους 2008, απαγγέλθηκαν σχετικές κατηγορίες. Ενώ το πρωτοβάθμιο Δικαστήριο έπαυσε την ποινική δίωξη, κατ' εφαρμογή της αρχής *ne bis in idem*, το Ανώτατο Δικαστήριο –τον Σεπτέμβριο του 2010– έκρινε ότι δεν τυγχάνει εφαρμογής η ανωτέρω αρχή, διότι η σχετική νομολογία του ΕΔΔΑ ήταν ασαφής και υπήρχε αβεβαιότητα ως προς την κανονιστική της εμβέλεια. Τελικώς, μετ' αναίρεση, το Δεκέμβριο του έτους 2011, οι προσφεύγοντες κρίθηκαν ένοχοι για βαρεία αμέλεια, που αρκούσε για την καταδίκη τους. Τα σχετικά ένδικα μέσα απορρίφθηκαν το έτος 2013 από το Ανώτατο Δικαστήριο, το οποίο, κατά την επιμέτρηση της ποινής, συνεκτίμησε την επιβληθείσα φορολογική κύρωση. Το ΕΔΔΑ αποφάνθηκε ότι οι δύο διαδικασίες επεδίωκαν μεν συμπληρωματικούς σκοπούς και το επιβληθέν πρόστιμο ελήφθη υπόψη για την επιμέτρηση της ποινής²⁸. Όμως, οι εν λόγω διαδικασίες ήταν «σε μεγάλο βαθμό ανεξάρτητες» μεταξύ τους, καθότι δεν υπήρξε μεταξύ τους αλληλεπίδραση κατά τη συλλογή και εκτίμηση των αποδείξεων, η, δε, ποινική καταδίκη των προσφευγόντων έλαβε χώρα περίπου πέντε χρόνια μετά την αμετάκλητη απόφαση της φορολογικής αρχής. Ως εκ τούτου, δεν υπήρχε χρονικός και ουσιαστικός σύνδεσμος των δύο διαδικασιών, με συνέπεια την παραβίαση του άρθρου 4 του 7ου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ²⁹.

Ανάλογη κατ' αντικείμενο και κρίση είναι η πρόσφατη απόφαση του ΕΔΔΑ στην υπόθεση «Armannson κατά Ισλανδίας». Το ΕΔΔΑ, εστιάζοντας ιδίως στην έλλειψη χρονικής επικάλυψης και την σε μεγάλο βαθμό ανεξάρτητη συλλογή και

²⁸ Τσόλκα. Ο., Το εσωτερικό δυαδικό σύστημα κυρώσεων υπό το πρίσμα των άρθρων 4 του 7^{ου} Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ και 50 του ΧΘΔΕΕ – Οι πρόσφατες εξελίξεις της νομολογίας του ΕΔΔΑ, του ΔΕΕ και των εθνικών ανωτάτων δικαστηρίων, ο.π.

²⁹ Τσόλκα. Ο., Το εσωτερικό δυαδικό σύστημα κυρώσεων υπό το πρίσμα των άρθρων 4 του 7^{ου} Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ και 50 του ΧΘΔΕΕ – Οι πρόσφατες εξελίξεις της νομολογίας του ΕΔΔΑ, του ΔΕΕ και των εθνικών ανωτάτων δικαστηρίων, ο.π.

εκτίμηση των αποδείξεων, αποφάνθηκε ότι δεν υπήρχε ένας επαρκώς στενός, ουσιαστικός και χρονικός σύνδεσμος, μεταξύ της φορολογικής και της ποινικής διαδικασίας. Γι' αυτό, δέχτηκε ότι παραβιάστηκε η αρχή *ne bis in idem*³⁰.

Στην πρόσφατη απόφαση *Nodet* κατά Γαλλίας, το Δικαστήριο δέχτηκε πάλι την παραβίαση της ανωτέρω διάταξης του 7^{ου} Πρωτοκόλλου, λόγω ελλείψεως ουσιαστικού και χρονικού συνδέσμου μεταξύ των δύο διαδικασιών³¹. Κατά το ιστορικό της υπόθεσης, σε βάρος του προσφεύγοντα είχε επιβληθεί διοικητικό πρόστιμο από την Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς για χρηματιστηριακή παράβαση, ήτοι για χειραγώγηση μετοχής, μετά από σχετική έρευνα της Ρυθμιστικής Αρχής των Χρηματοπιστωτικών Αγορών (AFM). Η απόφαση της ανωτέρω Επιτροπής έγινε αμετάκλητη, στα τέλη του έτους 2009. Το έτος 2007, κατόπιν σχετικής ενημέρωσης του Προέδρου της AFM, ο αρμόδιος Εισαγγελέας διέταξε προκαταρκτική έρευνα για την ίδια ως άνω παράβαση, η οποία οδήγησε σε ποινική δίωξη και καταδίκη του προσφεύγοντα. Τα δικαστήρια όλων των βαθμών δικαιοδοσίας απέρριψαν την ένστασή του περί εφαρμογής της αρχής *ne bis in idem* και η, καταδικαστική σε βάρος του, απόφαση κατέστη αμετάκλητη, στις αρχές του έτους 2014³².

III. Πεδίο εφαρμογής και ουσιαστικό περιεχόμενο του άρθρου 50 του ΧΘΔΕΕ υπό την εθνική διάσταση

IIIα. Η τριμερής διάσταση ισχύος του δικαιώματος

Το άρθρο 50 του ΧΘΔΕΕ ορίζει ότι «Κανείς δεν διώκεται ούτε τιμωρείται ποινικά για αδίκημα για το οποίο έχει ήδη αθωωθεί ή καταδικαστεί εντός της Ένωσης με οριστική απόφαση ποινικού δικαστηρίου σύμφωνα με το νόμο».

³⁰ Τσόλκα. Ο., Το εσωτερικό δυαδικό σύστημα κυρώσεων υπό το πρίσμα των άρθρων 4 του 7^{ου} Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ και 50 του ΧΘΔΕΕ – Οι πρόσφατες εξελίξεις της νομολογίας του ΕΔΔΑ, του ΔΕΕ και των εθνικών ανωτάτων δικαστηρίων, ο.π.

³¹ Τσόλκα. Ο., Το εσωτερικό δυαδικό σύστημα κυρώσεων υπό το πρίσμα των άρθρων 4 του 7^{ου} Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ και 50 του ΧΘΔΕΕ – Οι πρόσφατες εξελίξεις της νομολογίας του ΕΔΔΑ, του ΔΕΕ και των εθνικών ανωτάτων δικαστηρίων, ο.π.

³² ΕΔΔΑ, *Nodet* κατά Γαλλίας (6.6.2019), HUDOC database - ECHR Case-Law - ECHR - ECHR / CEDH

Καταρχήν, το δικαίωμα αυτό έχει μια τριμερή διάσταση, καθόσον φαίνεται να ισχύει : α) εντός της δικαιοδοσίας της Ένωσης ή/και μεταξύ της δικαιοδοσίας της Ένωσης και των δικαιοδοσιών των κρατών μελών (υπερεθνική διάσταση ή/και κάθετη εθνική-υπερεθνική διάσταση), β) μεταξύ των δικαιοδοσιών διαφόρων κρατών μελών (οριζόντια διεθνική διάσταση), και, γ) εντός της δικαιοδοσίας ενός και του αυτού κράτους (εθνική διάσταση). Σε όλες τις πιο πάνω εκφάνσεις, το ουσιαστικό πεδίο εφαρμογής του άρθρου 50 συναρτάται με την ερμηνεία της έννοιας ποινικές διώξεις και κυρώσεις, κατά το νόημα της εν λόγω διάταξης. Η έννοια και η εμβέλεια του δικαιώματος στο εσωτερικό του ίδιου κράτους μέλους είναι όμοια με το αντίστοιχο δικαίωμα της ΕΣΔΑ, κατά τη ρητή επιταγή του άρθρου 52 παρ. 3 του ΧΘΔΕΕ. Όμως, το δικαίωμα δεν ισχύει σε όλες τις εθνικές περιστάσεις, αλλά τελεί υπό την προϋπόθεση ότι τα κράτη μέλη ενεργούν εντός του πεδίου εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης, κατ' άρθρο 51 παρ. 1 εδ. α' του ΧΘΔΕΕ. Η ερμηνεία της ρήτρας αυτής, για τους σκοπούς εφαρμογής του άρθρου 50, απασχόλησε το ΔΕΕ στην υπόθεση Akeberg Fransson. Τα κράτη μέλη εφαρμόζουν δίκαιο της Ένωσης, όταν οι ρυθμίσεις του εσωτερικού δικαίου : ι) έχουν ως άμεση πηγή τους νομικές πράξεις της Ένωσης, όπως συμβαίνει, λ.χ., στην περίπτωση εθνικού νόμου ενσωμάτωσης μιας οδηγίας, ή και γενικότερα, ιι) αποβλέπουν στην εφαρμογή της υποχρέωσης, που η Συνθήκη επιβάλλει στα κράτη μέλη για την πρόβλεψη αποτελεσματικών κυρώσεων, με σκοπό την προστασία των εννόμων συμφερόντων της Ένωσης³³.

IIIβ. Το ουσιαστικό περιεχόμενο του άρθρου 50 του ΧΘΔΕΕ υπό την εθνική διάσταση

Το άρθρο 50 απαγορεύει εντός της Ένωσης τη σώρευση τόσο διώξεων όσο και κυρώσεων ποινικού χαρακτήρα κατά την έννοια του άρθρου αυτού για τα ίδια πραγματικά περιστατικά και κατά του ίδιου προσώπου. Υπό τον όρο «σώρευση» νοείται η διεξαγωγή παράλληλων και ανεξάρτητων διαδικασιών και η διαδοχική επιβολή κυρώσεων «ποινικής» φύσεως. Κατ' αρχάς, έννοια «κλειδί» αποτελεί η

³³ Τσόλκα σε Σαχπεκίδου/Ταγαράς, (2020), Κατ' άρθρο ερμηνεία του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Νομική Βιβλιοθήκη, 556 επ.

«ποινική» φύση των διώξεων και των κυρώσεων, καθότι αυτή συνιστά την πρώτη βασική προϋπόθεση εφαρμογής του. Περαιτέρω, η ουσιαστική έκταση προστασίας του δικαιώματος συναρτάται με τους ακόλουθους όρους: της δεύτερης χρονικά «δίωξης ή καταδίκης» πρέπει να έχει προηγηθεί «οριστική», δηλαδή «αμετάκλητη», απόφαση «δικαστηρίου» (: «bis») για το ίδιο «αδίκημα» ή άλλως την «ίδια παράβαση» (: «idem») σε βάρος του «αυτού προσώπου». Για τους σκοπούς εφαρμογής του δεν ενδιαφέρει αν η πρώτη απόφαση είναι καταδικαστική ή απαλλακτική. Έτσι, το άρθρο 50 απαγορεύει όχι απλώς τη δεύτερη καταδίκη, αλλά ήδη την δεύτερη έναρξη «δίωξης»³⁴.

Η «ποινική» φύση των κυρώσεων και των οικείων διαδικασιών, ήτοι της πρώτης διαδικασίας που περατώθηκε με έκδοση αμετάκλητης αποφάσεως και της δεύτερης διαδικασίας ή δίωξης, δεν κρίνεται με βάση το εθνικό δίκαιο, αλλά συνιστά μια αυτόνομη έννοια του ΧΘΔ. Για πρώτη φορά το ΔΕΕ κλήθηκε να αποφανθεί για την εν λόγω έννοια, κατά το νόημα του άρθρου 50, στην υπόθεση Akeberg Fransson (C-617/10)³⁵, η οποία εκδόθηκε το έτος 2013, ενώ, πέντε χρόνια αργότερα, με τις αποφάσεις *Menci* (C-524/15), *Grandson Real Estate SA* (C-537/16) και *Di Puma & Consob* (C-596/16, C-597/16), επιχείρησε να παράσχει σαφέστερες απαντήσεις ως προς τις συνέπειες εφαρμογής του άρθρου 50 του ΧΘΔΕΕ επί του εθνικού δυαδικού συστήματος κυρώσεων. Ως προς το νόημα του αμετάκλητου χαρακτήρα της δικαστικής αποφάσεως, το ζήτημα πρέπει να αντιμετωπιστεί, όπως και στο πλαίσιο ισχύος του δικαιώματος υπό την οριζόντια διεθνική του διάσταση³⁶. Στην έννοια της αμετάκλητης δικαστικής απόφασης μπορούν να υπαχθούν και μορφές εναλλακτικής περάτωσης της ποινικής διαδικασίας, όπως η ποινική συνδιαλλαγή και η ποινική διαπραγμάτευση. Άρα, η περάτωση της ποινικής διαδικασίας με πράξη της Εισαγγελικής Αρχής, σύμφωνα με τους κανόνες της εθνικής έννομης τάξεως, πρέπει να αναγνωρίζεται ως αμετάκλητη εκδίκαση της υπόθεσης. Για να θεωρηθεί ότι κάποιος έχει δικαστεί αμετάκλητα πρέπει να έχει εξαλειφθεί αμετάκλητα η ποινική

³⁴ Τσόλκα σε Σαχπεκίδου/Ταγαράς, (2020), Κατ' άρθρο ερμηνεία του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ο.π., 558 - 559

³⁵ Τσόλκα σε Σαχπεκίδου/Ταγαράς, (2020), Κατ' άρθρο ερμηνεία του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ο.π., 559 - 560

³⁶ Τσόλκα σε Σαχπεκίδου/Ταγαράς, (2020), Κατ' άρθρο ερμηνεία του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ο.π., 569

αξίωση της πολιτείας. Τούτο, δεν ισχύει στην περίπτωση της προσωρινής παύσης της ποινικής δίωξης. Εξάλλου, η νομολογία του ΔΕΕ φαίνεται να εξαρτά τον αμετάκλητο χαρακτήρα μιας απόφασης από την συνδρομή και ενός πρόσθετου κριτηρίου, ήτοι κατά πόσο η συγκεκριμένη απόφαση εκδόθηκε κατόπιν εκτιμήσεως της ουσίας της υποθέσεως. Αποφάσεις που παύουν τη δίωξη λόγω παραγραφής θεωρείται ότι εκπληρώνουν το κριτήριο αυτό, όπως και εν γένει αποφάσεις με τις οποίες περατώνεται η ποινική διαδικασία λόγω της διαπιστώσεως συνδρομής διαρκούς μη άρσιμου κωλύματος, που εμποδίζει οριστικά την (περαιτέρω) δίωξη του προσώπου» για την αυτή παράβαση³⁷. Ως προς τον όρο του «idem» το ΔΕΕ ακολουθεί την ερμηνεία ότι νοείται το «idem factum» και όχι το «idem crimen», δηλαδή το μόνο κρίσιμο κριτήριο είναι η ταυτότητα των πραγματικών περιστατικών. Ως προς την απαίτηση της ταυτότητας του προσώπου, σε βάρος του οποίου υφίσταται για την αυτή παράβαση μια δεύτερη *δίωξη* ή *καταδίκη*, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι δεν πληρούται ο ανωτέρω όρος, όταν οι μεν απρόσβλητες φορολογικές κυρώσεις «ποινικού» χαρακτήρα επιβλήθηκαν σε βάρος νομικού προσώπου, η, δε, μεταγενέστερη χρονικά ποινική δίωξη ασκήθηκε σε βάρος φυσικών προσώπων, υπό την ιδιότητά τους ως νομίμων εκπροσώπων των οικείων εταιριών³⁸.

IV. Η νομολογία του ΔΕΕ στο πλαίσιο ισχύος του δικαιώματος υπό την εθνική διάσταση

IVa. Υπόθεση Akeberg Fransson (C-617/10)

Η εν λόγω υπόθεση ήταν η πρώτη που τέθηκε ενώπιον του ΔΕΕ αναφορικά με την αρχή «ne bis in idem», όπως κατοχυρώνεται στο άρθρο 50 του Χάρτη και ήταν αυτή που ανέδειξε την ενίσχυση της αυτονομίας του έναντι της ΕΣΔΑ. Ειδικότερα, επρόκειτο για υπόθεση φοροδιαφυγής, στην οποία ανέκυψε το ζήτημα κατά πόσο η ποινική δίωξη έπρεπε να κηρυχθεί απαράδεκτη, ενόψει ότι είχε ήδη επιβληθεί κύρωση για την ίδια πράξη στο πλαίσιο άλλης διαδικασίας, γεγονός που

³⁷ Τσόλκα σε Σαχπεκίδου/Ταγαράς, (2020), Κατ' άρθρο ερμηνεία του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ο.π., 563 επ.

³⁸ Τσόλκα σε Σαχπεκίδου/Ταγαράς, (2020), Κατ' άρθρο ερμηνεία του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ο.π., 568

συνιστούσε παράβαση της απαγόρευσης της επιβολής διττής κύρωσης για την ίδια αξιόποινη πράξη, που περιέχεται στο άρθρο 4 του Πρωτοκόλλου αριθ. 7 της ΕΣΔΑ και στο άρθρο 50 του ΧΘΔΕΕ. Το ΔΕΕ ασχολήθηκε αφενός με το πεδίο εφαρμογής της αρχής «ne bis in idem» και αφετέρου με το περιεχόμενό της. Ως προς το πρώτο ζήτημα, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι τα θεμελιώδη δικαιώματα, που κατοχυρώνονται από τον Χάρτη, προστατεύονται κάθε φορά που η εθνική νομοθεσία εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης. Επίσης, τόνισε ότι δεν μπορεί να εκτιμήσει, με γνώμονα τον Χάρτη, εθνική κανονιστική ρύθμιση, που δεν εντάσσεται στο πλαίσιο του δικαίου της Ένωσης³⁹. Ακολούθως, ως προς το δεύτερο ζήτημα, έκρινε ότι το άρθρο 50 του Χάρτη δεν εμποδίζει την, εκ μέρους κράτους μέλους, επιβολή, για την ίδια πράξη παράβασης των υποχρεώσεων που αφορούν την υποβολή δηλώσεων στον τομέα του ΦΠΑ, διαδοχικώς μιας φορολογικής και μιας ποινικής κύρωσης, στο βαθμό που η πρώτη κύρωση δεν έχει ποινικό χαρακτήρα, πράγμα το οποίο το εθνικό δικαστήριο οφείλει να εξακριβώσει⁴⁰. Πιο συγκεκριμένα, το Δικαστήριο επισήμανε ότι τα κράτη – μέλη, προκειμένου να εξασφαλίσουν την είσπραξη του συνόλου των εσόδων από ΦΠΑ και ενεργώντας, κατ' επέκταση, για την προστασία των οικονομικών συμφερόντων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, διαθέτουν την ελευθερία της επιλογής των κυρώσεων, που επιβάλλουν. Οι κυρώσεις αυτές μπορούν να λαμβάνουν τη μορφή διοικητικών ή ποινικών κυρώσεων ή ενός συνδυασμού και των δύο. Μόνο όταν η φορολογική κύρωση έχει ποινικό χαρακτήρα, κατά την έννοια του άρθρου 50 του Χάρτη και έχει καταστεί απρόσβλητη, η εν λόγω διάταξη εμποδίζει την άσκηση ποινικής δίωξης για την ίδια πράξη κατά του ίδιου προσώπου⁴¹. Επιπλέον, το ΔΕΕ ανέφερε τα τρία κριτήρια, στα οποία στηρίζεται η εκτίμηση της ποινική φύσης των φορολογικών κυρώσεων, δηλαδή ο νομικός χαρακτηρισμός της παράβασης κατά το εσωτερικό δίκαιο, η ίδια η φύση της παράβασης και η φύση και η σοβαρότητα της κύρωσης, που ενδέχεται να επιβληθεί στον διαπράξαντα την παράβαση, παραπέμποντας μόνο στην δική του

³⁹ ΔΕΕ C-617/10 (σκέψη 19), <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=134202&pageIndex=0&doclang=el&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=13059185>

⁴⁰ ΔΕΕ C-617/10 (σκέψη 33)

⁴¹ ΔΕΕ C-617/10 (σκέψη 34)

απόφαση Bonda⁴² και όχι και στη σχετική νομολογία του ΕΔΔΑ⁴³. Κατά τούτο, προσδιόρισε το νόημα της έννοιας του «ποινικού» χαρακτήρα μιας κύρωσης ή μιας διαδικασίας κατά συμβατό με το ΕΔΔΑ τρόπο. Επιπρόσθετα, όμως, γίνεται αντιληπτό ότι το ΔΕΕ εκκινεί πλέον από τον Χάρτη, ο οποίος έχει αυτόνομο χαρακτήρα, χωρίς να παραγνωρίζει και την ΕΣΔΑ, η οποία επιβεβαιώνει ή εμπλουτίζει το περιεχόμενό του. Το ΔΕΕ, λοιπόν, επικαλείται την ΕΣΔΑ και τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών – μελών σε δεύτερο χρόνο, προς επίρρωση του αποτελέσματος στο οποίο κατέληξε η εφαρμογή του Χάρτη και προς εμπλουτισμό των δικαιωμάτων που αυτός κατοχυρώνει, καθορίζοντας, έτσι, μια (άτυπη) ιεραρχική σχέση των μέσων προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων⁴⁴. Τέλος, το ΔΕΕ, στη συγκεκριμένη απόφαση, δεν έσπευσε να χαρακτηρίσει τη διοικητική διαδικασία επιβολής προσαύξησης φόρου ως κατηγορία ποινικής φύσης, αλλά έκρινε ότι απόκειται στον εθνικό δικαστή να εκτιμήσει τούτο, με γνώμονα τα προαναφερόμενα τρία κριτήρια (κριτήρια Engel). Εντούτοις, έθεσε μία ακόμα προϋπόθεση, καταλείποντας στον εθνικό δικαστή να κρίνει αν η σώρευση φορολογικών κυρώσεων και ποινικής διαδικασίας για το ίδιο αδίκημα συνιστά παραβίαση της αρχής «ne bis in idem», εφόσον οι εναπομείνουσες κυρώσεις σε κάθε περίπτωση είναι αποτελεσματικές, ανάλογες των παραβάσεων και αποτρεπτικές⁴⁵. Σημειώνεται ότι στην απόφαση δεν έγινε καμία αναφορά ως

⁴² Το ζήτημα του χαρακτηρισμού μιας κύρωσης ως «ποινικής» ανέκυψε για το ΔΕΕ στην υπόθεση C-489/2010 (Bonda), που αφορούσε τον τομέα της γεωργίας και συγκεκριμένα την λήψη γεωργικών ενισχύσεων. Στην εν λόγω υπόθεση το ΔΕΕ έκρινε ότι οι κυρώσεις του αποκλεισμού από το σύστημα γεωργικών ενισχύσεων δεν έχουν ποινικό χαρακτήρα, αλλά συνιστούν ειδικό διοικητικό μέτρο, αποβλέπον στην εξασφάλιση της ορθής οικονομικής διαχείρισης των δημόσιων ταμείων της Ένωσης, δεδομένου ότι, αφενός είναι κλειστός και ορισμένος ο κύκλος των ενδιαφερόμενων προσώπων, που υπάγονται στις σχετικές ρυθμίσεις, αφετέρου ο χαρακτήρας των κυρώσεων στον τομέα της γεωργίας προσιδιάζει περισσότερο σε μέτρο προληπτικού χαρακτήρα παρά σε μέτρο κατασταλτικού χαρακτήρα, που εμπεριέχει μία απαξιοτική κρίση για την παράβαση. Τα κριτήρια, που εφάρμοσε το ΔΕΕ για την κατάφαση της ποινικής φύσης, ταυτίζονται με τα κριτήρια Engel, όπως ερμηνεύονται από το ΕΔΔΑ (βλ. ΔΕΕ C-489/10 (σκέψεις 37 – 38, όπου το ΔΕΕ είχε ευθέως παραπέμψει στη σχετική νομολογία του ΕΔΔΑ).

⁴³ ΔΕΕ C-617/2010 (σκέψη 35)

⁴⁴ Πρεβεδούρου, Η εφαρμογή της αρχής ne bis in idem στην περίπτωση σωρευτικής επιβολής διοικητικών κυρώσεων – Με αφορμή την απόφαση ΣτΕ 1091/2015, παρ. 11, <https://www.prevedourou.gr/wp-content/uploads/2013/08/Prevedourou-18.pdf>

⁴⁵ ΔΕΕ C-617/2010 (σκέψη 36)

προς τα κριτήρια, με τα οποία ελέγχεται η ταυτότητα της πράξης, δηλαδή το «idem».

IVb. Υπόθεση Mencì (C-524/15)

Πρόκειται για ποινική υπόθεση ενώπιον του Πρωτοδικείου του Μπέργκαμο της Ιταλίας, το οποίο και υπέβαλε το προδικαστικό ερώτημα, με κατηγορούμενο τον Luca Mencì για παραβάσεις σχετικά με τον ΦΠΑ. Ειδικότερα, ο κατηγορούμενος παρέλειψε να καταβάλει τον οφειλόμενο ΦΠΑ για το έτος 2011, ποσού 282.500 ευρώ περίπου, εντός της, προβλεπόμενης στο νόμο, προθεσμίας, με αποτέλεσμα η φορολογική διοίκηση να του επιβάλει, σύμφωνα με τα οριζόμενα στην ιταλική νομοθεσία, χρηματική κύρωση με πράξη, η οποία δεν προσβλήθηκε και κατέστη οριστική. Στη συνέχεια, ασκήθηκε σε βάρος του ποινική δίωξη, καθόσον, κατά την ιταλική νομοθεσία, η παράλειψη πληρωμής, εντός της νόμιμης προθεσμίας, του οφειλόμενου ΦΠΑ, όταν υπερβαίνει το ποσό των 50.000 ευρώ ανά φορολογικό έτος, συνιστά ποινικό αδίκημα. Ανέκυψε, λοιπόν, το ζήτημα, το οποίο αποτέλεσε και το προδικαστικό ερώτημα του ως άνω ιταλικού δικαστηρίου, εάν η ποινική διαδικασία εναντίον του ανωτέρω κατηγορουμένου ήταν συμβατή με την αρχή «ne bis in idem», λόγω της προγενέστερης επιβολής σε βάρος του διοικητικού προστίμου με αμετάκλητη πράξη. Αρχικά, το ΔΕΕ, ως προς το πεδίο εφαρμογής της αρχής «ne bis in idem», επισήμανε ότι οι διοικητικές κυρώσεις, που επιβάλλονται από τις αρμόδιες φορολογικές αρχές των κρατών μελών και οι ποινικές διαδικασίες, που κινούνται για παραβάσεις σχετικά με τον ΦΠΑ, όπως είναι και οι επίδικες ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, συνιστούν εφαρμογή των άρθρων 2 και 273 της οδηγίας 2006/112 και του άρθρου 325 ΣΛΕΕ και, άρα, του δικαίου της Ένωσης, κατά την έννοια του άρθρου 51 παρ. 1 του ΧΘΔΕΕ⁴⁶. Αναφορικά με τη σχέση μεταξύ του Χάρτη και της ΕΣΔΑ, τόνισε ότι το άρθρο 52 παρ. 3 του Χάρτη αποσκοπεί στην εξασφάλιση της αναγκαίας συνοχής μεταξύ τους, χωρίς, όμως, να θίγεται η αυτονομία του ενωσιακού δικαίου και του ΔΕΕ και, γι' αυτό, το υποβληθέν προδικαστικό ερώτημα θα εξεταστεί υπό το πρίσμα των θεμελιωδών δικαιωμάτων, που κατοχυρώνονται από τον Χάρτη και,

⁴⁶ ΔΕΕ C-524/15 (σκέψεις 18 - 21),

<https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=200404&pageIndex=0&doclang=el&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=13302565>

ιδίως, του άρθρου 50 αυτού⁴⁷. Το πρώτο ζήτημα που αντιμετώπισε ήταν η εκτίμηση του ποινικού χαρακτήρα των ένδικων διώξεων και κυρώσεων. Το Δικαστήριο, αφού υπενθύμισε, όπως είχε κάνει στην υπόθεση Fransson, ότι η ποινική φύση των διοικητικών κυρώσεων εκτιμάται με βάση τα τρία κριτήρια της απόφασης Bonda (το νομικό χαρακτηρισμό της παράβασης κατά το εθνικό δίκαιο, την φύση της παράβασης και τον βαθμό αυστηρότητας της κύρωσης που ενδέχεται να επιβληθεί⁴⁸), παρείχε διευκρινίσεις ως προς τον τρόπο ερμηνείας και εφαρμογής τους, προκειμένου να καθοδηγήσει τον εθνικό δικαστή. Έτσι, σύμφωνα με το ΔΕΕ, μια κύρωση που επιδιώκει κατασταλτικό σκοπό έχει ποινικό χαρακτήρα, κατά την έννοια του άρθρου 50 του Χάρτη, ακόμη και αν επιδιώκει και προληπτικό σκοπό, καθόσον τούτο δε δύναται να αναιρέσει τον χαρακτηρισμό της κύρωσης ως ποινικής, ενώ το μέτρο που περιορίζεται στην επανόρθωση της ζημίας, την οποία προκάλεσε η οικεία παράβαση δεν έχει ποινικό χαρακτήρα⁴⁹. Ακολουθώντας, το ΔΕΕ διαπίστωσε ότι το επίδικο διοικητικό πρόστιμο είχε κατασταλτικό σκοπό, δοθέντος ότι επιβαλλόταν ως τιμωρία για την μη εμπρόθεσμη καταβολή του ΦΠΑ και, παράλληλα, ενείχε αυξημένο βαθμό αυστηρότητας, ο οποίος ενίσχυε τον ποινικό χαρακτήρα του. Ωστόσο, σε κάθε περίπτωση, η τελική κρίση περί της ποινικής ή όχι φύσης της διοικητικής κύρωσης ανήκει στον εθνικό δικαστή⁵⁰. Είναι εμφανές ότι οι σκέψεις, στις οποίες προβαίνει το ΔΕΕ, δέχονται την «ποινική» φύση διοικητικών προστίμων για φορολογικές παραβάσεις, όπως εκείνο που είχε επιβληθεί στον Mencì, εκτίμηση η οποία τελεί σε αρμονία προς την αντίστοιχη νομολογία του ΕΔΔΑ για το άρθρο 4 του 7^{ου} Προσθέτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ⁵¹. Κατόπιν, το Δικαστήριο προέβη στον έλεγχο του στοιχείου του «idem», ήτοι εάν υπάρχει μία και μόνη παράβαση. Για το ζήτημα αυτό, καταρχάς, τόνισε ότι κρίσιμο κριτήριο είναι η ταυτότητα των πραγματικών περιστατικών, δηλαδή η ύπαρξη ενός συνόλου συγκεκριμένων περιστάσεων, που συνδέονται άρρηκτα μεταξύ τους και έχουν ως αποτέλεσμα την απαλλαγή ή την αμετάκλητη καταδίκη του συγκεκριμένου

⁴⁷ ΔΕΕ C-524/15 (σκέψεις 22 - 25)

⁴⁸ ΔΕΕ C-524/15 (σκέψη 26)

⁴⁹ ΔΕΕ C-524/15 (σκέψη 31)

⁵⁰ ΔΕΕ C-524/15 (σκέψεις 32 - 33)

⁵¹ Δημητρακόπουλος, Ι., Πρόσφατες νομολογιακές εξελίξεις για την εφαρμογή του *ne bis in idem* στο πεδίο των φορολογικών παραβάσεων, σελ. 4, <https://www.esdi.gr/nex/images/stories/pdf/epimorfosi/2018/dimitrakopoulos.pdf>

προσώπου⁵². Δεν έχει σημασία ο διαφορετικός νομικός χαρακτηρισμός, κατά το εθνικό δίκαιο, των πραγματικών περιστατικών, το προστατευόμενο έννομο αγαθό ή αν η μία διαδικασία προϋποθέτει πρόσθετα υποκειμενικά συστατικά στοιχεία⁵³. Με βάση όλα τα προαναφερόμενα, το ΔΕΕ κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η ποινική διαδικασία σε βάρος του κατηγορουμένου Menci φαινόταν να αφορά κατ' ουσία τα ίδια πραγματικά περιστατικά, για τα οποία του είχε επιβληθεί η διοικητική κύρωση⁵⁴. Επομένως, το ΔΕΕ, στη συγκεκριμένη υπόθεση, συμπλέει με την νομολογία του ΕΔΔΑ αναφορικά με το «idem», σύμφωνα με την οποία, όπως προαναφέρθηκε, το κρίσιμο στοιχείο είναι αυτό του «idem factum». Περαιτέρω, το ΔΕΕ, εκτιμώντας ότι το δικαίωμα του άρθρου 50 του Χάρτη δεν είναι απόλυτο, σε αντίθεση με τα ισχύοντα για το άρθρο 4 του 7^{ου} Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, ερεύνησε αν η σύρρευση διώξεων και διοικητικών κυρώσεων ποινικού χαρακτήρα, η οποία, κατ' αυτό, συνιστά «περιορισμό του δικαιώματος», μπορεί να δικαιολογηθεί, με βάση το άρθρο 52 παρ. 1 του Χάρτη και αποφάνθηκε, κατ' επίκληση του άρθρου 52 του Χάρτη, ότι είναι δυνατός ο περιορισμός και μπορεί υπό όρους να δικαιολογηθεί, ήτοι υπό την τήρηση των αρχών της αναγκαιότητας και της αναλογικότητας⁵⁵. Εξετάζοντας, λοιπόν, αν πληρούνται οι όροι του άρθρου 52 του Χάρτη, το ΔΕΕ έκρινε, εν προκειμένω, ότι το μέτρο της σύρρευσης διώξεων και κυρώσεων εξυπηρετεί σκοπό δημοσίου συμφέροντος, αναγόμενο στη διασφάλιση της είσπραξης του ΦΠΑ και στην καταπολέμηση παραβάσεων της νομοθεσίας περί ΦΠΑ, δεδομένου ότι η σύρρευση διώξεων και κυρώσεων ποινικού χαρακτήρα μπορεί να είναι δικαιολογημένη, εφόσον καθεμία από αυτές επιδιώκει διαφορετικούς σκοπούς, δηλαδή εφόσον καθεμία καλύπτει διαφορετικές όψεις της κρινόμενης παράνομης συμπεριφοράς⁵⁶. Επίσης, ως προς την αρχή της αναλογικότητας θεώρησε ότι αυτή υφίσταται, όταν η σύρρευση διώξεων και κυρώσεων, που προβλέπει η εθνική ρύθμιση, δεν υπερβαίνει τα όρια του αναγκαίου και κατάλληλου μέτρου για την επίτευξη των σκοπών, που νομίμως επιδιώκονται με τη ρύθμιση αυτών, πράγμα που σημαίνει ότι, όταν

⁵² ΔΕΕ C-524/15 (σκέψη 35)

⁵³ ΔΕΕ C-524/15 (σκέψεις 36 - 38)

⁵⁴ ΔΕΕ C-524/15 (σκέψη 39)

⁵⁵ Τσόλκα, Ο., Το εσωτερικό δυαδικό σύστημα κυρώσεων υπό το πρίσμα των άρθρων 4 του 7^{ου} Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ και 50 του ΧΘΔΕΕ – Οι πρόσφατες εξελίξεις της νομολογίας του ΕΔΔΑ, του ΔΕΕ και των εθνικών ανωτάτων δικαστηρίων, ο.π.

⁵⁶ ΔΕΕ C-524/15 (σκέψεις 44 - 45)

υφίσταται επιλογή μεταξύ περισσότερων κατάλληλων μέτρων, πρέπει να επιλέγεται το λιγότερο επαχθές και οι δυσμενείς επιπτώσεις δεν πρέπει να είναι δυσανάλογες προς τους επιδιωκόμενους σκοπούς⁵⁷. Αυτό προϋποθέτει, κατά την κρίση του ΔΕΕ, να υπάρχουν σαφείς και ακριβείς κανόνες, που να παρέχουν στον πολίτη τη δυνατότητα να προβλέψει ποιες πράξεις και ποιες παραλείψεις δύνανται να αποτελέσουν το αντικείμενο μιας τέτοιας σώρευσης διώξεων και κυρώσεων⁵⁸. Επίσης, η εθνική ρύθμιση θα πρέπει να διασφαλίζει πως οι επιβαρύνσεις, που απορρέουν για τα εμπλεκόμενα πρόσωπα από μια τέτοια σώρευση περιορίζονται στο απολύτως αναγκαίο⁵⁹ και θα πρέπει να υπάρχουν κανόνες που να διασφαλίζουν συντονισμό των δύο, κατά τα λοιπά ανεξάρτητων, διαδικασιών, προκειμένου να μειωθεί στο απολύτως αναγκαίο η πρόσθετη επιβάρυνση, που συνεπάγεται αυτή η σώρευση για τους πολίτες⁶⁰. Συνεπώς, η σώρευση κυρώσεων ποινικού χαρακτήρα πρέπει να συνοδεύεται από κανόνες, που να εξασφαλίζουν ότι η αυστηρότητα του συνόλου των επιβαλλομένων κυρώσεων ανταποκρίνεται στη σοβαρότητα της παράβασης, δεδομένου ότι μια τέτοια απαίτηση απορρέει, όχι μόνο από το άρθρο 52 παρ. 1 του ΧΘΔΕΕ, αλλά και από την αρχή της αναλογικότητας των ποινών, που κατοχυρώνεται στο άρθρο 49 παρ. 3 του Χάρτη, αναδεικνύοντας εμμέσως τη σχέση μεταξύ των άρθρων 49 παρ. 3 και 50 του ΧΘΔ, όταν ερευνάται ο περιορισμός του δικαιώματος⁶¹. Οι κανόνες αυτοί πρέπει να προβλέπουν την υποχρέωση των αρμόδιων αρχών, σε περίπτωση επιβολής δεύτερης κυρώσεως, να μεριμνούν, ώστε η αυστηρότητα του συνόλου των επιβαλλομένων κυρώσεων να μην υπερβαίνει τη σοβαρότητα της διαπιστωθείσας παραβάσεως⁶². Το Δικαστήριο, για πρώτη φορά, τονίζει την αναγκαιότητα ύπαρξης του απαραίτητου συντονισμού μεταξύ των δύο ανεξάρτητων διαδικασιών, ο οποίος θεωρείται ότι υφίσταται όταν η μία διαδικασία λαμβάνει υπόψη την ποινή που επέβαλλε η άλλη και συνέχισε το συλλογισμό του, κάνοντας ευθέως αναφορά στην απόφαση Α και Β κατά Νορβηγίας (15.11.2016) και σε όσα δέχτηκε με αυτήν το ΕΔΔΑ, καταλήγοντας στο

⁵⁷ ΔΕΕ C-524/15 (σκέψεις 46 - 47)

⁵⁸ ΔΕΕ C-524/15 (σκέψη 49)

⁵⁹ ΔΕΕ C-524/15 (σκέψη 52)

⁶⁰ ΔΕΕ C-524/15 (σκέψη 53)

⁶¹ Τσόλκα σε Σαχπεκίδου/Ταγαράς, (2020), Κατ' άρθρο ερμηνεία του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ο.π., 571

⁶² ΔΕΕ C-524/15 (σκέψη 55)

συμπέρασμα ότι οι απαιτήσεις, από τις οποίες εξαρτά το άρθρο 50 του Χάρτη, σε συνδυασμό με το άρθρο 52 παρ. 1, την ενδεχόμενη σώρευση ποινικών διώξεων και ποινικών κυρώσεων, καθώς και διοικητικών διώξεων και (διοικητικών) κυρώσεων ποινικού χαρακτήρα, παρέχουν ένα επίπεδο προστασίας της αρχής «ne bis in idem», το οποίο δεν παραβιάζει αυτό που κατοχυρώνεται στο άρθρο 4 του 7^{ου} πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, όπως έχει ερμηνευθεί από το ΕΔΔΑ, προφανώς υπό την έννοια ότι το ενωσιακό δίκαιο παρέχει ανάλογη, και πάντως όχι στενότερη, προστασία⁶³. Συμπερασματικά, το ΔΕΕ φαίνεται να έχει επηρεαστεί από την νομολογία του ΕΔΔΑ και συγκεκριμένα από την απόφαση Α και Β κατά Νορβηγίας (15.11.2016), με την οποία τέθηκε ως προϋπόθεση για την εναρμόνιση με την αρχή «ne bis in idem», κατά τον έλεγχο του στοιχείου του «bis», ο επαρκής σύνδεσμος των δύο διαδικασιών. Υποστηρίχθηκε η άποψη ότι με την ως άνω ερμηνευτική προσέγγιση, το ΔΕΕ ενσωματώνει εμμέσως, δια της αρχής της αναλογικότητας, την, τεθείσα από το ΕΔΔΑ, προϋπόθεση περί ύπαρξης ουσιαστικού δεσμού μεταξύ των δύο ποινικών διαδικασιών, καθώς και τα σχετικά κριτήρια, η, δε, απαίτηση περί του χρονικού συνδέσμου θα μπορούσε να «στεγαστεί» στην, τεθείσα από το ΔΕΕ, προϋπόθεση περί συντονισμού των διαδικασιών αυτών. Ωστόσο, ορθότερο φαίνεται οι ως άνω όροι, που έθεσε το ΔΕΕ, τελούν μεν σε κάποια αναλογία ή άλλως σε μια μερική συμβατότητα με τις προαναφερθείσες απαιτήσεις του ΕΔΔΑ, πλην, όμως, είναι αμφίβολο αν η έννοια του «συντονισμού», κατά την αντίληψη του ΔΕΕ, ανταποκρίνεται στο νόημα του «στενού ουσιαστικού και χρονικού συνδέσμου» των δύο διαδικασιών, κατά τη νομολογία του ΕΔΔΑ⁶⁴.

IVc. Υπόθεση «Garlsson Real Estate» (C-537/16)

Η υπόθεση αυτή αφορούσε χειραγώγηση της αγοράς και συγκεκριμένα αντικείμενο είχε τη νομιμότητα διοικητικού προστίμου, που επιβλήθηκε στον προσφεύγοντα για παράβαση της νομοθεσίας περί χειραγώγησης της αγοράς, ενώ

⁶³ Τσόλκα, Ο., Το εσωτερικό δυαδικό σύστημα κυρώσεων υπό το πρίσμα των άρθρων 4 του 7^{ου} Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ και 50 του ΧΘΔΕΕ – Οι πρόσφατες εξελίξεις της νομολογίας του ΕΔΔΑ, του ΔΕΕ και των εθνικών ανωτάτων δικαστηρίων, ο. π.

⁶⁴ Τσόλκα, Ο., Το εσωτερικό δυαδικό σύστημα κυρώσεων υπό το πρίσμα των άρθρων 4 του 7^{ου} Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ και 50 του ΧΘΔΕΕ – Οι πρόσφατες εξελίξεις της νομολογίας του ΕΔΔΑ, του ΔΕΕ και των εθνικών ανωτάτων δικαστηρίων, ο. π.

είχε προηγηθεί αμετάκλητη ποινική καταδίκη του, σε ποινή φυλάκισης 3 ετών, για την οποία, ωστόσο, στη συνέχεια χορηγήθηκε αμνηστία. Το ΔΕΕ, σύμφωνα και με όσα είχε νομολογήσει με την απόφαση Mencì, ανέφερε αρχικά ότι τα κράτη μέλη δύνανται να επιβάλλουν, υπό την επιφύλαξη του δικαιώματός τους να επιβάλλουν ποινικές κυρώσεις, διοικητικά μέτρα ή κυρώσεις, με αποτελεσματικό, αναλογικό και αποτρεπτικό χαρακτήρα κατά των προσώπων που ευθύνονται για χειραγώγηση της αγοράς (άρθρα 5 και 14 παρ. 1 Οδηγίας 2003/6). Συνεπώς, η επίμαχη, στο πλαίσιο της κύριας δίκης, διοικητική διαδικασία και το προβλεπόμενο, κατά το εθνικό δίκαιο (ιταλικό), διοικητικό πρόστιμο, που επιβλήθηκε στον προσφεύγοντα, συνιστούν εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης, κατά την έννοια του άρθρου 51 παρ. 1 του Χάρτη⁶⁵. Ακολούθως, αφού επισήμανε ότι το υποβληθέν προδικαστικό ερώτημα θα κριθεί υπό το πρίσμα, όχι της ΕΣΔΑ, αλλά του άρθρου 50 του ΧΘΔΕΕ, προέβη στην εξέταση του ποινικού χαρακτήρα της προσβαλλόμενης κύρωσης με βάση τα κριτήρια της απόφασης Bonda (παραπέμποντας και στην απόφαση Fransson), παρέχοντας διευκρινίσεις ως προς τον τρόπο ερμηνείας και εφαρμογής τους, προκειμένου να καθοδηγήσει τον εθνικό δικαστή, καθόσον, σύμφωνα και με την νομολογία του Δικαστηρίου, στο αιτούν δικαστήριο εναπόκειται να εκτιμήσει, με βάση τα ως άνω κριτήρια, εάν οι επίμαχες, στο πλαίσιο της κύριας δίκης, διώξεις και ποινικές και διοικητικές κυρώσεις έχουν ποινικό χαρακτήρα κατά το άρθρο 50. Έτσι, το Δικαστήριο προέβη στην έρευνα της ταυτότητας του αντικειμένου των διαδικασιών, εφαρμόζοντας το κριτήριο του «idem factum». Κατά την εξέταση, δε, του εν λόγω στοιχείου επισήμανε ότι είναι άνευ σημασίας ο διαφορετικός νομικός χαρακτηρισμός, από το εθνικό δίκαιο, των πραγματικών περιστατικών, το προστατευόμενο έννομο αγαθό ή εάν η μία διαδικασία προϋποθέτει πρόσθετα υποκειμενικά συστατικά στοιχεία⁶⁶. Στη συνέχεια, το ΔΕΕ εξέτασε τις προϋποθέσεις εφαρμογής του άρθρου 52 του Χάρτη για τον περιορισμό της αρχής «ne bis in idem», όπως αυτές αναλύθηκαν στην απόφαση Mencì, δίνοντας έμφαση στην αναλογικότητα και στο απολύτως αναγκαίο μέτρο των σωρευτικών ποινικών κυρώσεων, το οποίο επιτυγχάνεται στο πλαίσιο δύο ανεξάρτητων διαδικασιών, μόνο εφόσον υπάρχει

⁶⁵ ΔΕΕ C-537/16 (σκέψεις 22 - 23)

⁶⁶ ΔΕΕ C-537/16 (σκέψεις 36 - 41)

ο απαραίτητος συντονισμός τους, δηλαδή εφόσον η μία λαμβάνει υπόψιν το ύψος της ποινής που ήδη επέβαλε η άλλη, προκειμένου να μειωθεί στο απολύτως αναγκαίο μέτρο η πρόσθετη επιβάρυνση, που συνεπάγεται αυτή η σώρευση για τα εμπλεκόμενα πρόσωπα⁶⁷. Όταν, λοιπόν, έχει εκδοθεί αμετάκλητη απόφαση ποινικού δικαστηρίου, είτε καταδικαστική είτε αθωωτική, η συνέχιση της διοικητικής διαδικασίας, που επισύρει την επιβολή κυρώσεων ποινικού χαρακτήρα, «*βαίνει πέραν του ορίου του απολύτως αναγκαίου*» για την επίτευξη του εκάστοτε σκοπού γενικού συμφέροντος και «*στερείται ερείσματος*». Ως εκ τούτου, δεν είναι δικαιολογημένος ο περιορισμός της αρχής «*ne bis in idem*». Μάλιστα, δε συντρέχουν στις περιπτώσεις αυτές οι όροι περιορισμού του εν λόγω δικαιώματος, ακόμη και αν η, προβλεπόμενη στην εθνική νομοθεσία, «*υποχρέωση συνεργασίας και συντονισμού*» μεταξύ εισαγγελικών και διοικητικών Αρχών «*δύναται να μειώσει την επιβάρυνση, που απορρέει για το εμπλεκόμενο πρόσωπο από τη σώρευση μιας διαδικασίας επιβολής διοικητικού προστίμου ποινικού χαρακτήρα και μιας ποινικής διαδικασίας*»⁶⁸. Τέλος, το ΔΕΕ, στη συγκεκριμένη απόφαση, διευκρίνισε ότι για την εκτίμηση της συμβατότητας του εθνικού συστήματος κυρώσεων με το άρθρο 50 του Χάρτη είναι άνευ σημασίας η μη εκτέλεση της αμετακλήτως καταγνωσθείσας ποινής λόγω αμνηστίας, διότι η, παρεχόμενη από την αρχή «*ne bis in idem*», προστασία πρέπει να ωφελεί τους ήδη απαλλαγέντες ή τους καταδικασθέντες με αμετάκλητη ποινική απόφαση, περιλαμβανομένων, κατά συνέπεια, των προσώπων, στα οποία επιβλήθηκε, με μια τέτοια απόφαση, ποινική κύρωση, η οποία αμνηστεύθηκε εκ των υστέρων⁶⁹. Άρα, το στάδιο της εκτέλεσης της ποινής είναι αδιάφορο στα πλαίσια της προστασίας από το άρθρο 50 του Χάρτη.

IVd. Συνεκδικαζόμενες Υποθέσεις *DiPuma* (C-596/16) και *Consob* (C-597/16)

Οι συνεκδικαζόμενες υποθέσεις *DiPuma* και *Consob* αφορούσαν κυρώσεις στα πλαίσια της Οδηγίας για την κατάχρηση αγοράς και συγκεκριμένα καταχρηστική

⁶⁷ ΔΕΕ C-537/16 (σκέψεις 42 - 55)

⁶⁸ Τσόγκα, Ο., Το εσωτερικό δυαδικό σύστημα κυρώσεων υπό το πρίσμα των άρθρων 4 του 7^{ου} Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ και 50 του ΧΘΔΕΕ – Οι πρόσφατες εξελίξεις της νομολογίας του ΕΔΔΑ, του ΔΕΕ και των εθνικών ανωτάτων δικαστηρίων, ο. π.

⁶⁹ ΔΕΕ C-537/16 (σκέψη 62)

εκμετάλλευση εμπιστευτικών πληροφοριών. Ειδικότερα, δοθέντος ότι είχε προηγηθεί αμετάκλητη αθώωση του προσφεύγοντος, πριν επιληφθεί το διοικητικό δικαστήριο, το αιτούν εθνικό δικαστήριο, λαμβανομένης υπόψη της απόφασης Fransson, έθεσε στο ΔΕΕ το προδικαστικό ερώτημα, εάν το άρθρο 50 του Χάρτη πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι επιτρέπει την εξακολούθηση διαδικασίας για την επιβολή διοικητικού προστίμου, κατόπιν αμετάκλητης απόφασης ποινικού δικαστηρίου, έχουσας ισχύ δεδικασμένου, με την οποία διαπιστώθηκε ότι δε στοιχειοθετείται παράβαση, οσάκις η διαδικασία αυτή ενδέχεται να φαίνεται επιβεβλημένη για την εκπλήρωση της υποχρέωσης προβλέψεως αποτελεσματικών, αναλογικών και αποτρεπτικών κυρώσεων. Το ΔΕΕ και σε αυτή την υπόθεση, για την διαπίστωση του ποινικού χαρακτήρα της κύρωσης, κατέφυγε στα κριτήρια, που είχε παραθέσει στην υπόθεση Bonda, παραπέμποντας, ωστόσο, μόνο στην απόφαση Garlsson Real Estate SA, ενώ, για τη διαπίστωση της ταυτότητας των διαδικασιών, δηλαδή του «idem», εφάρμοσε εκ νέου το κριτήριο της ταυτότητας των πραγματικών περιστατικών⁷⁰. Περαιτέρω, το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι το άρθρο 50 δεν εφαρμόζεται μόνο επί αμετάκλητης πρότερης καταδίκης του κατηγορουμένου, αλλά και επί αμετάκλητης αθώωσής του⁷¹ και, στη συνέχεια, εξέτασε τις προϋποθέσεις εφαρμογής του άρθρου 52 του Χάρτη για τον περιορισμό της αρχής «ne bis in idem», όπως αυτές αναλύθηκαν στην απόφαση Mencì. Τελικά, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι, εφόσον υπάρχει αμετάκλητη αθωωτική απόφαση, με την οποία διαπιστώνεται ότι δεν στοιχειοθετείται η αποδιδόμενη παράβαση, η εξακολούθηση της διαδικασίας για την επιβολή διοικητικού προστίμου ποινικού χαρακτήρα βαίνει πέρα του ορίου του απολύτως αναγκαίου για την επίτευξη του εκάστοτε σκοπού γενικού συμφέροντος και στερείται ερείσματος⁷². Συνεπώς, δεν είναι δικαιολογημένος ο περιορισμός της αρχής «ne bis in idem». Με την εν λόγω κρίση, το ΔΕΕ απάντησε αυστηρά στο σχετικό προδικαστικό ερώτημα, που είχε τεθεί. Κατά τούτο, δεν μπορεί από την απόφαση αυτή να εξαχθεί ως γενικό συμπέρασμα ότι, σε περίπτωση απαλλακτικής ποινικής αποφάσεως, η οποία είναι θωρακισμένη με οριστικό δεδικασμένο, απαιτείται να διαπιστώνεται κάθε φορά ότι το δικαστήριο

⁷⁰ ΔΕΕ C-596/16 και C-597/16 (σκέψεις 38, 40)

⁷¹ ΔΕΕ C-596/16 και C-597/16 (σκέψη 39)

⁷² ΔΕΕ C-596/16 και C-597/16 (σκέψεις 44 - 45)

προέβη σε ουσιαστική εκτίμηση της ουσίας της υπόθεσης, προκειμένου να καταφαθεί ο όρος του «bis»⁷³.

V. Ποια είναι τελικά η ουσιαστική σχέση του άρθρου 50 του ΧΘΔΕΕ με το άρθρο 4 του 7^{ου} Π.Π. της ΕΣΔΑ ;

Η Ευρωπαϊκή Ένωση δε δεσμεύεται τυπικά από την Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ), καθόσον δεν αποτελεί συμβαλλόμενο μέρος της. Σύμφωνα με τη διατύπωση του ΔΕΕ, επί των υποθέσεων Akeberg Fransson, Garlsson Real Estate και Mencì, η ΕΣΔΑ δε συνιστά, ενόσω η Ένωση δεν έχει προσχωρήσει σε αυτή, νομική πράξη τυπικώς ενταγμένη στην έννομη τάξη της Ένωσης. Ωστόσο, στο πλαίσιο της ερμηνείας της αρχής «ne bis in idem» κατά το δίκαιο της ΕΕ, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ). Τούτο, δε, διότι η προαναφερθείσα μη τυπική διασύνδεση των δύο εννόμων συστημάτων δεν αναιρεί την ουσιαστική διάδρασή τους, εντός της ενωσιακής έννομης τάξης, που αλληλοδιαπλέκεται με την εσωτερική έννομη τάξη των κρατών μελών, δεδομένου ότι η ΕΣΔΑ συγκαθορίζει τη διαμόρφωση των γενικών αρχών του ενωσιακού δικαίου, καθώς και την ερμηνεία του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, κατά τις διατάξεις των άρθρων 6 παρ. 3 ΣΕΕ και 52 παρ. 3 του Χάρτη. Η συγχρονική ισχύς των εννόμων συστημάτων της ΕΣΔΑ και του ΧΘΔΕΕ, που δεν τελούν μεταξύ τους σε ιεραρχική σχέση και διεκδικούν -υπό διαφορετικούς όρους- αποτελεσματική εφαρμογή εντός της εσωτερικής έννομης τάξης, φαίνεται να θέτει στον εθνικό δικαστή το «δίλημμα της επιλογής», όταν διαπιστώνονται αποκλίσεις μεταξύ ΕΔΔΑ και ΔΕΕ όσον αφορά την ερμηνεία και την εφαρμογή του ίδιου θεμελιώδους δικαιώματος. Το εν λόγω «δίλημμα» οδηγεί μάλλον σε αδιέξοδο, αν επιχειρηθεί να δοθεί απάντηση, υπό την παραδοσιακή λογική της ιεραρχίας των κανόνων δικαίου. Και τούτο συμβαίνει διότι τα κανονιστικά αυτά συστήματα φαίνεται να κατέχουν την ίδια θέση στην ιεραρχία των κανόνων δικαίου. Εν τούτοις, διέξοδο στο πρόβλημα φαίνεται να παρέχει το ίδιο

⁷³ Τσόλκα, Ο., Το εσωτερικό δυαδικό σύστημα κυρώσεων υπό το πρίσμα των άρθρων 4 του 7^{ου} Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ και 50 του ΧΘΔΕΕ – Οι πρόσφατες εξελίξεις της νομολογίας του ΕΔΔΑ, του ΔΕΕ και των εθνικών ανωτάτων δικαστηρίων, ο. π.

το σύστημα της ΕΕ. Έναν αξιοπρόσεκτο κανόνα, όχι για τη ρύθμιση, αλλά για την άρση των τυχόν συγκρούσεων μεταξύ ΕΣΔΑ και ΧΘΔΕΕ εμπεριέχει η οριζόντια διάταξη του άρθρου 52 του Χάρτη. Σύμφωνα με την παράγραφο 3 του άρθρου αυτού, στο βαθμό που ο Χάρτης περιλαμβάνει δικαιώματα, τα οποία αντιστοιχούν σε δικαιώματα της ΕΣΔΑ, η έννοια και η εμβέλειά τους είναι ίδιες με εκείνες που τους αποδίδει η εν λόγω Σύμβαση. Τούτη η «επιταγή ομοιογένειας», όπως εύστοχα την είχε χαρακτηρίσει η Γενική Εισαγγελέας Kokott στην υπόθεση «Bonda» (C-489/2010), συμπληρώνεται από τη ρητή πρόβλεψη, στην παρ. 7 του άρθρου 52, περί της υποχρέωσης, τόσο των δικαστηρίων της Ένωσης όσο και των κρατών μελών, να λαμβάνουν δεόντως υπόψη τους τις επεξηγήσεις, οι οποίες έχουν εκπονηθεί με σκοπό την παροχή κατευθύνσεων για την ερμηνεία του παρόντος Χάρτη. Έτσι, επιτυγχάνεται η συνοχή του δικαίου σε ένα ελάχιστο κοινό επίπεδο προστασίας, καθόσον η ανωτέρω επιταγή δεν εμποδίζει το δίκαιο της Ένωσης να παρέχει ευρύτερη προστασία, σύμφωνα με το τελευταίο εδάφιο της παρ. 3 του άρθρου 52 ΧΘΔΕΕ. Εν προκειμένω, στο άρθρο 50 του Χάρτη κατοχυρώνεται η αρχή «ne bis in idem», τόσο υπό την εσωτερική όσο και υπό τη διεθνική της διάσταση. Κατά την οικεία επεξήγηση, «όσον αφορά τις καταστάσεις που αναφέρονται στο άρθρο 4 του 7^{ου} Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, δηλαδή την εφαρμογή της ανωτέρω αρχής στο εσωτερικό του ιδίου κράτους μέλους, το διασφαλιζόμενο δικαίωμα έχει την ίδια έννοια και την ίδια εμβέλεια με το αντίστοιχο δικαίωμα της ΕΣΔΑ». Συνεπώς, με το άρθρο 52 θεσπίζεται ένας κανόνας, που αναδεικνύει την ουσιαστική σχέση ΕΣΔΑ και Χάρτη, όπου η ΕΣΔΑ εμφανίζεται να έχει μια κανονιστική υπεροχή, όχι υπό την έννοια της ιεραρχίας των κανόνων, αλλά της ερμηνευτικής αντιστοιχίας του άρθρου 50 του Χάρτη με εκείνο του άρθρου 4 του 7^{ου} Π.Π. της ΕΣΔΑ⁷⁴.

VI. Η ελληνική νομολογία

VIa. Η νομολογία του Αρείου Πάγου

⁷⁴ Τσόλκα, Ο., Το εσωτερικό δυαδικό σύστημα κυρώσεων υπό το πρίσμα των άρθρων 4 του 7^{ου} Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ και 50 του ΧΘΔΕΕ – Οι πρόσφατες εξελίξεις της νομολογίας του ΕΔΔΑ, του ΔΕΕ και των εθνικών ανωτάτων δικαστηρίων, Ποινικά Χρονικά, ο.π.

Ο Άρειος Πάγος παγίως δέχεται ότι η αρχή ne bis in idem δεν εφαρμόζεται, όταν ο υπαίτιος παράνομης πράξεως τιμωρείται ποινικώς από το αρμόδιο δικαστήριο, αλλά και πειθαρχικά ή διοικητικά από το αρμόδιο όργανο, θεωρώντας ότι η επιβολή, για την ίδια πράξη, διοικητικού προστίμου δεν εμποδίζει και την επιβολή ποινικής κυρώσεως από το αρμόδιο ποινικό δικαστήριο. Στην ΑΠ 1570/2005 κρίθηκε ο προβληθείς λόγος αναίρεσης περί παραβίασης δεδικασμένου κατά το άρθρο 510 παρ. 1 στοιχ. στ' ΚΠΔ, καθόσον η προσβαλλόμενη εφετειακή απόφαση καταδίκασε αμετάκλητα τον αναιρεσείοντα σε χρηματική ποινή για παράβαση του άρθρου 20 του Κώδικα Οδικής Κυκλοφορίας, παρόλο που προηγουμένως, για την ίδια παράβαση, με απόφαση του Διοικητή Τροχαίας του είχε επιβληθεί η ποινή της αφαίρεσης της άδειας κυκλοφορίας, των πινακίδων και της άδειας οδήγησης, η οποία και είχε εκτελεστεί με την παράδοση των εγγράφων αυτών στην αρμόδια αστυνομική αρχή. Το Δικαστήριο απέρριψε τον λόγο αναίρεσης με τις ακόλουθες σκέψεις : «... Η απαγόρευση νέας καταδίκης αναφέρεται στην επιβολή ποινής για το ίδιο ποινικό αδίκημα και επομένως πρέπει να γίνεται διάκριση μεταξύ ποινικής και διοικητικής κύρωσης, γιατί η επιβολή ποινής, σε αντίθεση με τη διοικητική κύρωση, αποτελεί απονομή ποινικής δικαιοσύνης και όχι άσκηση διοίκησης, γι' αυτό και η επιβολή της συνοδεύεται από τις εγγυήσεις του άρθρου 96 παρ. 1 του Συντάγματος, δηλαδή επιβάλλεται από τα τακτικά ποινικά δικαστήρια, αλλά και του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ, το οποίο καθιερώνει το δικαίωμα κάθε πολίτη να κριθεί η κατ' αυτού απευθυνόμενη ποινική κατηγορία δικαίως, δημοσίως και σε εύλογη προθεσμία από ένα ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστήριο.....προκειμένου να γίνει διάκριση περί του αν μία κύρωση αποτελεί ποινή, με την έννοια του ποινικού νόμου, πρέπει ο χαρακτήρας της διάταξης που προβλέπει και τιμωρεί μία αξιόποινη πράξη να είναι γενικός, δηλαδή η εν λόγω διάταξη οφείλει να προστατεύει σοβαρό έννομο αγαθό και πρέπει να απευθύνεται απροσώπως σε όλους τους κοινωνούς, η δε κύρωση να είναι ανάλογη με τη βαρύτητα του σχετικού αδικήματος. Έτσι, κάθε κύρωση, η οποία αποτελεί κακό, με το οποίο εκφράζεται η ιδιαίτερη αποδοκιμασία του δράστη μίας άδικης πράξης από την έννομη τάξη, αποτελεί ποινή και επομένως η επιβολή της, όπως εκτέθηκε, ανήκει στα τακτικά ποινικά δικαστήρια, ενώ η διοικητική κύρωση δεν αποτελεί ακριβώς κολασμό,

δηλαδή δεν επιβάλλεται στον παραβάτη σε ένδειξη ιδιαίτερης αποδοκιμασίας, αλλά αποσκοπεί αποκλειστικά στον εξαναγκασμό του υπόχρεου να προβεί στην απαιτούμενη πράξη ή παράλειψη. Κατ' ακολουθία, μία διοικητική κύρωση, η οποία, με βάση τα παραπάνω κριτήρια, δεν εμπίπτει στην έννοια της ποινικής κύρωσης μπορεί να σωρευθεί με μία ποινική κύρωση, χωρίς μεταξύ των δύο κυρώσεων να ισχύει η αρχή *ne bis in idem*, όπως αυτή εκφράζεται μέσα από τις προδιαληφθείσες διατάξεις. Από όλα αυτά παρέπεται ότι η, προβλεπόμενη από την παρατεθείσα διάταξη του Κώδικα Οδικής Κυκλοφορίας, διοικητική κύρωση της αφαίρεσης της άδειας οδήγησης και των στοιχείων κυκλοφορίας από το αρμόδιο αστυνομικό όργανο, που βεβαιώνει την παράβαση, δεν συνιστά ποινή κατά την έννοια του ποινικού δικαίου, δηλαδή κακό, το οποίο επιβάλλεται με δικαστική απόφαση κατά του δράστη ορισμένης αδικοπραγίας και ως εκδήλωση ιδιαίτερης αποδοκιμασίας του από την έννομη τάξη, αλλά μέτρο που αποσκοπεί στην επανόρθωση της επελεύσεως βλάβης στην εύρυθμη κυκλοφορία των οχημάτων από τον παραβάτη οδηγό του αυτοκινήτου, ούτε δε η διοικητική αυτή κύρωση είναι ανάλογη προς την βαρύτητα του τελεσθέντος εγκλήματος, που προβλέπει και τιμωρεί με χρηματική ποινή η παραπάνω διάταξη του άρθρου 20 του Κώδικα Οδικής Κυκλοφορίας, η οποία, απευθυνόμενη προς όλους τους οδηγούς οχημάτων της χώρας, προστατεύει το σοβαρό έννομο αγαθό της διακινδύνευσης της ζωής και της σωματικής ακεραιότητας εκείνων που χρησιμοποιούν τις οδούς, είτε πεζών είτε οδηγών. Άλλωστε η, σωρευτικά προς την ποινική, προβλεπόμενη διοικητική κύρωση δεν είναι δυσανάλογη προς την βαρύτητα του, από την παράβαση της παραπάνω διάταξης, απειληθέντος κινδύνου. Εφόσον λοιπόν η διοικητική κύρωση της αφαίρεσης της άδειας οδήγησης και των στοιχείων κυκλοφορίας δεν εμπίπτει στην έννοια της ποινικής κύρωσης, αφού δεν συνδέεται αναγκαιώς με ιδιαίτερη αποδοκιμασία, μπορεί να σωρευθεί με την ποινική κύρωση της χρηματικής ποινής και επομένως μεταξύ των δύο κυρώσεων, διοικητικής και ποινικής, να μην ισχύει η απαγόρευση που καθιερώνεται με την αρχή *ne bis in idem*, με την έννοια που αυτή περιέχεται στις αναφερθείσες στην αρχή διατάξεις, αλλά και πολύ περισσότερο να μη μπορεί στη συγκεκριμένη περίπτωση, που τις εν λόγω κυρώσεις επέβαλαν δύο διαφορετικά όργανα, ένα δικαστικό και ένα διοικητικό, να γίνει λόγος και για την ύπαρξη δεδικασμένου μεταξύ αυτών των δύο κυρώσεων». Έτσι, το Δικαστήριο συμπέρανε πως «... η επιβολή των διοικητικών αυτών κυρώσεων

δεν εμπίπτει στην έννοια της ποινικής κύρωσης και επομένως η σωρευτική επιβολή τους με την ποινική κύρωση, δηλαδή τη χρηματική ποινή, δεν προσκρούει στο δεδικασμένο ούτε συνιστά παράβαση της αναφερθείσης διάταξης του Έβδομου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ»⁷⁵. Με τις ίδιες ακριβώς σκέψεις ο Άρειος Πάγος, παραπέμποντας στην αμέσως προαναφερόμενη απόφασή του, αλλά και στην τότε νομολογία του ΣτΕ (3182/10, 2067/2011), με την υπ' αριθ. 1077/2012 απόφαση, σε υπόθεση που αφορούσε ανέγερση αυθαιρέτου κτίσματος, οπότε είχε προκύψει και καταδίκη από ποινικό δικαστήριο και επιβολή διοικητικού προστίμου, απέρριψε το σχετικό αναιρετικό λόγο⁷⁶. Με πολύ συνοπτικότερες σκέψεις ο Άρειος Πάγος κατέληξε στο ίδιο συμπέρασμα και με την με αριθμό 132/2013 απόφαση. Πιο συγκεκριμένα, «...Κατά την έννοια, λοιπόν, της ως άνω διατάξεως του 7ου Πρωτοκόλλου, σε συνδυασμό και με τις διατάξεις του ημεδαπού Ποινικού Δικαίου, ο κανόνας αυτός δεν εφαρμόζεται όταν ο υπαίτιος παράνομης πράξεως τιμωρείται ποινικώς από το αρμόδιο δικαστήριο, αλλά και πειθαρχικώς ή διοικητικώς από το αρμόδιο Όργανο, δηλαδή η επιβολή, για την αυτή πράξη, διοικητικού προστίμου, δεν εμποδίζει και την επιβολή ποινικής κυρώσεως από το αρμόδιο ποινικό δικαστήριο». Συνακόλουθα, ο αυτοτελής ισχυρισμός του αναιρεσείοντος ότι «... του είχε ήδη επιβληθεί διοικητικό πρόστιμο για την εγκατάσταση των ενδίκων κεραιών κινητής τηλεφωνίας χωρίς άδεια, η επιβολή δε, για την ίδια πράξη, και ποινικής κυρώσεως παραβιάζει την αρχή "ne bis in idem", όπως αυτή έχει κατοχυρωθεί από την Ε.Σ.Δ.Α., λόγω του τιμωρητικού χαρακτήρα, τον οποίο έχει το διοικητικό πρόστιμο. δεν ήταν νόμιμος, δεδομένου ότι ο ως άνω κανόνας, κατά τα προεκτεθέντα, δεν εφαρμόζεται όταν συντρέχει ποινή και διοικητική κύρωση για την ίδια πράξη, και το Δικαστήριο δεν ήταν υποχρεωμένο να απαντήσει και, πολύ περισσότερο, να αιτιολογήσει την απορριπτική του κρίση.... Παρά ταύτα, το Μονομελές Πλημμελειοδικείο, ως εκ περισσού, απάντησε και τον απέρριψε με την (ορθή) αιτιολογία ότι η επιβολή διοικητικού προστίμου για την ίδια παράνομη πράξη δεν αποκλείει την παράλληλη ποινική ευθύνη του κατηγορουμένου»⁷⁷. Το ίδιο ακριβώς ο Άρειος Πάγος είχε κρίνει και με την με αριθμό 1495/2012 απόφαση, ήτοι ότι ο ισχυρισμός δεν ήταν νόμιμος,

⁷⁵ ΑΠ 1570/2005, ΤΝΠ Νόμος

⁷⁶ ΑΠ 1077/2012, ΤΝΠ Νόμος

⁷⁷ ΑΠ 132/2013, ΤΝΠ Νόμος

δεδομένου ότι ο κανόνας *ne bis in idem* δεν εφαρμόζεται, όταν συντρέχει ποινή και διοικητική κύρωση για την ίδια πράξη, προσθέτοντας ότι «το ποινικό δικαστήριο δεν είναι αρμόδιο να ελέγξει αν το πρόστιμο που επιβλήθηκε διοικητικώς είναι ανάλογο με την πράξη». Σημειώνεται ότι στον αναιρεσείοντα είχε επιβληθεί διοικητικό πρόστιμο 89.000 ευρώ⁷⁸. Το ίδιο σκεπτικό ακολούθησε και η ΑΠ 1762/2019 απόφαση⁷⁹.

Εξάλλου, με την με αριθμό 357/2019 απόφαση, ο Άρειος Πάγος έκρινε ότι η επί τόπου αφαίρεση της άδειας ικανότητας οδήγησης από το αστυνομικό όργανο, που βεβαιώνει την παράβαση της οδήγησης υπό την επήρεια αλκοόλ, δε συνιστά ποινή, αλλά διοικητικό μέτρο, που εξυπηρετεί την διασφάλιση του κοινωνικού συνόλου από την επικίνδυνη οδήγηση, χωρίς να συνδέεται με την ιδιαίτερη αποδοκιμασία του παραβάτη. Έτσι, κρίθηκε, ακολούθως, ότι η σωρευτική επιβολή ποινής φυλάκισης και χρηματικής ποινής με την αφαίρεση της άδειας οδήγησης για έξι μήνες, όπως προβλέπεται στο άρθρο 42 παρ. 7 περ. γ' του ΚΟΚ, δεν παραβιάζει την αρχή *ne bis in idem*. Αξιοσημείωτο είναι ότι, στην νομική σκέψη της απόφασης αυτής γίνεται αναφορά αφενός στις προϋποθέσεις της αρχής *ne bis in idem*, κατά τα άρθρα 4 του 7^{ου} ΠΠ της ΕΣΔΑ και 50 του ΧΘΔΕΕ, καθώς και στα κριτήρια Engel, «... κατ' εφαρμογή των οποίων μπορούν να θεωρηθούν ως «ποινικές» και κυρώσεις που επιβάλλονται από διοικητικά όργανα, εν όψει της φύσης των σχετικών παραβάσεων ή/και του είδους και της βαρύτητας των προβλεπόμενων για αυτές διοικητικών κυρώσεων...»⁸⁰.

Όσον αφορά δε, τα πολλαπλά τέλη, η επιβολή των οποίων προβλέπεται από τον Τελωνειακό Κώδικα, ο Άρειος Πάγος, σε δύο περιπτώσεις, με τις υπ' αριθ. 938/2016 και 362/2012 αποφάσεις, έκρινε ότι η κύρωση αυτή δεν έχει ποινικό χαρακτήρα και ότι, επομένως, δεν ανακύπτει ζήτημα εφαρμογής της αρχής *ne bis in idem*, χρησιμοποιώντας ακριβώς τις ίδιες σκέψεις, που είχε παραθέσει η με αριθμό ΟΛΣΤΕ 1741/2015 απόφαση. Έτσι, κατέληξε στο συμπέρασμα πως το γεγονός ότι ο

⁷⁸ ΑΠ 1495/2012, ΤΝΠ Νόμος

⁷⁹ ΑΠ1762/2019, https://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?cd=QKGI9P120OUNIJ B744KSQJQ7V1R02V&apof=1762_2019&info=%D0%CF%C9%CD%C9%CA%C5%D3%20-%20%20%D3%D4

⁸⁰ ΑΠ 357/2019, ΤΝΠ Νόμος

κατηγορούμενος, για το αδίκημα της μη καταβολής χρεών προς το Δημόσιο του άρθρου 25 ν. 1882/1990, είχε προηγουμένως αθωωθεί για την πράξη της λαθρεμπορίας, δεν συνεπάγεται και απαλλαγή του από την καταβολή των πολλαπλών τελών και προστίμων, που του επιβλήθηκαν για την πράξη αυτή, αφού μπορεί η λαθρεμπορία, ακόμη και αν κριθεί μη αξιόποινη σύμφωνα με το ποινικό δίκαιο, να εξακολουθεί να συνιστά λαθρεμπορία σύμφωνα με τον Τελωνειακό Κώδικα και να επισύρει την επιβολή πολλαπλών τελών και προστίμων, η μη καταβολή των οποίων, όπως εν προκειμένω, να συνιστά το αδίκημα της μη καταβολής χρεών προς το Δημόσιο⁸¹. Με τη, σχετικά πρόσφατη, 1365/2022 απόφαση, που παραπέμπει στην προαναφερόμενη απόφαση με αριθμό 938/2016, ο Άρειος Πάγος επανέλαβε τη θέση ότι τα πολλαπλά τέλη του Τελωνειακού Κώδικα δεν έχουν ποινικό χαρακτήρα⁸². Εντούτοις, ο Άρειος Πάγος δε θεώρησε αναγκαία ούτε την υποβολή σχετικού προδικαστικού ερωτήματος στο ΔΕΕ, παρόλο που θεώρησε ότι τύγχανε εφαρμογής το δίκαιο της ΕΕ και ο ΧΘΔΕΕ⁸³.

Συμπερασματικά, το Δικαστήριο του Αρείου Πάγου φαίνεται να συνεχίζει να μην ελέγχει, εάν μια διοικητική κύρωση υπάγεται στην έννοια της ποινής, επί τη βάση των κριτηρίων Engel, εμμένοντας στο -παραδοσιακό- επιχείρημα της αυτοτέλειας της ποινικής διαδικασίας, και, ουσιαστικά, προσεγγίζει το κανονιστικό νόημα του άρθρου 4 του 7^{ου} Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ και του άρθρου 50 του Χάρτη υπό το πρίσμα της ερμηνείας του άρθρου 57 του ΚΠΔ, δηλαδή με εθνικά μάτια. Ταυτόχρονα, δεν φαίνεται να είναι πρόθυμο να εισέλθει σε έναν ουσιαστικό διάλογο με τα δύο ευρωπαϊκά δικαστήρια, αρνούμενο ουσιαστικά την ίδια την προβληματική των δυαδικών κυρώσεων⁸⁴.

⁸¹ Παναγιωτόπουλος, Π., Εισήγηση στο επιμορφωτικό σεμινάριο δικαστικών λειτουργιών της ΕΣΔΙ με θέμα «Σχέση Πολιτικής, Ποινικής, Διοικητικής Δίκης», Κομοτηνή, 9-10/05/2019, https://www.esdi.gr/nex/images/stories/pdf/epimorfosi/2019/panagiotopoulos_2019kom.pdf

⁸² ΑΠ1365/2022, https://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?cd=PVHCTO5FMDUAE2PTN4G8R6IIQXI4FO&arof=1365_2022&info=%D0%CF%C9%CD%C9%CA%C5%D3%20-%20%20%C2

⁸³ Τσόλκα, Ο., Το εσωτερικό δυαδικό σύστημα κυρώσεων υπό το πρίσμα των άρθρων 4 του 7^{ου} Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ και 50 του ΧΘΔΕΕ – Οι πρόσφατες εξελίξεις της νομολογίας του ΕΔΔΑ, του ΔΕΕ και των εθνικών ανωτάτων δικαστηρίων, Ποινικά Χρονικά, ο.π.

⁸⁴ Τσόλκα, Ο., Το εσωτερικό δυαδικό σύστημα κυρώσεων υπό το πρίσμα των άρθρων 4 του 7^{ου} Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ και 50 του ΧΘΔΕΕ – Οι πρόσφατες εξελίξεις της νομολογίας του ΕΔΔΑ, του ΔΕΕ και των εθνικών ανωτάτων δικαστηρίων, Ποινικά Χρονικά, ο.π.

θεώρησε πως η μη αμετάκλητη κρίση των διοικητικών δικαστηρίων επί της ασκηθείσας προσφυγής οδηγεί σε έμμεση διεύρυνση της προσβολής του θεμελιώδους δικαιώματος του κατηγορουμένου περί εφαρμογής της αρχής *ne bis in idem*, όπως αυτή κατοχυρώνεται στις διατάξεις των άρθρων 4 παρ. 1 του 7ου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ και 14 παρ. 7 του ΔΣΑΠΔ, εάν το παρόν ποινικό δικαστήριο καταλήξει σε ενοχή αυτού για την πράξη της λαθρεμπορίας, καθόσον πράγματι η ως άνω αρχή δεν έχει άμεση εφαρμογή, δοθέντος ότι δεν έχει εκδοθεί αμετάκλητη απόφαση των διοικητικών δικαστηρίων, ενώ, παράλληλα, δεν υφίσταται περιθώριο άλλης αναβολής της υποθέσεως μέχρι το τέλος της διοικητικής δίκης κατ' άρθρο 61 ΚΠΔ. Με τις σκέψεις αυτές το δευτεροβάθμιο δικαστήριο έκρινε ότι η αρχή *ne bis in idem*, εμμέσως εφαρμοζόμενη, επιβάλλει την απαλλαγή του κατηγορουμένου για την πράξη λαθρεμπορίας, που του αποδίδεται. Ο Άρειος Πάγος ανείρεσε την απόφαση, διότι το Τριμελές Πλημμελειοδικείο Βόλου εσφαλμένα στήριξε την εφαρμογή της αρχής *ne bis in idem* σε ύπαρξη μη αμετάκλητης απόφασης διοικητικού δικαστηρίου, λαμβάνοντας υπόψη τα κριτήρια Engel για τις περιπτώσεις δυαδικών [ποινικής - διοικητικής] κυρώσεων, αφού η υπόθεση εκκρεμούσε, ακόμη, ενώπιον των διοικητικών δικαστηρίων, μη έχοντας κριθεί αμετάκλητα, και, γι' αυτό, υπερέβη αρνητικά την εξουσία του, καθιστώντας αναιρετέα την απόφασή του, κατά το άρθρο 510 § 1 στ. θ' ΚΠΔ⁸⁶. Η εν λόγω απόφαση του Αρείου Πάγου κάνει εκτενή αναφορά στην προαναφερθείσα νομολογία του ΕΔΔΑ και του ΔΕΕ αναφορικά με την αρχή *ne bis in idem* και το ζήτημα των δυαδικών κυρώσεων. Επίσης, επεκτείνει, για πρώτη φορά, τον αναιρετικό έλεγχο στην ορθή εφαρμογή των κριτηρίων Engel, με συνέπεια να μπορεί, πλέον, να γίνει λόγος για την έναρξη ενός ουσιαστικού νομολογιακού διαλόγου ανάμεσα αφενός στο ελληνικό Ανώτατο Ακυρωτικό Ποινικό Δικαστήριο και αφετέρου το ΕΔΔΑ και το ΔΕΕ αναφορικά με την προβληματική των δυαδικών κυρώσεων και την εφαρμογής της αρχής *ne bis in idem*, κατ' άρθρα 4 παρ. 1 του 7ου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ και 50 του ΧΘΔΕΕ.

Η πλέον σημαντική, όμως, είναι η, με αριθμό 575/2024, απόφαση του Αρείου Πάγου (σε Συμβούλιο), γιατί, ενώ οι προαναφερθείσες, με αριθμούς 5/2023 και

⁸⁶ ΑΠ1210/2023, https://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?cd=5OVATSCP9SSF9HRI9XAPJOM3JLDNQL&apof=1210_2023&info=%D0%CF%C9%CD%C9%CA%C5%D3%20%20%20%D3%4

1210/2023, αποφάσεις του Αρείου Πάγου προέβησαν στις ανωτέρω σημαντικές παραδοχές, χωρίς, ωστόσο, να εφαρμόσουν στο διατακτικό τους την αρχή *ne bis in idem*, εν προκειμένω το Δικαστήριο, κρίνοντας ότι παραβιάζεται η τελευταία, κήρυξε τον κατηγορούμενο αθώο για την αξιόποινη πράξη της κακουργηματικής λαθρεμπορίας κατ' εξακολούθηση, στα πλαίσια εκδίκασης αίτησης επανάληψης διαδικασίας. Πιο συγκεκριμένα, το Δικαστήριο προέβη στις ακόλουθες νομικές σκέψεις : «Κατά το άρθρο 4 παρ. 1 του (κυρωθέντος με τον Ν. 1705/1987, Α' 89) 7ου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου (Π.Π.) της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ): «Κανένας δεν μπορεί να διωχθεί ή καταδικασθεί ποινικά από τα δικαστήρια του ίδιου Κράτους για μια παράβαση για την οποία ήδη αθώωθηκε ή καταδικάσθηκε με αμετάκλητη απόφαση σύμφωνα με το νόμο και την ποινική δικονομία του Κράτους αυτού». Κατά, δε, το άρθρο 50 του (κυρωθέντος με τον ν. 3671/2008, Α' 129) Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης με τίτλο «Δικαίωμα του προσώπου να μη δικάζεται ή να μην τιμωρείται ποινικά δύο φορές για την ίδια αξιόποινη πράξη» προβλέπεται ότι : «Κανείς δεν διώκεται ούτε τιμωρείται ποινικά για αδίκημα για το οποίο έχει ήδη αθωωθεί ή καταδικασθεί εντός της Ένωσης με οριστική απόφαση ποινικού δικαστηρίου σύμφωνα με το νόμο». Τέλος, στις «Επεξηγήσεις σχετικά με τον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων (2007/C 303/02)», οι οποίες αποτελούν μέρος του κειμένου του Χάρτη, προβλέπεται, υπό το ανωτέρω άρθρο 50, ότι ο κανόνας του δεδικασμένου, που εφαρμόζεται στο δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, απαγορεύει τη σώρευση δύο κυρώσεων της αυτής φύσεως, ποινικών εν προκειμένω, για την ίδια πράξη, όχι με βάση το τυπικό κριτήριο της ονομασίας της κύρωσης στο εθνικό δίκαιο ως «διοικητικής» ή «ποινικής», αλλά με βάση τα τρία (3) κριτήρια Engel για τη διακρίβωση του ουσιαστικά ποινικού χαρακτήρα της κύρωσης. Κατά την έννοια των ανωτέρω διατάξεων του άρθρου 4 § 1 του 7ου Προσθέτου Πρωτοκόλλου της Ε.Σ.Δ.Α. και του άρθρου 50 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, προκειμένου να ενεργοποιηθεί η, προβλεπόμενη σε αυτές, απαγόρευση επιβολής διττής κυρώσεως για την ίδια πράξη (*ne bis in idem*), η οποία αποτελεί εκδήλωση των αρχών του κράτους δικαίου και του δεδικασμένου, καθώς και των συναφών, επίσης, θεμελιωδών, αρχών της ασφάλειας δικαίου και της σταθερότητας της έννομης κατάστασης των προσώπων, απαιτείται να συντρέχουν σωρευτικά οι ακόλουθες τέσσερις (4) προϋποθέσεις : (α)

να υπάρχουν περισσότερες της μίας διακεκριμένες διαδικασίες επιβολής κύρωσης, οι οποίες δε συνδέονται στενά μεταξύ τους, κατ' ουσίαν και κατά χρόνον, (β) οι διαδικασίες αυτές πρέπει να είναι «ποινικές» κατά την αυτόνομη έννοια της ΕΣΔΑ, ήτοι βάσει των κριτηρίων Engel, κατ' εφαρμογή των οποίων μπορούν να θεωρηθούν ως «ποινικές» και κυρώσεις που επιβάλλονται από διοικητικά όργανα, ενόψει της φύσεως των σχετικών παραβάσεων ή και του είδους και της βαρύτητας των προβλεπόμενων γι' αυτές διοικητικών κυρώσεων, (γ) η μία από τις εν λόγω διαδικασίες πρέπει να έχει περατωθεί με αμετάκλητη απόφαση (είτε καταδικαστική, είτε αθωωτική, υπό τον όρο ότι η αθώωση στηρίζεται σε επαρκή έρευνα και εκτίμηση σχετικά με την ουσία της υποθέσεως, δηλαδή την τέλεση ή μη της παραβάσεως) και (δ) οι διαδικασίες πρέπει να στρέφονται κατά του ίδιου προσώπου και να αφορούν στην ίδια κατ' ουσίαν παραβατική συμπεριφορά, ήτοι στο αυτό σύνολο συγκεκριμένων πραγματικών περιστατικών, τα οποία συνδέονται αναπόσπαστα μεταξύ τους, χρονικά και τοπικά, και η συνδρομή των οποίων είναι απαραίτητη για την επιβολή της κυρώσεως. Συνακόλουθα, το άρθρο 4 παρ. 1 του 7ου Π.Π. της ΕΣΔΑ και το άρθρο 50 του ΧΘΔΕΕ αντιτίθενται, κατ' αρχήν, στην εκκίνηση και εξακολούθηση διοικητικής, κατά το εθνικό δίκαιο, διαδικασίας και δίκης περί της επιβολής διοικητικής χρηματικής κυρώσεως για φορολογική ή τελωνειακή παράβαση, όταν για την ίδια κατ' ουσίαν παράβαση έχει ήδη περατωθεί αμετάκλητα η αντίστοιχη ποινική, κατά το εθνικό δίκαιο, διαδικασία (βλ. Ολομέλεια ΣτΕ 359/2020, σκέψη 5, με παραπομπές στη νομολογία του ΕΔΔΑ, του ΔΕΕ και του Συμβουλίου της Επικρατείας). Και αντίστροφα, όταν η διοικητική/φορολογική κύρωση έχει, κατά τα κριτήρια Engel, «ποινικό» χαρακτήρα, έχει επιβληθεί και έχει καταστεί απρόσβλητη, οι παραπάνω διατάξεις εμποδίζουν την άσκηση ποινικής δίωξης για την ίδια πράξη κατά του ίδιου προσώπου (βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ) της 26ης Φεβρουαρίου 2013, υπόθεση C - 617/10, Aklagaren κατά Hans Akerberg Fransson, επί αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως που υπέβαλε σουηδικό δικαστήριο κατά το άρθρο 267 ΣΛΕΕ αναφορικά με την ερμηνεία της αρχής ne bis in idem στο δίκαιο της Ένωσης, σκέψεις 14, 33, 35 για τα τρία κριτήρια Engel, 38 και 50 αριθμός 1, Μελέτη Ευγενίας Πρεβεδούρου, «Η εφαρμογή της αρχής ne bis in idem στην περίπτωση σωρευτικής επιβολής διοικητικών κυρώσεων - Με αφορμή την απόφαση ΣτΕ 1091/2015» - Περίληψη: Τα τρία κριτήρια Engel εφαρμόζονται και στο ρυθμιστικό

πεδίο της αρχής ne bis in idem - Είτε πρόκειται για σώρευση ποινικών και διοικητικών κυρώσεων είτε διοικητικών και μόνο κυρώσεων, θα πρέπει να εξετάζεται, αν οι τελευταίες, λόγω των ειδικών χαρακτηριστικών τους, έχουν οιονεί ποινική φύση, οπότε εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της αρχής ne bis in idem, Νομικές Συμβολές, ΘΠΔΔ 6, 2015, σελίδες 524-532, ιδίως σελίδα 528 υπό τον αριθμό 10 της Μελέτης). Τα πολλαπλά τέλη, που προβλέπονται από τον Τελωνιακό Κώδικα (ν.2960/2001) ως διοικητική χρηματική κύρωση επί τελωνειακών παραβάσεων λαθρεμπορίας, δηλαδή επί διαφυγής της καταβολής των, οφειλόμενων στο Δημόσιο, φόρων και λοιπών επιβαρύνσεων, σύμφωνα με τα άρθρα 118 § 5 εδάφιο τελευταίο, 119^Α § 2 εδάφιο τελευταίο, 142 § 2, 150, 152 και 155 § 1 περ. β' εδάφιο δεύτερο του ν. 2960/2001, ανέρχονται από το τριπλάσιο μέχρι το πενταπλάσιο των δασμοφορολογικών επιβαρύνσεων, που αναλογούν στο αντικείμενο της τελωνειακής παράβασης (άρθρο 150 § 1 ν. 2960/2001). Επομένως, τα πολλαπλά τέλη, καίτοι κατ' όνομα επιγράφονται ως «διοικητική κύρωση», στην ουσία, λόγω της φύσεως, της βαρύτητας και του σκοπού επιβολής τους, αλλά και του γεγονότος ότι μπορεί να επιβληθούν αδιακρίτως σε οποιοδήποτε πρόσωπο διαπράξει τυχόν τελωνειακή παράβαση, αποτελούν «ποινική», κατά την ΕΣΔΑ και τη νομολογία του Ε.Δ.Δ.Α. κύρωση, αφού πληρούν το δεύτερο και το τρίτο των ουσιαστικών κριτηρίων Engel (ΟλΣτΕ 359/2020, ΣτΕ 1992/2016)». Είναι, λοιπόν, σαφές ότι το Δικαστήριο ευθυγραμμίζεται πλήρως με την νομολογία του ΕΔΔΑ και του ΔΕΕ για τα κριτήρια Engel και την εφαρμογή της αρχής ne bis in idem ως προς το ζήτημα των δυαδικών κυρώσεων, αναγνωρίζοντας εκ νέου, μετά την με αριθμό 5/2023 απόφαση, ότι το πολλαπλό τέλος, που επιβάλλεται για την αποτροπή και την καταστολή παραβάσεων της φορολογικής/τελωνειακής νομοθεσίας, έχει «ποινική» φύση. Στη συνέχεια, το Δικαστήριο προβαίνει στην υπαγωγή των πραγματικών περιστατικών επί των εφαρμοστέων κανόνων δικαίου με τις κάτωθι σκέψεις : «Στην προκειμένη υπόθεση, με την υπ' αριθμ. 721/12/14, από 20 Μαρτίου 2014, Καταλογιστική Πράξη του Προϊσταμένου του Δ' Τελωνείου Επίβλεψης Συγκροτημάτων Πειραιά, που έχει ήδη καταστεί απρόσβλητη, επιβλήθηκαν στον αιτούντα και σε άλλα φυσικά και νομικά πρόσωπα, αλληλεγγύως και εις ολόκληρον, πολλαπλά τέλη συνολικού ύψους 3.910.961,04 ευρώ για εξακολουθητική τελωνειακή παράβαση της, τελεσθείσας από Μάρτιο του 2011 έως Ιανουάριο 2012, πράξης της λαθρεμπορίας, τα οποία έχουν καταβληθεί στο Δημόσιο (Δ' ΤΕΣ Πειραιώς). Όπως

εκτέθηκε αναλυτικά παραπάνω, τα πολλαπλά τέλη αποτελούν ουσιαστικά «ποινική» κύρωση, σύμφωνα με τα κριτήρια Engel, οπότε, με δεδομένο ότι η πράξη επιβολής τους είναι πλέον «απρόσβλητη», δηλαδή αμετάκλητη, απαγορεύεται η ποινική καταδίκη του αιτούντα και από το ποινικό δικαστήριο για την αξιόποινη πράξη της λαθρεμπορίας, ως διαδικασία επιβολής κύρωσης, που διακρίνεται από τη διοικητική, εφόσον αμφότερες στρέφονται κατά του ίδιου προσώπου του αιτούντος και βασίζονται ακριβώς στα ίδια πραγματικά περιστατικά. Τυχόν τέτοια καταδίκη θα παραβίαζε την αρχή *ne bis in idem*, αφού αντίκειται στην αρχή της μη επιβολής διττής ποινικής κύρωσης για την ίδια αξιόποινη πράξη, κατά το άρθρο 4 § 1 του 7ου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ και του άρθρου 50 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Συνακολούθως, υπό τα πραγματικά και νομικά δεδομένα που προέκυψαν, τυχόν διατήρηση της καταδίκης του αιτούντος για την εν λόγω εξακολουθητική πράξη αντίκειται στην αρχή «*ne bis in idem*», που διατυπώνεται στο άρθρο 4 παρ. 1 του 7ου Προσθέτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ και στο άρθρο 50 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων ΕΕ, οι οποίες, έχοντας υπερνομοθετική ισχύ, δεσμεύουν απολύτως την ελληνική έννομη τάξη, αποκλείοντας οιαδήποτε διαφορετική κρίση του Ποινικού Δικαστηρίου». Με βάση, λοιπόν, όλα τα παραπάνω το Δικαστήριο διατύπωσε το συμπέρασμα του δικανικού συλλογισμού του, που ήταν η αθωωτική κρίση για την κατηγορία της λαθρεμπορίας, η οποία αποδιδόταν στον αιτούντα κατηγορούμενο⁸⁷. Η απόφαση αυτή φρονούμε ότι σηματοδοτεί την ορθή νομολογιακή αντιμετώπιση του ζητήματος της εφαρμογής της αρχής *ne bis in idem* στην περίπτωση επιβολής δυαδικών κυρώσεων, τόσο στο επίπεδο του Ανώτατου Ακυρωτικού Δικαστηρίου, όσο και σε αυτό των ποινικών δικαστηρίων ουσίας.

VIb. Η νομολογία των ποινικών δικαστηρίων

Αναφορικά με την νομολογία των ποινικών δικαστηρίων ουσίας επί του ερευνώμενου ζητήματος, υπήρξε κατά βάση ευθυγράμμιση με την προαναφερόμενη παλαιότερη (προ του έτους 2023) νομολογία του Αρείου Πάγου, με ελάχιστες

⁸⁷ ΑΠ575/2024(σεΣυμβ), https://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?cd=AUM946BIN5529R7BD2H7NJJWARNDUD&apof=575_2024&info=%D0%CF%C9%CD%C9%CA%C5%D3%20%20%20%C2

εξαιρέσεις. Μία εξ αυτών τυγχάνει η με αριθμό 1505-1574/2016 απόφαση του Τριμελούς Εφετείου Πλημμελημάτων Πειραιά, η οποία ήρθε σε πλήρη αντίθεση με τις θέσεις του Αρείου Πάγου, όπως είχαν διαμορφωθεί κατά τον χρόνο που εκδόθηκε, δοθέντος ότι εισήγαγε στην ελληνική ποινική νομολογία τη δογματική θεώρηση του ΕΔΔΑ και του ΔΕΕ στο ζήτημα των δυαδικών κυρώσεων, ως μορφή παραβίασης της αρχής *ne bis in idem*. Στον κατηγορούμενο καταλογίστηκε η τέλεση λαθρεμπορικής παράβασης, η οποία συνίστατο στην εισαγωγή, στην Ελλάδα, ποσοτήτων αιθυλικής αλκοόλης, χωρίς την καταβολή των ανάλογων δασμών, ύψους, περίπου, 8 εκατομμυρίων ευρώ. Το Τελωνείο Πειραιά επέβαλε ως πρόστιμο, για την παράβαση αυτή, πολλαπλό τέλος, ύψους, περίπου, 20 εκατομμυρίων ευρώ, ενώ, παράλληλα, με βάση τα ίδια ακριβώς πραγματικά περιστατικά, ασκήθηκε ποινική δίωξη για το έγκλημα της λαθρεμπορίας, για το οποίο, όμως, αθώωθηκε από το Τριμελές Εφετείο Πλημμελημάτων Αθηνών, με την αιτιολογία ότι δεν αποδείχθηκε η τέλεση του αδικήματος. Ωστόσο, το Διοικητικό Πρωτοδικείο Πειραιώς απέρριψε την προσφυγή του κατηγορουμένου και επικύρωσε το επιβληθέν πρόστιμο. Ενώπιον του Διοικητικού Εφετείου, ο κατηγορούμενος επικαλέστηκε την αθωωτική απόφαση του ποινικού δικαστηρίου, ζητώντας την ακύρωση του προστίμου, μεταξύ άλλων, λόγω της παραβίασης της αρχής «*ne bis in idem*», πλην, όμως, το Διοικητικό Εφετείο δέχτηκε εν μέρει την προσφυγή, κρίνοντας ότι η λαθρεμπορία είχε λάβει χώρα σε κάποιες επιμέρους περιπτώσεις και όχι σε όλες, περιορίζοντας το επιβληθέν πρόστιμο στα 8 εκατομμύρια ευρώ. Ο κατηγορούμενος, ωστόσο, δεν κατέβαλε το πολλαπλό τέλος, όπως τελικά προσδιορίστηκε από το Διοικητικό Εφετείο, τελώντας, κατ' αυτόν τον τρόπο, το αδίκημα της μη καταβολής χρεών προς το Δημόσιο, για το οποίο και ασκήθηκε νέα ποινική δίωξη. Το Τριμελές Εφετείο Πειραιώς, με την πιο πάνω απόφασή του, αθώωσε τον κατηγορούμενο για το αδίκημα της μη καταβολής χρεών προς το Δημόσιο, κρίνοντας ότι, βάσει της αθωωτικής επί της λαθρεμπορίας ποινικής απόφασης, το πρόστιμο είχε επιβληθεί εσφαλμένως, και, συνεπώς, το χρέος ήταν ανύπαρκτο, με αποτέλεσμα να μην πληρούται η αντικειμενική υπόσταση του αδικήματος⁸⁸. Το Δικαστήριο, καταρχάς, ακολουθώντας την νομολογία του ΕΔΔΑ και του ΔΕΕ, χαρακτήρισε τα πολλαπλά τέλη,

⁸⁸ ΤριμΕφΠειρ 1505-1574/2016, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

που προβλέπονται από τον Τελωνειακό Κώδικα, «ποινικές» κυρώσεις. Μεταξύ των σκέψεων, που οδήγησαν στην αθωωτική κρίση του Δικαστηρίου, ήταν, επικουρικώς, ότι, εφόσον, εν προκειμένω, υπήρχε απόφαση διοικητικού δικαστηρίου, που δεν εφαρμόζει την αρχή ne bis in idem και επικυρώνει το επιβληθέν πρόστιμο, παρά την ύπαρξη της προηγούμενης αθωωτικής απόφασης ποινικού δικαστηρίου, παραβιάζει την εν λόγω αρχή και δεν μπορεί να ληφθεί υπόψη, διότι με αυτό τον τρόπο έμμεσα διευρύνεται η προσβολή της αρχής ne bis in idem⁸⁹. Σημειώνεται, πάντως, πως αθωωτική απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Βόλου, που στηρίχθηκε αποκλειστικά στον ίδιο συλλογισμό, αναιρέθηκε, όπως προεκτέθηκε, με την με αριθμό 1210/2023 απόφαση του Αρείου Πάγου.

VIc. Η νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας

Η νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας για την εφαρμογή (ή μη) της αρχής ne bis in idem στο πλαίσιο της σχέσης μεταξύ ποινικής και διοικητικής διαδικασίας παρουσιάζει μια διαδικασία εξέλιξης. Η νομολογία του, κατά τα έτη 2009 μέχρι 2015, χαρακτηρίζεται από την άρνηση του Δικαστηρίου να δεχθεί την εφαρμογή της αρχής ne bis in idem στο ανωτέρω πλαίσιο, είτε κατ' επίκληση του άρθρου 93 του Συντάγματος και της αρχής της ασφάλειας δικαίου είτε, με βάση την εκτίμηση ότι οι διοικητικές κυρώσεις, για παραβάσεις του φορολογικού δικαίου, δεν έχουν «ποινικό» χαρακτήρα, κατά την έννοια του άρθρου 4 του 7^{ου} Π.Π. της ΕΣΔΑ και του άρθρου 50 του ΧΘΔΕΕ⁹⁰. Παράλληλα, σε τμήμα της νομολογίας του ΣτΕ, κατά το ίδιο χρονικό διάστημα, υιοθετήθηκε και η άποψη ότι κάποιες διοικητικές κυρώσεις του ελληνικού δικαίου υπάγονταν στην έννοια της «ποινής» και στην έννοια της «κατηγορίας ποινικής φύσεως», κατ' άρθρο 6 της ΕΣΔΑ⁹¹. Πιο συγκεκριμένα, με την με αριθμό 1741/2015 απόφαση της Ολομέλειας

⁸⁹ Βούλγαρης, Δ., παρατηρήσεις στην υπ' αριθ. ΤριΕφΠειρ 1505 – 1574/2016, Ποινικά Χρονικά, 2017, 438 επ.

⁹⁰ Δημητρακόπουλος, Ι., Πρόσφατες νομολογιακές εξελίξεις για την εφαρμογή του ne bis in idem στο πεδίο των φορολογικών παραβάσεων, σελ. 1, <https://www.esdi.gr/nex/images/stories/pdf/epimorfosi/2018/dimitrakopoulos.pdf>

⁹¹ Τσόλκα, Ο., «Ne bis in idem» και εσωτερικό δυαδικό σύστημα κυρώσεων για την «αυτή παράβαση»: Μια σύνθετη προβληματική εν μέσω «διασταυρώσεων» της ΕΣΔΑ με τον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ, Ποινικά Χρονικά, 2015, 625 επ., με αναφορές στις ΣτΕ 689/2009 για τα πολλαπλά

του ΣτΕ κρίθηκε, κατά πλειοψηφία, ότι η διαδικασία διοικητικής βεβαιώσεως της τελωνειακής παραβάσεως, που κατατείνει στην επιβολή του πολλαπλού τέλους, είναι αυτοτελής και διακεκριμένη σε σχέση με την αντίστοιχη ποινική διαδικασία, καθώς, επίσης, ότι η αυτοτέλεια των δύο διαδικασιών (ποινικής και διοικητικής) έχει την έννοια πως το διοικητικό δικαστήριο, όταν αποφασίζει αναφορικά με το αν τελέστηκε η διοικητική παράβαση, δε δεσμεύεται από την τυχόν προηγηθείσα σχετική απόφαση ποινικού δικαστηρίου, εκτός εάν πρόκειται για αμετάκλητη καταδικαστική απόφαση, οπότε δεσμεύεται ως προς την ενοχή του δράστη, σύμφωνα και με τη διάταξη του άρθρου 5 παρ. 2 του Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας, όπως αυτή ίσχυε τότε, ήτοι πριν την τροποποίησή της με το άρθρο 17 ν. 4446/2016. Παρά την μη δέσμευσή του, όμως, υποχρεούται να εκτιμήσει αυτήν κατά την διαμόρφωση της κρίσης του, χωρίς να απαιτείται πανηγυρική εξαγγελία περί τούτου. Επίσης, έκρινε ότι το πολλαπλό τέλος δε συνιστά ποινή, ούτε κατά τον τυπικό χαρακτηρισμό του από την ελληνική νομοθεσία, ούτε και κατά τη φύση του και τον χαρακτήρα του, αφού δεν επιβάλλεται από τα ποινικά δικαστήρια υπό τους όρους και τις προϋποθέσεις της ποινικής διαδικασίας, με σκοπό αυτόν που χαρακτηρίζει την ποινή, δηλαδή τη γενικότερη νομική, ηθική και κοινωνική αποδοκιμασία της συμπεριφοράς του δράστη, αλλά έχει χαρακτήρα, όπως ρητώς, άλλωστε, διαλαμβάνεται στη διάταξη του άρθρου 89 παρ. 2 του Τελωνειακού Κώδικα, διοικητικής κυρώσεως, η οποία επιβάλλεται από διοικητικά όργανα, υπό τον ουσιαστικό έλεγχο των διοικητικών δικαστηρίων και εξυπηρετεί διαφορετικό σκοπό, ήτοι τη διασφάλιση της εισπράξεως κοινοτικών και εθνικών πόρων, καθώς και την τήρηση και ομαλή εφαρμογή των κανόνων της τελωνειακής διαδικασίας, επιβαλλόμενο, ειδικότερα, για την αντιστάθμιση των συνεπειών έναντι συμπεριφορών, οι οποίες συνιστούν παραβίαση διοικητικής φύσεως υποχρεώσεων κάθε συναλλασσόμενου, της καταβολής, δηλαδή, προς το Δημόσιο οφειλόμενων φορολογικών επιβαρύνσεων, έχουσες, μάλιστα, ταυτοχρόνως και τον χαρακτήρα πόρων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Κατόπιν αυτών, το ΣτΕ κατέληξε στο συμπέρασμα ότι, εφόσον η κύρωση του πολλαπλού τέλους δεν έχει ποινικό χαρακτήρα, δεν

τέλη, ΣτΕ 1728/2008 για τα πρόστιμα της τελωνειακής νομοθεσίας για μη καταβολή του ειδικού φόρου κατανάλωσης και ΣτΕ 2514/2009 για τα πρόστιμα για περιβαλλοντικές παραβάσεις

ανακύπτει ζήτημα εφαρμογής της αρχής *ne bis in idem*, που διαλαμβάνεται στο άρθρο 4 παρ. 1 του 7ου Προσθέτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ και στο άρθρο 50 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ως εκ τούτων, ούτε η έναρξη ούτε η εξέλιξη της διαδικασίας επιβολής του πολλαπλού τέλους και της, τυχόν εκκρεμούσας ενώπιον των διοικητικών δικαστηρίων, δίκης κωλύεται, σε περίπτωση που για την ίδια παράβαση έχει ολοκληρωθεί η, ενώπιον των ποινικών δικαστηρίων, διαδικασία με απόφαση που έχει καταστεί απρόσβλητη⁹².

Εν συνεχεία, παρά την ως άνω απόφαση της Ολομέλειας, εκδόθηκαν αρκετές αποφάσεις Τμημάτων, οι οποίες έκριναν, αναφορικά με την λαθρεμπορία και την επιβολή πολλαπλών τελών, ότι το διοικητικό δικαστήριο οφείλει να λαμβάνει υπόψη του την αμετάκλητη αθωωτική απόφαση του ποινικού δικαστηρίου και να ακυρώνει το πολλαπλό τέλος, εφ' όσον πρόκειται για τα ίδια πραγματικά περιστατικά, καθόσον η ποινική απόφαση αποτελεί δεδικασμένο και για την, ενώπιον των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων, δίκη, κατ' εφαρμογή του άρθρου 4 παρ. 1 του 7ου Προσθέτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, κατ' επίκληση της σχετικής νομολογίας του ΕΔΔΑ και του ΔΕΕ⁹³.

Ωστόσο, εντός του έτους 2018, δημοσιεύθηκαν και αποφάσεις Τμημάτων του ΣΤΕ, οι οποίες ακολούθησαν την με αριθμό 1741/2015 απόφαση της Ολομέλειας για το ζήτημα της επιβολής των πολλαπλών τελών. Ειδικότερα, με την υπ' αριθμό 458/2018 απόφαση και την με αριθμό 837/2018 απόφαση, επαναλήφθηκαν οι απόψεις αφενός περί αυτοτέλειας των δύο διαδικασιών (ποινικής και διοικητικής), αφετέρου ότι το διοικητικό δικαστήριο, όταν κρίνει για τη διοικητική παράβαση, δε δεσμεύεται από τυχόν προηγηθείσα αθωωτική απόφαση του ποινικού δικαστηρίου, έχοντας, όμως, την υποχρέωση να εκτιμήσει αυτήν κατά τη διαμόρφωση της δικαιοδοτικής κρίσης του⁹⁴.

⁹² Παναγιωτόπουλος, Π., Εισήγηση στο επιμορφωτικό σεμινάριο δικαστικών λειτουργών της ΕΣΔΙ με θέμα «Σχέση Πολιτικής, Ποινικής, Διοικητικής Δίκης», Κομοτηνή, 9-10/05/2019, https://www.esdi.gr/nex/images/stories/pdf/epimorfosi/2019/panagiotopoulos_2019kom.pdf

⁹³ ΣτΕ 1992/2016, 1778/2017, 680/2017, 2346/2017, 2987/2017, 3073/2017, 3174/2017, 3470/2017, 3471/2017, 3449/2017, 2569/2107, 2570/2107, 838/2018, 1728/2018, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

⁹⁴ Παναγιωτόπουλος, Π., Εισήγηση στο επιμορφωτικό σεμινάριο δικαστικών λειτουργών της ΕΣΔΙ με θέμα «Σχέση Πολιτικής, Ποινικής, Διοικητικής Δίκης», Κομοτηνή, 9-10/05/2019, https://www.esdi.gr/nex/images/stories/pdf/epimorfosi/2019/panagiotopoulos_2019kom.pdf

Πάντως, κατά το ίδιο χρονικό διάστημα (2018), το Συμβούλιο της Επικρατείας άρχισε να ενσωματώνει και να αξιοποιεί στην νομολογία του την πρόσφατη, τότε, νομολογία του ΔΕΕ στις υποθέσεις *Menci* (C-524/15), *Garlsson Real Estate* (C-537/16) και *Di Puma & Zecca* (C-596/16 & C-597/16), σχετικά με το άρθρο 50 του ΧΘΔΕΕ, ενώ, παράλληλα, ερμηνεύει τη νέα διάταξη του άρθρου 5 παρ. 2 εδ. β΄ ΚΔΔ υπό το πρίσμα της αρχής *ne bis in idem*, όπως αυτή κατοχυρώνεται στο ευρωπαϊκό δίκαιο. Ιδιαίτερη αναφορά πρέπει να γίνει στις με αριθμούς 951/2018 και 1102/2018 αποφάσεις του ΣτΕ. Με την πρώτη εξ αυτών, το Δικαστήριο έκρινε επί αιτήσεως αναιρέσεως, σε υπόθεση, στην οποία αποδόθηκε στον αναιρεσείοντα συμμετοχή σε τελωνειακές παραβάσεις λαθρεμπορίας και του επιβλήθηκαν οι αναλογούσες δασμοφορολογικές επιβαρύνσεις, καθώς και πολλαπλά τέλη. Δεδομένου ότι ο αναιρεσείων είχε αθωωθεί, ελλείψει δόλου, με αμετάκλητη απόφαση ποινικού δικαστηρίου, ανέκυψε ζήτημα εφαρμογής της αρχής *ne bis in idem*. Στην νομική του σκέψη, το Δικαστήριο αναφέρθηκε τόσο στο άρθρο 4 του 7^{ου} ΠΠ της ΕΣΔΑ όσο και στο άρθρο 50 του ΧΘΔΕΕ, δεδομένου ότι η υπόθεση αφορούσε και φόρους προβλεπόμενους από το ενωσιακό δίκαιο, το οποίο, κατά πάγια νομολογία, απαιτεί την πρόβλεψη και την επιβολή από τα κράτη μέλη αποτελεσματικών κυρώσεων, σε περίπτωση παραβάσεων των οικείων κανόνων της ενωσιακής νομοθεσίας. Το Δικαστήριο επανέλαβε την νομολογία του, ότι, δηλαδή, το άρθρο 4 παρ. 1 του 7^{ου} ΠΠ της ΕΣΔΑ αντιτίθεται, καταρχήν, στην εκκίνηση και εξακολούθηση διοικητικής, κατά το εθνικό δίκαιο, διαδικασίας και δίκης περί της επιβολής διοικητικής χρηματικής κύρωσης για φορολογική/τελωνειακή παράβαση, όταν, για την ίδια κατ' ουσία παράβαση, έχει ήδη περατωθεί αμετάκλητα η αντίστοιχη ποινική, κατά το εθνικό δίκαιο, διαδικασία. Κατόπιν, με βάση την νομολογία του ΔΕΕ, δέχθηκε ότι ανάλογο κανονιστικό περιεχόμενο έχουν και οι διατάξεις των άρθρων 50 και 52 παρ. 1 του ΧΘΔΕΕ, λαμβανομένου υπόψη ότι η εξακολούθηση διαδικασίας ή δίκης για την επιβολή διοικητικού προστίμου ποινικού χαρακτήρα για παράβαση της φορολογικής ή τελωνειακής νομοθεσίας βαίνει, καταρχήν, προδήλως πέραν των όσων απαιτούνται για την επίτευξη του σκοπού της καταπολέμησης της δασμοφοροδιαφυγής και της είσπραξης των οφειλόμενων φόρων ή/και δασμών, εφόσον υπάρχει είτε αμετάκλητη αθωωτική

απόφαση ποινικού δικαστηρίου, που διαπιστώνει ότι δεν στοιχειοθετείται η επίμαχη φορολογική παράβαση, είτε αμετάκλητη καταδικαστική απόφαση ποινικού δικαστηρίου, δυνάμενη να καταστείλει τη διαπραχθείσα παράβαση κατά τρόπο αποτελεσματικό, αναλογικό και αποτρεπτικό. Επίσης, ο εθνικός νομοθέτης δύναται να θεσπίζει διπλή, διοικητική και ποινική, διαδικασία, για την αντιμετώπιση παραβάσεων φοροδιαφυγής, η οποία πρέπει, ανεξαρτήτως του ποσού αυτής, να οργανώνεται νομοθετικά και να διενεργείται κατά τρόπο ώστε ο ποινικός δικαστής να επιλαμβάνεται, μετά από διακοπή της προθεσμίας παραγραφής του ποινικού αδικήματος και ύστερα από την τελεσίδικη κρίση της ουσίας της υπόθεσης από το διοικητικό δικαστή, δοθέντος, άλλωστε, ότι δε θα ήταν συνταγματικώς ανεκτή μια ποινική καταδίκη για φοροδιαφυγή, σε περίπτωση που ο διοικητικός δικαστής κρίνει, για λόγους αναγόμενους στην ουσία, ότι δεν είναι νόμιμη η σχετική καταλογιστική πράξη της Διοίκησης, όπως είχε κριθεί και με την με αριθμό 680/2017 απόφαση⁹⁵. Με λίγα λόγια, το Δικαστήριο δέχθηκε ότι, κατά το Σύνταγμα, η ποινική διαδικασία προϋποθέτει και ακολουθεί τη διοικητική διαδικασία και δίκη περί καταλογισμού φόρων και κυρώσεων, λόγω φοροδιαφυγής⁹⁶.

Επιπλέον, με την με αριθμό 1102/2018 απόφαση του ΣτΕ, που αφορούσε πολλαπλό τέλος για παράβαση συμμετοχής σε λαθρεμπορία τσιγάρων, για την οποία είχε ασκηθεί ποινική δίωξη σε βάρος του αναιρεσεύοντος, η οποία, όμως, έπαυσε οριστικώς με αμετάκλητο βούλευμα, λόγω παραγραφής του αντίστοιχου ποινικού αδικήματος, κρίθηκε ότι το προαναφερόμενο αμετάκλητο βούλευμα δεν αποτελεί αμετάκλητη απόφαση, με την οποία «αθωώθηκε» ο αναιρεσεύων, και, ως εκ τούτου, δε δεσμεύει τα αρμόδια διοικητικά όργανα ούτε τα διοικητικά δικαστήρια, δεδομένου ότι τέτοιο βούλευμα ερείδεται στην εξάλειψη του αξιόποινου της πράξης, συνεπεία της παραγραφής, ήτοι της άπρακτης παρόδου της προθεσμίας, εντός της οποίας μπορεί να ασκηθεί η ποινική αξίωση της Πολιτείας, και όχι σε εκτίμηση για τη διάπραξη ή μη του

⁹⁵ ΣτΕ 680/2017, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

⁹⁶ Δημητρακόπουλος, Ι., Πρόσφατες νομολογιακές εξελίξεις για την εφαρμογή του ne bis in idem στο πεδίο των φορολογικών παραβάσεων, σελ. 8-10, <https://www.esdi.gr/nex/images/stories/pdf/epimorfosi/2018/dimitrakopoulos.pdf>

αδικήματος, δηλαδή για την ουσία της υπόθεσης. Το Δικαστήριο στηρίχθηκε στην προγενέστερη απόφασή του με αριθμό 167/2017, καθώς και στην, από 29-6-2016 απόφαση Kossowski του ΔΕΕ (C-486/14) και την, από 27-5-2014, απόφαση Margus του ΕΔΔΑ. Ο νομικός συλλογισμός του Δικαστηρίου εισφέρει στη νομολογία του δύο νέα σημαντικά στοιχεία, γενικότερης σημασίας όσον αφορά την αρχή *ne bis in idem*. Πρώτον, την άποψη ότι η αρχή αυτή συνιστά εκδήλωση των θεμελιωδών αρχών του κράτους δικαίου, της αναλογικότητας και, ιδίως, του δεδικασμένου, που εξυπηρετεί την -επίσης θεμελιώδους σημασίας- ανάγκη για ασφάλεια και σταθερότητα της έννομης κατάστασης των προσώπων. Δεδομένου ότι οι αρχές αυτές είναι συνταγματικής περιωπής, η αρχή *ne bis in idem*, ως θεμελιώδες δικαίωμα, φαίνεται να διαθέτει και συνταγματικό έρεισμα. Το δεύτερο νέο στοιχείο συνίσταται στο ότι η αποτελεσματική πρόληψη και καταστολή των παραβάσεων φοροδιαφυγής, ιδίως, δε, των πλέον σοβαρών από απόψεως ποσού, η οποία αποτελεί, τόσο κατά το ενωσιακό δίκαιο όσο και κατά το Σύνταγμα, επιτακτικό σκοπό δημοσίου συμφέροντος, ανάγεται σε θεμιτό λόγο περιορισμού της κανονιστικής εμβέλειας της απαγόρευσης *ne bis in idem*, ο οποίος δύναται να δικαιολογήσει τη σύρρευση ποινικής και διοικητικής δίωξης και κύρωσης για την ίδια παράβαση της τελωνειακής/φορολογικής νομοθεσίας. Τα ίδια ακριβώς κρίθηκαν από το ΣΤΕ και με την με αριθμό 1700/2020 απόφαση⁹⁷. Επομένως, η ανάγκη αποτελεσματικής καταπολέμησης της φοροδιαφυγής αποτελεί αγαθό, που πρέπει να συνεκτιμάται σε σχέση με την αρχή *ne bis in idem*, προκειμένου αυτή να μην καταλήγει σε αποτελέσματα, υπερβολικά προστατευτικά των συμφερόντων του φορολογούμενου και, ταυτόχρονα, υπέρμετρα επαχθή για το δημόσιο συμφέρον, όπως σε περίπτωση περάτωσης της ποινικής διαδικασίας με αμετάκλητο βούλευμα περί παύσης της δίωξης λόγω παραγραφής ή σε περίπτωση επιβολής, με αμετάκλητη απόφαση ποινικού δικαστηρίου, ποινής τόσο ελαφριάς, ώστε να είναι εμφανώς δυσανάλογη σε σχέση με τη σοβαρότητα της παράβασης και, συνεπώς, μη δυνάμενη, καταρχάς, να

⁹⁷ ΣΤΕ 1700/2020, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

οδηγήσει σε αποτελεσματική πρόληψη και καταστολή της παραβατικής συμπεριφοράς⁹⁸.

Ακολούθησε, χρονικά, η Ολομέλεια του ΣτΕ με την υπ' αριθ. 359/2020 απόφαση, που αποφάνθηκε επί του θέματος της ερμηνείας του άρθρου 96 του Συντάγματος και της αρχής *ne bis in idem*, μέσα στο νομολογιακό πλαίσιο που είχαν διαμορφώσει τα προηγούμενα χρόνια δια της νομολογίας τους το ΕΔΔΑ και το ΔΕΕ. Η υπόθεση αφορούσε την ακύρωση της καταλογιστικής πράξης επιβολής πολλαπλών τελών για λαθρεμπορία, εξαιτίας της αμετάκλητης αθωωτικής απόφασης από το ποινικό δικαστήριο. Το ΣτΕ αξιοποίησε τα κριτήρια Engel για τον ποινικό χαρακτήρα της διοικητικής κύρωσης. Δέχθηκε, εν συνεχεία, ότι το άρθρο 4 παρ. 1 του 7ου ΠΠ ΕΣΔΑ αντιτίθεται, καταρχάς, στην εκκίνηση και εξακολούθηση διοικητικής, κατά το εθνικό δίκαιο, διαδικασίας και δίκης περί της επιβολής διοικητικής χρηματικής κύρωσης για φορολογική ή τελωνειακή παράβαση, όταν για την ίδια ουσιαστικά παράβαση έχει ήδη περατωθεί αμετάκλητα η αντίστοιχη ποινική, κατά το εθνικό δίκαιο, διαδικασία. Το Δικαστήριο δέχθηκε, επιπλέον, ότι : α) η αντιμετώπιση της λαθρεμπορίας συνιστά «επιτακτικό σκοπού δημοσίου συμφέροντος» (άρθρα 4 παρ. 5, 26 και 106 παρ.1, 2 Σ.), β) είναι επιτρεπτό να ανατίθεται στη Διοίκηση η επιβολή χρηματικών κυρώσεων, ακόμα και με ποινικό χαρακτήρα, για παραβάσεις της φορολογικής και τελωνειακής νομοθεσίας, αφού αρμόδια για τον έλεγχο αυτών και εν γένει για τον έλεγχο των πράξεων της φορολογικής διοίκησης είναι τα διοικητικά δικαστήρια (άρθρο 96 παρ. 1 Σ.), γ) τα ποινικά δικαστήρια πρέπει να επιλαμβάνονται των εν λόγω αδικημάτων, μετά την τελεσίδικη κρίση των διοικητικών δικαστηρίων, που είναι αρμόδια για τις διοικητικές διαφορές. Δεν απαγορεύεται, όμως, ρύθμιση, η οποία αφορά στην επίδραση της, αμετακλήτως περατωμένης, ποινικής διαδικασίας επί της διοικητικής. Έτσι, συμπλέοντας με την ερμηνεία της αρχής *ne bis in idem*, όπως διαμορφώθηκε από την νομολογία του ΕΔΔΑ και του ΔΕΕ, το Δικαστήριο αναγνωρίζει τον ποινικό χαρακτήρα του τέλους λαθρεμπορίας, εφαρμόζοντας ρητά τα κριτήρια Engel. Επίσης, αναφέρεται στο κριτήριο του επαρκώς στενού κατ' ουσία και

⁹⁸ Δημητρακόπουλος, Ι., Πρόσφατες νομολογιακές εξελίξεις για την εφαρμογή του *ne bis in idem* στο πεδίο των φορολογικών παραβάσεων, σελ. 12-16, <https://www.esdi.gr/nex/images/stories/pdf/epimorfosi/2018/dimitrakopoulos.pdf>

κατά χρόνου συνδέσμου, για να διαπιστώσει κατά πόσο συντρέχει και δεύτερη κυρωτική διαδικασία στο πλαίσιο του «bis», κρίνοντας, εν προκειμένω, ότι δεν υφίσταται επαρκής σύνδεση μεταξύ των δύο κυρωτικών διαδικασιών, διότι λειτουργούσαν αυτοτελώς, χωρίς η ποινική κύρωση να λαμβάνεται υπόψη στη διοικητική διαδικασία, είχαν και οι δύο τιμωρητικό σκοπό και, τέλος, η διοικητική διαδικασία εξακολουθούσε για μεγάλο χρονικό διάστημα μετά το πέρας της ποινικής. Επιπρόσθετα, δέχθηκε ότι, κατά την ερμηνεία του άρθρου 50 ΧΘΔΕΕ από το ΔΕΕ, υιοθετούνται πρακτικά τα κριτήρια Engel και ότι η εξακολούθηση μίας διοικητικής διαδικασίας ποινικού χαρακτήρα κρίνεται προδήλως μη αναγκαία, για την επίτευξη ενός στόχου δημοσίου συμφέροντος, εφόσον έχει προηγηθεί η έκδοση, είτε αμετάκλητης αθωωτικής ποινικής απόφασης που διαπιστώνει την μη τέλεση της παράβασης, είτε αμετάκλητης καταδικαστικής απόφασης που επιβάλλει ποινή, ικανή να αντιμετωπίσει την παράβαση με τρόπο αποτελεσματικό, ανάλογο και αποτρεπτικό. Με τις σκέψεις αυτές η Ολομέλεια έκρινε ότι δεν είναι επιτρεπτή η συνέχιση της διοικητικής διαδικασίας προς τον σκοπό επιβολής πολλαπλού τέλους, μετά την έκδοση αμετάκλητης αθωωτικής απόφασης για το έγκλημα της λαθρεμπορίας⁹⁹. Η αλλαγή αυτή της νομολογίας του ΣτΕ, σε σχέση και με την προηγούμενη απόφαση της Ολομέλειας με αριθμό 1741/2015, φαίνεται πλέον να ακολουθείται με συνέπεια¹⁰⁰.

Από τη σύγχρονη νομολογία του ΣτΕ άξια μνείας είναι η με αριθμό 1514/2025 απόφαση. Η τελευταία, στηριχθείσα στις αποφάσεις ΟλΣτΕ 359/2020, 1887/2018 και 1102/2018, σύμφωνα με την νομολογία του ΕΔΔΑ και του ΔΕΕ, προέβη στις ακόλουθες νομικές σκέψεις : «...προκειμένου να ενεργοποιηθεί η απαγόρευση ne bis in idem, η οποία αποτελεί εκδήλωση των αρχών του κράτους δικαίου και του δεδουλευμένου, καθώς και των συναφών αρχών της ασφάλειας δικαίου και της σταθερότητας της έννομης κατάστασης των προσώπων, απαιτείται να συντρέχουν οι ακόλουθες προϋποθέσεις : (α) να υπάρχουν περισσότερες της μίας διακεκριμένες διαδικασίες επιβολής κύρωσης, οι οποίες δεν συνδέονται στενά μεταξύ τους, κατ' ουσίαν και κατά χρόνο, (β) οι διαδικασίες αυτές πρέπει να είναι «ποινικές» κατά την αυτόνομη έννοια της ΕΣΔΑ, ήτοι βάσει των κριτηρίων της απόφασης Engel, κατ'

⁹⁹ ΟλΣτΕ 359/2020, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

¹⁰⁰ ΣτΕ 543/2024, 1216/2021, 1705/2020, 1861/2020, 2177/2020, 2460/2020, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

εφαρμογή των οποίων μπορούν να θεωρηθούν ως «ποινικές» και κυρώσεις που επιβάλλονται από διοικητικά όργανα, ενόψει της φύσης των σχετικών παραβάσεων ή/και του είδους και της βαρύτητας των προβλεπόμενων για αυτές διοικητικών κυρώσεων, (γ) η μία από τις εν λόγω διαδικασίες πρέπει να έχει περατωθεί με αμετάκλητη απόφαση, είτε καταδικαστική είτε αθωωτική και (δ) οι διαδικασίες πρέπει να στρέφονται κατά του ίδιου προσώπου και να αφορούν στην ίδια κατ' ουσίαν παραβατική συμπεριφορά, ήτοι στο αυτό σύνολο συγκεκριμένων πραγματικών περιστατικών, τα οποία συνδέονται αναπόσπαστα μεταξύ τους, χρονικά και τοπικά, και η συνδρομή των οποίων είναι απαραίτητη για την επιβολή της κύρωσης. Όταν συντρέχουν οι ανωτέρω προϋποθέσεις, αμετάκλητη καταδικαστική ποινική απόφαση για παράβαση για την οποία έχει επιβληθεί και διοικητική κύρωση, παράγει δέσμευση στο πλαίσιο εκκρεμούς διοικητικής δίκης κατά της εν λόγω διοικητικής κύρωσης, υπό την έννοια ότι οδηγεί, καταρχήν, στην ακύρωση από το διοικητικό δικαστήριο της διοικητικής πράξης επιβολής της κύρωσης, ήτοι σε αποτέλεσμα που αντανακλά τις επιταγές του άρθρου 4 παρ. 1 του 7ου Προσθέτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ. Όπως, όμως, έχει περαιτέρω κριθεί, ο αποκλεισμός, κατ' εφαρμογή της αρχής *ne bis in idem*, της σώρευσης ποινικών και διοικητικών κυρώσεων τελεί υπό την προϋπόθεση ότι η κύρωση, που επιβλήθηκε στο πλαίσιο της πρώτης, αμετακλήτως περατωθείσας, διαδικασίας, αυτοτελώς ορώμενη, είναι αποτελεσματική, ανάλογη της παράβασης και αποτρεπτική. Τούτο, εφόσον η ανάγκη να προαχθεί η πρόληψη και η καταστολή των σχετικών παραβάσεων (ιδίως, δε, των πλέον σοβαρών), εξυπηρετεί δημόσιο συμφέρον, συνιστώντας έτσι θεμιτό λόγο περιορισμού της κανονιστικής εμβέλειας της απαγόρευσης *ne bis in idem*. Στο πλαίσιο αυτό ο διοικητικός δικαστής εξετάζει, εάν η επιβληθείσα από το ποινικό δικαστήριο κύρωση πληροί την προαναφερόμενη απαίτηση, λαμβάνοντας ιδίως υπόψη εάν η επιβληθείσα ποινή κινείται στα κατώτατα όρια της προβλεπόμενης στον νόμο, παρά την σοβαρότητα (από απόψεως ποσού ή/και συνθηκών τέλεσης) της καταλογισθείσας παράβασης, εάν επιβλήθηκε με αναστολή, κ.λπ. Εάν θεωρήσει ότι η, αμετακλήτως καταγνωσθείσα από το ποινικό δικαστήριο, κύρωση είναι εμφανώς υπερβολικά ελαφριά, σε σχέση με την αποδοθείσα παράβαση, ώστε να μην πληρούται η προαναφερόμενη προϋπόθεση, ο διοικητικός δικαστής δεν υποχρεούται να τερματίσει την ενώπιόν του διαδικασία με την ακύρωση της διοικητικής πράξης

επιβολής προστίμου, αλλά, ως «φυσικός δικαστής» των διαφορών που προκύπτουν από την επιβολή διοικητικών κυρώσεων, εκφέρει ίδια και αυτοτελή κρίση επί της νομιμότητας του προστίμου, συνεκτιμώντας ειδικώς την καταδικαστική ποινική απόφαση».

Τα πραγματικά περιστατικά επί της ανωτέρω υπόθεσης είναι τα εξής : Στις 27-8-2013, έγινε καταγγελία προς τις αρμόδιες αρχές ότι ο αναιρεσείων, εντός του κτήματός του, χτύπησε με σκαπτικό εργαλείο εννέα κουτάβια, που είχαν γεννηθεί από σκυλί ιδιοκτησίας του, τα οποία, στη συνέχεια, τοποθέτησε σε πλαστική σακούλα και άφησε σε παρακείμενο ξεροπόταμο. Την 28-8-2013, κατά το διενεργηθέντα έλεγχο των αστυνομικών οργάνων, διαπιστώθηκε ότι ο αναιρεσείων είχε σκοτώσει τα οκτώ νεογέννητα κουτάβια και είχε κακοποιήσει το ένατο, τα οποία βρέθηκαν στο σημείο που υποδείχθηκε από τον καταγγέλλοντα, μέσα σε πλαστική σακούλα, δεμένη και τοποθετημένη κάτω από πέτρες. Αυθημερόν, με πράξη της Δημοτικής Αστυνομίας, βεβαιώθηκαν σε βάρος του αναιρεσείοντος, για το επίδικο γεγονός της θανάτωσης και κακοποίησης εννέα (9) κουταβιών, ισάριθμες παραβάσεις του άρθρου 16 περ. α΄ του ν. 4039/2012 και του επιβλήθηκε για κάθε παράβαση πρόστιμο 30.000 ευρώ, κατ' εφαρμογή του άρθρου 21 παρ. 1 του ίδιου νόμου, ήτοι συνολικά το ποσό των 270.000 ευρώ. Την ίδια ημέρα, στο πλαίσιο της αυτόφωρης ποινικής διαδικασίας, ο αναιρεσείων συνελήφθη και, με την με αριθμό 2674/30-0-2013 απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Λάρισας, αφού κηρύχθηκε ένοχος ότι, στις 27-8-2013, προέβη εκ προθέσεως σε πράξη βίας κατά ζώου και, συγκεκριμένα, με σκαπτικό εργαλείο χτύπησε εννέα κουτάβια, που είχαν γεννηθεί από σκυλί ιδιοκτησίας του, εν συνεχεία, τα έκλεισε σε πλαστική σακούλα και τα πέταξε σε ξεροπόταμο, με αποτέλεσμα τα οκτώ εξ αυτών να θανατωθούν, καταδικάσθηκε σε φυλάκιση 18 μηνών, με τριετή αναστολή και σε χρηματική ποινή 5.000 ευρώ. Ο αναιρεσείων άσκησε έφεση κατά της πρωτόδικης απόφασης και εκδόθηκε η με αριθμό 706/2014 απόφαση του Τριμελούς Εφετείου Λάρισας, με την οποία επικυρώθηκε η ενοχή του για το πιο πάνω έγκλημα και του επιβλήθηκε ποινή φυλάκισης πέντε μηνών, με τριετή αναστολή. Η απόφαση του ποινικού Εφετείου κατέστη αμετάκλητη. Παράλληλα, κατά της παραπάνω πράξης βεβαίωσης των διοικητικών προστίμων, ο αναιρεσείων υπέβαλε αντιρρήσεις ενώπιον του αρμόδιου διοικητικού οργάνου, που

απορρίφθηκαν. Κατά της απόφασης αυτής ο αναιρεσείων άσκησε προσφυγή ενώπιον του Διοικητικού Πρωτοδικείου Λάρισας, που απορρίφθηκε με την με αριθμό 916/2017 απόφαση του δικαστηρίου. Κατά της απόφασης αυτής ο αναιρεσείων άσκησε έφεση. Το δικάσαν Εφετείο ανέβαλε, αρχικώς, την εκδίκαση της υπόθεση λόγω εκκρεμοδικίας ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας νομικών ζητημάτων σχετικών με την εφαρμογή της αρχής ne bis in idem (σε υπόθεση λαθρεμπορίας), όταν για την ίδια παράβαση προβλέπονται τόσο ποινικές όσο και διοικητικές κυρώσεις στο πλαίσιο διαφορετικών διαδικασιών. Μετά την έκδοση της με αριθμό 359/2020 απόφασης της Ολομέλειας του Συμβουλίου της Επικρατείας, το δευτεροβάθμιο δικαστήριο επανήλθε και απέρριψε την έφεση ως αβάσιμη. Ειδικότερα, δέχθηκε ότι πληρούνται τα κριτήρια εφαρμογής της διάταξης του άρθρου 4 παρ. 1 του 7ου Προσθέτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, καθόσον : α) υπάρχουν δύο αυτοτελείς διαδικασίες για την ίδια παραβατική συμπεριφορά, που δε συνδέονται στενά μεταξύ τους κατ' ουσία και κατά χρόνο, β) το προβλεπόμενο διοικητικό πρόστιμο, ύψους 30.000 ευρώ για κάθε ζώο, ενόψει της φύσης της σχετικής παράβασης και της βαρύτητας της προβλεπόμενης διοικητικής κύρωσης, δεν έχει μόνο αποζημιωτικό και αποτρεπτικό χαρακτήρα, αλλά έχει και τιμωρητικό σκοπό, λόγω της πρόκλησης πόνου και αγωνίας σε ένα ον που συναισθάνεται, και, άρα, και αυτή έχει «ποινικό» χαρακτήρα, γ) η ποινική διαδικασία ολοκληρώθηκε με την έκδοση αμετάκλητης καταδικαστικής απόφασης. Έτσι, το δικάσαν εφετείο δέχθηκε ότι η αμετάκλητη καταδικαστική ποινική απόφαση για την ίδια παράβαση παράγει δέσμευση, όσον αφορά τη νομιμότητα του καταλογισμού του ένδικου διοικητικού προστίμου, υπό την έννοια ότι οδηγεί, καταρχήν, στην ακύρωση από το διοικητικό δικαστήριο της πράξης καταλογισμού στον αναιρεσείοντα του διοικητικού προστίμου, ήτοι σε αποτέλεσμα που αντανάκλα τις επιταγές του άρθρου 4 παρ. 1 του 7ου ΠΠ της ΕΣΔΑ, υπό την προϋπόθεση, όμως, ότι η, αμετακλήτως επιβληθείσα από το ποινικό δικαστήριο, κύρωση, αυτοτελώς ορώμενη, είναι αποτελεσματική, αποτρεπτική και ανάλογη της σοβαρότητας της παράβασης, από απόψεως ποσού ή/και συνθηκών τέλεσής της. Στη συνέχεια, το Δικαστήριο έκρινε ότι η προϋπόθεση αυτή δε συντρέχει στην προκειμένη περίπτωση, με την αιτιολογία ότι, με την ποινική απόφαση επιβλήθηκε στον αναιρεσείοντα ποινή φυλάκισης πέντε μηνών, η οποία είναι κατώτερη της ελάχιστης προβλεπόμενης στο άρθρο 20 παρ. 2 του ν. 4039/2012 για καθεμία παράβαση, ενώ

δεν του επιβλήθηκε καμία χρηματική ποινή, προφανώς μετά την αναγνώριση κάποιας ελαφρυντικής περίπτωσης, επιπροσθέτως, δε, η ανωτέρω ποινή επιβλήθηκε με τριετή αναστολή. Ενόψει αυτών, η, επιβληθείσα αμετακλήτως από το ποινικό δικαστήριο, ποινή για τις ίδιες κατ' ουσία παραβάσεις παρίσταται εμφανώς ιδιαζόντως ελαφριά, ώστε, αυτοτελώς ορώμενη, να μην μπορεί να θεωρηθεί ως ικανή να καταστείλει κατά τρόπο αποτρεπτικό, αποτελεσματικό και σύμφωνο με την αρχή της αναλογικότητας τις επίδικες, αρκετά σοβαρές, διοικητικές παραβάσεις της κακοποίησης ζώων σε εννέα περιπτώσεις που αποδόθηκαν στον αναιρεσείοντα, με συνέπεια η ποινική απόφαση να μην παράγει δέσμευση προς ακύρωση της πράξης επιβολής διοικητικού προστίμου από το διοικητικό δικαστήριο, αλλά συνεκτιμάται από το τελευταίο.

Το Συμβούλιο της Επικρατείας, με την με αριθμό 1514/2025 απόφαση¹⁰¹, επικύρωσε την εφετειακή κρίση, καθόσον ορθώς κρίθηκε ότι : α) οι, προβλεπόμενες στα άρθρα 20 και 21 του ν. 4039/2021, ποινικές και διοικητικές, αντίστοιχα, διαδικασίες επιβολής κυρώσεων είναι διακριτές και δε συνδέονται στενά μεταξύ τους, β) οι, προβλεπόμενες για τις παραβάσεις του άρθρου 16 περ. α' ν. 4039/2021, διοικητικές κυρώσεις σε περίπτωση κακοποίησης ζώου, λόγω της φύσης των παραβάσεων, του σκοπού -κυρίως τιμωρητικού - και της βαρύτητας των κυρώσεων, είναι «ποινικής», κατ' ουσία, φύσεως, βάσει των κριτηρίων της νομολογίας Engel, γ) η ποινική απόφαση παράγει δέσμευση του διοικητικού δικαστή προς ακύρωση της διοικητής πράξης επιβολής κύρωσης, υπό την πρόσθετη αναγκαία προϋπόθεση ότι η κύρωση, που έχει ήδη επιβληθεί αμετακλήτως στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας, είναι αποτελεσματική, ανάλογη της παράβασης και αποτρεπτική, δ) η αμετάκλητη ποινική καταδικαστική απόφαση, λόγω της ηπιότητας της επιβληθείσας κύρωσης, δεν παράγει δέσμευση προς ακύρωση, άνευ ετέρου, της διοικητικής κύρωσης.

VII. Το άρθρο 5 παρ. 2 του Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας

Το άρθρο 5 παρ. 2 του Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας («Δέσμευση από αποφάσεις άλλων δικαστηρίων»), όπως ίσχυε πριν την τροποποίησή του με τον ν. 4446/2016, όριζε ότι «τα δικαστήρια δεσμεύονται, επίσης, από τις αποφάσεις των

¹⁰¹ ΣΤΕ 1514/2025, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

πολιτικών δικαστηρίων, οι οποίες, σύμφωνα με τις κείμενες διατάξεις, ισχύουν, έναντι όλων, καθώς και από τις αμετάκλητες καταδικαστικές αποφάσεις των ποινικών δικαστηρίων ως προς την ενοχή του δράστη».

Με το άρθρο 17 του ν. 4446/2016, το οποίο τροποποίησε το άρθρο 5 παρ. 2 προβλέφθηκε ότι : «Τα δικαστήρια δεσμεύονται από τις αποφάσεις των πολιτικών δικαστηρίων, οι οποίες, σύμφωνα με τις κείμενες διατάξεις, ισχύουν έναντι όλων. Δεσμεύονται, επίσης, από τις αμετάκλητες καταδικαστικές αποφάσεις των ποινικών δικαστηρίων ως προς την ενοχή του δράστη, από τις αμετάκλητες αθωωτικές αποφάσεις, καθώς και από τα αμετάκλητα αποφαινόμενα να μην γίνει η κατηγορία βουλεύματα, εκτός εάν η απαλλαγή στηρίχθηκε στην έλλειψη αντικειμενικών ή υποκειμενικών στοιχείων που δεν αποτελούν προϋπόθεση της διοικητικής παράβασης». Με τη νέα διατύπωση του άρθρου 5 παρ. 2 ΚΔΔ ρυθμίστηκε το ζήτημα της επιρροής των αθωωτικών αποφάσεων και των απαλλακτικών βουλευμάτων στη διοικητική δίκη. Η διάταξη αυτή ερμηνεύτηκε, καταρχάς, από την με αριθμό 951/2018 απόφαση του ΣτΕ, η οποία αναφέρθηκε σε αντιστοιχία της διάταξης του άρθρου 5 παρ. 2 εδ. β' του ΚΔΔ προς τις επιταγές του *ne bis in idem*, αναφορικά με την περίπτωση της αμετάκλητης αθωωτικής απόφασης, παραπέμποντας στην κρίση του ΔΕΕ στην υπόθεση *Garlsson Real Estate*¹⁰².

Αναφορικά με την περίπτωση αμετάκλητης καταδικαστικής απόφασης, μετά την υποβολή προδικαστικού ερωτήματος (οράτε ΔΕφΘεσ 556/2018), εκδόθηκε η με αριθμό 1887/2018 απόφαση του ΣτΕ. Πιο συγκεκριμένα, τέθηκαν υπόψη του Δικαστηρίου τα κάτωθι προδικαστικά ερωτήματα : «1) Ενόψει του ότι σε υποθέσεις λαθρεμπορίας, όπως η παρούσα, οι οποίες στο εθνικό δίκαιο χαρακτηρίζονται ως ποινικό αδίκημα τόσο από τον Ποινικό Κώδικα, στον οποίο προβλέπεται ποινή στερητική της ελευθερίας, όσο και από τον Τελωνειακό Κώδικα ως διοικητική παράβαση, στον οποίο προβλέπεται η επιβολή πολλαπλών τελών, λόγω δε του σκοπού για τον οποίο επιβάλλονται και της ακολουθούμενης διαδικασίας επιβολής τους, οι εν λόγω κυρώσεις (ποινικές - διοικητικές) είναι διαφορετικές μεταξύ τους, η

¹⁰² Δημητρακόπουλος, Ι., Πρόσφατες νομολογιακές εξελίξεις για την εφαρμογή του *ne bis in idem* στο πεδίο των φορολογικών παραβάσεων, σελ. 8, <https://www.esdi.gr/nex/images/stories/pdf/epimorfosi/2018/dimitrakopoulos.pdf>

διάταξη της παρ. 2 του άρθρου 5 του Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας, κατά το κεφάλαιο που προβλέπει ότι τα διοικητικά δικαστήρια δεσμεύονται από τις αμετάκλητες καταδικαστικές αποφάσεις των ποινικών δικαστηρίων ως προς την ενοχή του δράστη, η οποία διατηρήθηκε όπως ίσχυε και μετά την τροποποίηση του ανωτέρω άρθρου με το ν. 4416/2016 και αναφέρει την ύπαρξη δύο διαδικασιών αυτοτελών επιβολής κυρώσεων «ποινικής φύσεως», κατά το ΕΔΔΑ, προσκρούει στο άρθρο 4 παρ. 1 του 7ου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ ; 2) Μπορεί η ανωτέρω διάταξη της παρ. 2 του άρθρου 5 του Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας να ερμηνευθεί υπό το πρίσμα του άρθρου 4 παρ. 1 του 7ου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, δηλαδή ότι τα διοικητικά δικαστήρια δεσμεύονται από τις αμετάκλητες καταδικαστικές αποφάσεις των ποινικών δικαστηρίων ως προς την ενοχή του δράστη υπό την έννοια ότι οφείλουν να τερματίσουν τη διοικητική «ποινική» διαδικασία της επιβολής πολλαπλών τελών λαθρεμπορίας, εφόσον έχει καταδικαστεί αμετάκλητα ο δράστης από το ποινικό δικαστήριο, ακυρώνοντας τη διοικητική πράξη, ως μη νόμιμη, λόγω αντίθεσης της τελευταίας προς την αρχή *ne bis in idem* ;».

Το Δικαστήριο, μεταξύ, άλλων, προέβη στις εξής νομικές σκέψεις, ακολουθώντας τη σχετική νομολογία του ΕΔΔΑ και του ΔΕΕ : «...η ως άνω διάταξη του άρθρου 5 παρ. 2 εδαφ. β' του ΚΔΔ, ερμηνευόμενη (στενά) υπό το πρίσμα όσων έγιναν δεκτά στις σκέψεις 4, 6 και 8, έχει την έννοια ότι (α) το διοικητικό δικαστήριο δεσμεύεται από αμετάκλητη καταδικαστική απόφαση ποινικού δικαστηρίου, μόνον αν η ποινική απόφαση αφορά στην ίδια παράβαση, ως ιστορικό γεγονός, με εκείνη που καταλογίσθηκε στον προσφεύγοντα με την ένδικη διοικητική πράξη, με την οποία του επιβλήθηκε διοικητική κύρωση, και (β) η παραγόμενη δέσμευση αφορά στην «ενοχή» του προσφεύγοντος, ήτοι στο αξιόποιο της συμπεριφοράς του (ΣτΕ 951/2018). Επομένως, στο πλαίσιο διοικητικής διαφοράς από την επιβολή στον προσφεύγοντα πολλαπλού τέλους λαθρεμπορίας (που, κατά τα προεκτεθέντα, έχει «ποινικό» χαρακτήρα), η αμετάκλητη καταδικαστική ποινική απόφαση, για την ίδια λαθρεμπορική παράβαση, παράγει δέσμευση όσον αφορά τη νομιμότητα του καταλογισμού σε βάρος του πολλαπλού τέλους (καθώς και τη νομιμότητα της τυχόν κήρυξής του ως συνυπεύθυνου για την πληρωμή του συνολικού ποσού των επιβληθέντων πολλαπλών τελών), υπό την έννοια ότι οδηγεί στην ακύρωση από το

διοικητικό δικαστήριο της πράξης καταλογισμού στον προσφεύγοντα του πολλαπλού τέλους (καθώς και της προαναφερόμενης συνευθύνης του), ήτοι σε αποτέλεσμα που αντανακλά τις επιταγές του άρθρου 4 παρ. 1 του 7ου ΠΠ της ΕΣΔΑ, όπως έχει ερμηνευθεί από το ΕΔΔΑ, αλλά και τις απαιτήσεις των άρθρων 50 και 52 (παρ. 1) του Χάρτη, όπως έχουν ερμηνευθεί από το ΔΕΕ (πρβλ. ΣτΕ 951/2018), αντίθετη, δε, ερμηνευτική εκδοχή, σύμφωνα με την οποία το διοικητικό δικαστήριο, ακολουθώντας την ποινική κρίση, επικυρώνει τον γενόμενο από τη Διοίκηση καταλογισμό της παράβασης και του συναφούς πολλαπλού τέλους, θα ήταν καταρχήν ασύμβατη με την απαγόρευση *ne bis in idem*. Ωστόσο, σύμφωνα με όσα έγιναν ερμηνευτικώς δεκτά στη σκέψη 4, η ως άνω δέσμευση, που καταλήγει στο προαναφερόμενο αποτέλεσμα (ακύρωση της πράξης επιβολής του πολλαπλού τέλους), παράγεται υπό την προϋπόθεση ότι η αμετακλήτως επιβληθείσα από το ποινικό δικαστήριο κύρωση, αυτοτελώς ορώμενη, είναι αποτελεσματική, αποτρεπτική και ανάλογη της σοβαρότητας της παράβασης (από απόψεως ποσού ή/και συνθηκών τέλεσής της). Ο διοικητικός δικαστής εξετάζει εάν η επιβληθείσα από το ποινικό δικαστήριο κύρωση πληροί την προαναφερόμενη απαίτηση λαμβάνοντας υπόψη του, ιδίως, εάν η επιβληθείσα ποινή κινείται στα κατώτατα όρια της προβλεπόμενης στο νόμο, παρά τη σοβαρότητα της καταλογισθείσας παράβασης (από απόψεως ποσού ή/και συνθηκών διάπραξής της), εάν επιβλήθηκε με αναστολή, καθώς και εάν είναι πολύ ελαφρύτερη της μεταγενεστέρως ορισθείσας στο νόμο ελάχιστης ποινής για παραβάσεις φοροδιαφυγής/ λαθρεμπορίας ανάλογης σοβαρότητας, στοιχείο από το οποίο προκύπτει με σαφήνεια μεταβολή επί το αυστηρότερο της εκτίμησης του νομοθέτη ως προς την ποινή που είναι πρόσφορη και αναγκαία για την αποτελεσματική πρόληψη και καταστολή των σχετικών παραβάσεων, έστω κι αν η ποινή αυτή δεν μπορεί να εφαρμοσθεί αναδρομικά επί παραβάσεων που τελέστηκαν πριν από τη θέσπιση της νέας, επαχθέστερης για τους παραβάτες, νομοθετικής ρύθμισης. Περαιτέρω, εάν θεωρήσει ότι η αμετακλήτως καταγνωσθείσα από το ποινικό δικαστήριο κύρωση είναι εμφανώς υπερβολικά ελαφριά σε σχέση με την αποδοθείσα παράβαση, ώστε να μην πληρούται η προαναφερόμενη προϋπόθεση, ο διοικητικός δικαστής δεν δεσμεύεται από την αμετάκλητη καταδικαστική ποινική απόφαση και, συνεπώς, δεν τερματίζει την ενώπιόν του διαδικασία, ακυρώνοντας τη διοικητική πράξη περί επιβολής πολλαπλών τελών, αλλά, ενόψει και του ότι,

σύμφωνα με όσα έγιναν ερμηνευτικώς δεκτά στην προηγούμενη σκέψη, αποτελεί, κατά το Σύνταγμα, το «φυσικό» δικαστή των διαφορών που προκύπτουν από την εφαρμογή της φορολογικής/τελωνειακής νομοθεσίας, εκφέρει ίδια και αυτοτελή κρίση επί της υπόθεσης, χωρίς να δεσμεύεται από τις οικείες αμετάκλητες (νομικές και ουσιαστικές) εκτιμήσεις του ποινικού δικαστηρίου. ...». Στη συνέχεια, το Δικαστήριο, ενόψει πως ο προσφεύγων κρίθηκε, με απόφαση ποινικού δικαστηρίου, αμετακλήτως ότι είναι ένοχος για συμμετοχή σε λαθρεμπορική παράβαση αρκετά σοβαρή, ενόψει τόσο του ύψους των διαφυγουσών φορολογικών επιβαρύνσεων (219.168,23 €), όσο και των συνθηκών τέλεσης αυτής (χρήση τεχνάσματος στο οποίο εμπλέκονται και άλλα πρόσωπα, πρόσφορου να καταστήσει εξαιρετικά δυσχερή τον εντοπισμό της παράβασης) και για την παράβαση αυτή του επιβλήθηκε ποινή φυλάκισης ενός έτους, η οποία είναι η ελάχιστη προβλεπόμενη στο άρθρο 157 παρ. 1 του Εθνικού Τελωνειακού Κώδικα, όπως ίσχυε κατά το χρόνο διάπραξης της ένδικης παράβασης, η οποία, μάλιστα, επιβλήθηκε με αναστολή, κατέληξε στην κρίση ότι η, επιβληθείσα στον προσφεύγοντα από το ποινικό δικαστήριο, ποινή είναι εμφανώς ιδιαζόντως ελαφριά, ώστε, αυτοτελώς ορώμενη, να μην μπορεί να θεωρηθεί ως ικανή να καταστείλει, κατά τρόπο αποτρεπτικό, αποτελεσματικό και σύμφωνο με την αρχή της αναλογικότητας, την επίμαχη διοικητική παράβαση της λαθρεμπορίας, που του αποδόθηκε, και, ως εκ τούτων, παρέπεται ότι ο διοικητικός δικαστής δεν άγεται στην ακύρωση της πράξης επιβολής πολλαπλού τέλους στον προσφεύγοντα, δεσμευόμενος από την ύπαρξη αμετάκλητης καταδικαστικής ποινικής απόφασης σε βάρος του, για την ίδια κατ' ουσία λαθρεμπορική παράβαση, αλλά κρίνει επί των προβαλλόμενων λόγων προσφυγής, με τους οποίους αμφισβητείται η τέλεση της επίμαχης διοικητικής παράβασης, συνεκτιμώντας ειδικά την ανωτέρω καταδικαστική απόφαση. Έτσι, η απάντηση στα υποβληθέντα προδικαστικά ερωτήματα ήταν η ακόλουθη : «Η διάταξη του άρθρου 5 παρ. 2 εδάφιο β' του Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας έχει την έννοια ότι, στο πλαίσιο διοικητικής διαφοράς από την επιβολή στον προσφεύγοντα πολλαπλού τέλους λαθρεμπορίας, το διοικητικό δικαστήριο δεσμεύεται από αμετάκλητη καταδικαστική απόφαση ποινικού δικαστηρίου, σε βάρος του προσφεύγοντος, για την ίδια κατ' ουσία λαθρεμπορική παράβαση, υπό την έννοια ότι οφείλει να αχθεί στην ακύρωση της επίμαχης καταλογιστικής πράξης, ήτοι σε αποτέλεσμα που αντανακλά τις επιταγές τόσο του άρθρου 4 παρ. 1 του 7ου

Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ όσο και των άρθρων 50 και 52 (παρ. 1) του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ωστόσο, η τιαυτή δέσμευση και συνακόλουθη ακύρωση προϋποθέτουν ότι η αμετακλήτως επιβληθείσα από το ποινικό δικαστήριο ποινή, αυτοτελώς ορώμενη, είναι αποτελεσματική, αποτρεπτική και ανάλογη της σοβαρότητας της παράβασης (από απόψεως ποσού ή/και συνθηκών τέλεσής της). Εάν, όμως, κρίνει ότι η αμετακλήτως καταγνωσθείσα από το ποινικό δικαστήριο κύρωση είναι εμφανώς υπερβολικά ελαφριά σε σχέση με την αποδοθείσα παράβαση, ώστε να μην πληρούται η προαναφερόμενη προϋπόθεση, ο διοικητικός δικαστής δεν τερματίζει την ενώπιόν του διαφορά, ακυρώνοντας την διοικητική πράξη, με την οποία έχει επιβληθεί το πολλαπλούν τέλος, αλλά ερευνά την υπόθεση στο πλαίσιο των λόγων της προσφυγής και του αιτητικού αυτής, κρίνοντας επί τη βάση των κανόνων της αποδεικτικής διαδικασίας του Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας, χωρίς να δεσμεύεται από τις κρίσεις του ποινικού δικαστηρίου ως προς την στοιχειοθέτηση της αντικειμενικής και της υποκειμενικής υπόστασης του αδικήματος της λαθρεμπορίας, τις οποίες, πάντως, υποχρεούται να συνεκτιμήσει ειδικώς¹⁰³». Την νομολογία του αυτή το Δικαστήριο επανέλαβε και με την με αριθμό 9/2021 απόφαση¹⁰⁴.

Συμπερασματικά, λοιπόν, το Συμβούλιο της Επικρατείας θεωρεί ότι η διάταξη του άρθρου 5 παρ. 2 του ΚΔΔ πρέπει να ερμηνεύεται σύμφωνα και προς τις επιταγές της αρχής *ne bis in idem*, τόσο στην περίπτωση της αμετάκλητης αθωωτικής ποινικής απόφασης, με την κατάφαση της συνδρομής των κριτηρίων Engel, όσο και στην περίπτωση της καταδικαστικής ποινικής απόφασης, αλλά υπό τη συνδρομή και της, προέχουσας σημασίας, προϋπόθεσης ότι η, (πρώτη) επιβληθείσα αμετακλήτως, ποινή, αυτοτελώς ορώμενη, είναι αποτελεσματική, αποτρεπτική και ανάλογη της σοβαρότητας της παράβασης, ήτοι, εφόσον η επιβολή μόνον αυτής, επαρκεί για να πληρωθεί ο στόχος κάθε κύρωσης (η πρόληψη και η καταστολή)¹⁰⁵. Όμως, στην περίπτωση της καταδικαστικής απόφασης, η με αριθμό 733/2024 απόφαση του ΣτΕ διευρύνει τις προϋποθέσεις : «Η κατά τα ανωτέρω, σύμφωνη με την αρχή *ne bis in idem*, ερμηνεία του άρθρου 5 παρ. 2 εδ. β' του ΚΔΔ, ικανοποιεί την κατά το Ε.Δ.Δ.Α

¹⁰³ ΣτΕ 1887/2018, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

¹⁰⁴ ΣτΕ 9/2021, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

¹⁰⁵ ΣτΕ 733/2024, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

(βλ. προαναφερθείσα απόφαση Α και Β κατά Νορβηγίας, σκ. 130) ανάγκη ύπαρξης ενός μηχανισμού, που συνδυάζει τις παράλληλες διαδικασίες, διοικητικής και ποινικής, ούτως ώστε να διασφαλίζεται ότι οι διαφορετικές ανάγκες της κοινωνίας να αντιδράσει σε μία παράβαση αντιμετωπίζονται στην πράξη από το διοικητικό δικαστήριο, όταν αυτό επιλαμβάνεται μετά την αμετάκλητη καταδίκη του παραβάτη με απόφαση ποινικού δικαστηρίου, στο πλαίσιο μίας ενιαίας διαδικασίας, της ενώπιόν του. Ωστόσο, η κατά τα ανωτέρω ερμηνεία του άρθρου 5 παρ. 2 εδ. β' του ΚΔΔ ουδόλως αναιρεί την, απορρέουσα από τη νομολογία του ΕΔΔΑ και του ΔΕΕ, υποχρέωση του διοικητικού δικαστή, όταν επιλαμβάνεται σε χρονικό σημείο μετά την έκδοση αμετάκλητης καταδικαστικής απόφασης για την ίδια παράβαση και άγεται σε κρίση ότι η επιβληθείσα ποινή, αυτοτελώς ορώμενη, δεν δύναται να καταστείλει τη διαπραχθείσα παράβαση, κατά τρόπο αποτελεσματικό, αναλογικό και αποτρεπτικό, οπότε ανακύπτει η ανάγκη επιβολής σωρευτικά και δεύτερης ποινής, να απέχει από την, περαιτέρω κατ' ουσία, εξέταση της υπόθεσης με σκοπό την επιβολή δεύτερης ποινής, εάν κρίνει ότι δεν συντρέχουν οι, αναφερόμενες στην επόμενη σκέψη, προϋποθέσεις της νομολογίας του ΕΔΔΑ και του ΔΕΕ, με την οποία έχει κριθεί υπό ποιες περιστάσεις-προϋποθέσεις υφίσταται ένας αρκούντως στενός σύνδεσμος, από απόψεως ουσίας, αλλά και χρόνου, μεταξύ των, δύο κινούμενων παράλληλα, διαδικασιών¹⁰⁶». Η διάταξη του άρθρου 5 παρ. 2 ΚΔΔ ερμηνεύεται κατά τρόπο σύμφωνο με την, κατά τη νομολογία του ΕΔΔΑ και του ΔΕΕ, ανάγκη ύπαρξης ενός μηχανισμού διάδρασης και συντονισμού των δύο παράλληλα κινούμενων διαδικασιών και συνεκτίμησης των κυρώσεων που επιβάλλονται, ούτως ώστε να υφίσταται υποχρέωση του, (εκάστοτε) χρονικώς δεύτερου επιλαμβανόμενου, δικαστηρίου να λαμβάνει, καταρχήν, υπόψη του την, αμετακλήτως επιβληθείσα, ποινή στο ίδιο πρόσωπο και για την ίδια παραβατική συμπεριφορά από το, χρονικώς πρώτο επιληφθέν, δικαστήριο και, υπό προϋποθέσεις, να τερματίζει την, ενώπιόν του, διαδικασία κατ' εφαρμογή της αρχής *ne bis in idem*¹⁰⁷.

¹⁰⁶ ΣτΕ 733/2024, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

¹⁰⁷ ΣτΕ 733/2024, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

VIII. Το άρθρο 32 ν. 4745/2020

Ύστερα από την παραπάνω νομολογία του ΕΔΔΑ και του ΔΕΕ, την προσπάθεια του ΣτΕ να συμβαδίσει, αλλά και τις καταδίκες της Ελλάδας λόγω της παραβίασης της ΕΣΔΑ, επενέβη ο Έλληνας νομοθέτης με τη διάταξη του άρθρου 32 του ν. 4745/2020, δια της οποίας τροποποιήθηκαν οι νόμοι 2960/2001 και 4174/2013 και θεσπίστηκε η εκ του νόμου αναβολή ή αναστολή της ποινικής διαδικασίας, μέχρι την αμετάκλητη περάτωση της διοικητικής, σε υποθέσεις λαθρεμπορίας και φοροδιαφυγής, καθώς και η αναστολή της παραγραφής των ως άνω εγκλημάτων για τον ίδιο χρόνο. Κατά την Αιτιολογική Έκθεση, η ρύθμιση αυτή τέθηκε, αφενός προς εναρμόνιση της εθνικής νομοθεσίας με την απόφαση του ΕΔΔΑ «Καπετάνιος κλπ κατά Ελλάδος» ως προς την εφαρμογή του άρθρου 4 του 7ου ΠΠ της ΕΣΔΑ, αφετέρου προς ικανοποίηση της συνταγματικής υποχρέωσης για έλεγχο των καταλογιστικών πράξεων φόρων και δασμών από το διοικητικό δικαστή, δηλαδή τον φυσικό δικαστή αυτών των διαφορών.

Έτσι, το άρθρο 68 παρ. 3 στ. α' ν. 4174/2013, όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 32 παρ. 4 ν. 4745/2020, προβλέπει λόγο υποχρεωτικής αναβολής της ποινικής δίωξης από τον εισαγγελέα και, σε περίπτωση ασκηθείσας ήδη ποινικής δίωξης, λόγο υποχρεωτικής αναστολής της ποινικής διαδικασίας από τον ανακριτή ή το δικαστικό συμβούλιο ή το δικαστήριο. Η αναβολή της ποινικής δίωξης ή η αναστολή της ποινικής διαδικασίας, κατά τις πιο πάνω διακρίσεις, που είναι ανεξάρτητη από τη βαρύτητα του εγκλήματος, ξεκινάει από την έκδοση εκτελεστής πράξης της φορολογικής αρχής, με την οποία διαπιστώνεται η διάπραξη του φορολογικού εγκλήματος και διαρκεί μέχρι την οριστικοποίηση της φορολογικής εγγραφής (είτε με την τελεσίδικη απόρριψη της ασκηθείσας προσφυγής είτε με την άπρακτη παρέλευση της προβλεπόμενης 30ήμερης προθεσμίας για άσκηση προσφυγής). Με την έκδοση της εκτελεστής πράξης της φορολογικής αρχής, για την οποία έγινε λόγος αμέσως πιο πάνω, η προθεσμία της παραγραφής αναστέλλεται και η αναστολή αυτή διαρκεί μέχρι την οριστικοποίηση της φορολογικής εγγραφής (άρθρο 68 παρ. 3 στ. α' και γ' ν. 4174/2013, όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 32 παρ. 4 ν. 4745/2020). Περαιτέρω, το άρθρο 68 παρ. 3 στ. ε' ν. 4174/2013, όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 32 παρ. 4 Ν. 4745/2020, προβλέπει χρονικά απεριόριστη διάρκεια της αναστολής της παραγραφής, καθώς εισάγεται εξαίρεση από το άρθρο 113 παρ. 2 εδ. α' ΠΚ.

Αντίστοιχες είναι οι προβλέψεις του άρθρου 32 παρ. 1 ν. 4745/2020, με τις οποίες τροποποιήθηκε το άρθρο 150 παρ. 5 ν. 2960/2001, εφόσον εκδοθεί πράξης επιβολής πολλαπλού τέλους για παράβαση, που συνιστά συγχρόνως και το έγκλημα της λαθρεμπορίας.

Το ερώτημα που ανακύπτει είναι εάν το ποινικό δικαστήριο, το οποίο θα επιληφθεί εν συνεχεία, θα προχωρήσει στην εκδίκαση της υπόθεσης, κατά θεμιτό περιορισμό της αρχής/δικαιώματος *ne bis in idem*. Η απάντηση, κατά τη γνώμη μας, πρέπει να είναι αρνητική, καθότι δεν πληρούνται οι προς τούτο προϋποθέσεις, όπως τίθενται από την νομολογία του ΕΔΔΑ και του ΔΕΕ. Ειδικότερα, αναφορικά με τον επαρκώς στενό σύνδεσμο ως προς την ουσία και τον χρόνο μεταξύ των δύο διαδικασιών, που έθεσε το ΕΔΔΑ, δεν υφίσταται αφενός η διεξαγωγή τους με τέτοιο τρόπο, ώστε να αποφεύγεται, κατά το δυνατόν, οποιαδήποτε αλληλοεπικάλυψη στη συλλογή και την εκτίμηση των αποδεικτικών στοιχείων, ιδίως μέσω επαρκούς αλληλεπίδρασης μεταξύ των διαφόρων αρμοδίων αρχών, αφετέρου ο συνυπολογισμός, κατά τη δεύτερη χρονικά διαδικασία, της κύρωσης, που επιβλήθηκε με την πρώτη, ώστε μην υφίσταται ο καθ' ου υπερβολική επιβάρυνση, ήτοι η διασφάλιση της αρχής της αναλογικότητας των συνολικά καταλογιζόμενων ποινών. Παράλληλα, για να δικαιολογηθεί ο περιορισμός της αρχής κατά την νομολογία του ΔΕΕ, πρέπει, μεταξύ άλλων, να περιέχονται κανόνες, που διασφαλίζουν, αφενός το συντονισμό των δύο διαδικασιών, ώστε να περιορίζεται, στο απολύτως αναγκαίο, η πρόσθετη επιβάρυνση του καθ' ου από τη σώρευση των διαδικασιών, και, αφετέρου, ότι το σύνολο των επιβαλλόμενων κυρώσεων είναι οι απολύτως αναγκαίες σε σχέση με τη σοβαρότητα της παράβασης (αρχή της αναλογικότητας).

Σε γενικές γραμμές οι διατάξεις αυτές δημιουργούν ένα νομοθετικό πλαίσιο, εν μέρει προσαρμοσμένο στις απαιτήσεις του ΕΔΔΑ και του ΔΕΕ, ώστε, σε ένα πρώτο στάδιο, να αντιμετωπίζονται τα σχετικά ζητήματα από τους, έχοντες εμπειρία και μεγαλύτερη εξειδίκευση, διοικητικούς δικαστές, ενώ, στη συνέχεια, η ποινική αξιολόγηση της συμπεριφοράς του υπαιτίου θα λαμβάνει υπόψη την οριστικοποιημένη διοικητική κύρωση, ώστε, τελικά, το συνολικό βάρος του δράστη

να μην εμφανίζεται ιδιαίτερα επαχθές¹⁰⁸. Η ποινική και η διοικητική διαδικασία για την τιμώρηση της ίδιας στην ουσία παραβατικής συμπεριφοράς συνδέονται κατά μέρος μεταξύ τους - αφού η αποστολή μηνυτήριας αναφοράς προϋποθέτει την έκδοση πράξης προσδιορισμού του φόρου, οπότε και η θεμελίωση και αξιολόγηση των πραγματικών περιστατικών στο πλαίσιο της διοικητικής διαδικασίας λαμβάνονται υπόψη στο πλαίσιο και της ποινικής διαδικασίας - και η ύπαρξη συνδυαστικών διαδικασιών είναι προβλέψιμη για τον υπόχρεο, ενώ, πλέον, λόγω της περάτωσης υποχρεωτικά πρώτης της διοικητικής διαδικασίας, η κύρωση ποινικής ενδεχόμενα φύσεως που επιβλήθηκε στο πλαίσιο αυτής, δεν προβλέπεται ότι συνεκτιμάται στο πλαίσιο της δεύτερης διαδικασίας¹⁰⁹. Συνεπώς, η παραπάνω νομοθετική επιλογή θα μπορούσε να συμπληρωθεί με τη συνεκτίμηση της διοικητικής κύρωσης κατά την επιβολή της ποινικής. Τούτο θα μπορούσε να επιτευχθεί και δια της οδού της αναγνώρισης ελαφρυντικής περίπτωσης από τα ποινικά δικαστήρια, εφόσον διαπιστώνουν από την αποδεικτική διαδικασία ότι, σε βάρος του κατηγορουμένου, επιβλήθηκαν ήδη οι προβλεπόμενες διοικητικές κυρώσεις ποινικού χαρακτήρα. Μάλιστα, δεν απαιτείται καν νομοθετική παρέμβαση, γιατί η απαρίθμηση των ελαφρυντικών περιστάσεων, κατά το άρθρο 84 ΠΚ, είναι ενδεικτική¹¹⁰.

ΙΧ. Συμπεράσματα

Η ελληνική νομολογία, υπό την επιρροή της νομολογίας του ΕΔΔΑ και του ΔΕΕ, έχει διανύσει σημαντική πορεία προσαρμογής ως προς την εφαρμογή της αρχής *ne bis in idem* στο πλαίσιο των δυαδικών κυρώσεων. Αρχικά, η προσήλωση στην αρχή της αυτοτέλειας των ποινικών και διοικητικών διαδικασιών οδήγησε σε πρακτικές που επέτρεπαν τη διαδοχική επιβολή κυρώσεων για τα ίδια πραγματικά περιστατικά.

¹⁰⁸ Σεβαστίδης, Χ., Προϋποθέσεις δίωξης, ποινική διαδικασία και παραγραφή επί φορολογικών αδικημάτων - Σχέση Ποινικής και Διοικητικής Δίκης (σκέψεις με αφορμή τις πρόσφατες αλλαγές του ν. 4745/2020), ΕλλΔνη 6/2020

¹⁰⁹ Παπανδρέου, Π., Ερμηνευτική Προσέγγιση των διατάξεων περί κίνησης της ποινικής δίωξης και παραγραφής των φορολογικών εγκλημάτων μετά τους ν. 4745/2020 και 4764/2020, ΠοινΔικ 3/2021, 329

¹¹⁰ Παπανδρέου, Π., Ερμηνευτική Προσέγγιση των διατάξεων περί κίνησης της ποινικής δίωξης και παραγραφής των φορολογικών εγκλημάτων μετά τους ν. 4745/2020 και 4764/2020, ΠοινΔικ 3/2021, 346

Ωστόσο, μετά τις καταδικαστικές αποφάσεις του ΕΔΔΑ κατά της Ελλάδας (ιδίως Καπετάνιος και Σισμανίδης και Σιταρίδης), τα ελληνικά δικαστήρια, συμπεριλαμβανομένου του Συμβουλίου της Επικρατείας και των ποινικών δικαστηρίων, υιοθετούν πλέον ενισχυμένο έλεγχο της συνδρομής του «idem factum» και της αμετάκλητης κρίσης, σύμφωνα με τις υποδείξεις της νομολογίας του ΕΔΔΑ και του ΔΕΕ. Επιπρόσθετα, η εισαγωγή ρητών νομοθετικών ρυθμίσεων καταδεικνύουν τη σαφή πρόθεση της ελληνικής έννομης τάξης για την εναρμόνισή της με τα ευρωπαϊκά πρότυπα προστασίας με βάση την αρχή *ne bis in idem*.

Βιβλιογραφία

Βούλγαρης, Δ., Παρατηρήσεις στην ΤριμΕφΠειρ 1505-1574/2016, Ποινικά Χρονικά, 2017, 438 επ.

Δημητρακόπουλος, Ι., Διοικητικές Κυρώσεις και Θεμελιώδη Δικαιώματα : Σύνταγμα - ΕΣΔΑ - Δίκαιο ΕΕ, Νομική Βιβλιοθήκη, 2014

Δημητρακόπουλος, Ι., Η επιρροή της ποινικής δίκης στη διοικητική διαδικασία και δίκη για φορολογικές παραβάσεις, υπό το φως των θεμελιωδών δικαιωμάτων, στην πρόσφατη νομολογία του ΣτΕ και του ΕΔΔΑ, www.humanrightscaselaw.gr

Δημητρακόπουλος Ι., Πρόσφατες νομολογιακές εξελίξεις για την εφαρμογή του ne bis in idem στο πεδίο των φορολογικών παραβάσεων, www.humanrightscaselaw.gr

Νίκια, Ε., Η αρχή ne bis in idem στην διοικητική δίκη, Pro Justitia, 2016, 217 επ.

Παναγιωτόπουλος, Π., Εισήγηση στο επιμορφωτικό σεμινάριο δικαστικών λειτουργών της ΕΣΔΙ με θέμα «Σχέση Πολιτικής, Ποινικής, Διοικητικής Δίκης», Κομοτηνή, 9-10/05/2019, https://www.esdi.gr/nex/images/stories/pdf/epimorfosi/2019/panagiotopoulos_2019kom.pdf

Παπανδρέου, Π., Ερμηνευτική Προσέγγιση των διατάξεων περί κίνησης της ποινικής δίωξης και παραγραφής των φορολογικών εγκλημάτων μετά τους ν. 4745/2020 και 4764/2020, Ποινική Δικαιοσύνη, 3/2021

Πρεβεδούρου Ε., Η εφαρμογή της αρχής ne bis in idem στην περίπτωση σωρευτικής επιβολής διοικητικών κυρώσεων – Με αφορμή την απόφαση ΣτΕ 1091/2015, ΘΠΔΔ, 2015, 526 επ.

Σισιλιάνος Λ.-Α., Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Ερμηνεία κατ' άρθρο, Νομική Βιβλιοθήκη, 2017

Σαχπεκίδου/Ταγαράς, Κατ' άρθρο ερμηνεία του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Νομική Βιβλιοθήκη, 2020

Σεβαστίδης, Χ., Προϋποθέσεις δίωξης, ποινική διαδικασία και παραγραφή επί φορολογικών αδικημάτων - Σχέση Ποινικής και Διοικητικής Δίκης (σκέψεις με αφορμή τις πρόσφατες αλλαγές του ν. 4745/2020), Ελληνική Δικαιοσύνη, 6/2020

Τσόλκα, Ο., Ne bis in idem και εσωτερικό δυαδικό σύστημα κυρώσεων για την «αυτή παράβαση» : Μια σύνθετη προβληματική εν μέσω «διασταυρώσεων» της ΕΣΔΑ με τον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε., Ποινικά Χρονικά, 2015, 625 επ

Τσόλκα, Ο., Το εσωτερικό δυαδικό σύστημα κυρώσεων υπό το πρίσμα των άρθρων 4 του 7^{ου} Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ και 50 του ΧΘΔΕΕ – Οι πρόσφατες εξελίξεις της νομολογίας του ΕΔΔΑ, του ΔΕΕ και των εθνικών ανωτάτων δικαστηρίων, Ποινικά Χρονικά, 2019, 575 επ.